

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ NEAR EAST UNIVERSITY

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

JOURNAL of SOCIAL SCIENCES

cilt XIII volume
sayı 2 ekim 2020 october number 2

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ NEAR EAST UNIVERSITY

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
JOURNAL of SOCIAL SCIENCES

cilt XIII volume
sayı 2 ekim 2020 october number 2

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ NEAR EAST UNIVERSITY

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ JOURNAL of SOCIAL SCIENCES

cilt XIII volume
sayı 2 ekim 2020 october number 2

Editör - Editor

Prof. Dr. Mustafa Sağsan – Yakın Doğu Üniversitesi

Yardımcı Editörler - Assistant Editors

Doç. Dr. Behiye Tüzel Çavuşoğlu – Yakın Doğu Üniversitesi

Dr. Zehra Azizbeyli – Yakın Doğu Üniversitesi

Teknoloji Editörü - Technology Editor

Dr. Cemal Yorgancıoğlu – Bahçeşehir Kıbrıs Üniversitesi

Alan Editörleri – Field Editors

Prof. Dr. Ebru Çakıcı – Yakın Doğu Üniversitesi (Psikoloji)

Prof. Dr. Harun Şeşen – Lefke Avrupa Üniversitesi (İşletme)

Prof. Dr. İrfan Cıvcir – Ankara Üniversitesi (Ekonomi)

Prof. Dr. Mete Yıldız – Hacettepe Üniversitesi (Kamu Yönetimi)

Prof. Dr. Nergis Canefe – York Üniversitesi – Kanada (Uluslararası İlişkiler)

Prof. Dr. Türksel Kaya Bensghir – Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (Yönetim Bilişim Sistemleri)

Yayın Kurulu - Editorial Advisory Board

Prof. Dr. A. Kadir Varođlu – Başkent Üniversitesi

Prof. Dr. Abdullah Işıklar – Bursa Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Birgül Demirtaş – TOBB Üniversitesi

Prof. Dr. Cemal Zehir – Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Coşkun Polat – Çankırı Karatekin Üniversitesi

Prof. Dr. Enderhan Karakoç – Selçuk Üniversitesi

Prof. Dr. Gencay Şaylan – Lefke Avrupa Üniversitesi

Prof. Dr. Kimiz Dalkir – McGill Üniversitesi - Kanada

Prof. Dr. Meliha Altunışık – Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa Aydın – Kadir Has Üniversitesi

Prof. Dr. Ođuz Özyaral – İstanbul Rumeli Üniversitesi

Prof. Dr. Ümit Hassan – Yakın Doğu Üniversitesi

Doç. Dr. Nur Köprölü – Yakın Doğu Üniversitesi

Doç. Dr. Şevki Kıralp – Yakın Doğu Üniversitesi

Doç. Dr. Tunç Medeni – Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Saifullahi Sani Ibrahim – Federal University Dutsin-Ma – Nigeria

Dato Dr. Sayed Omar Sharifuddin Bin Sayed Ikhsan – State Secretary of Perlis – Malezya
Dr. David Griffiths – PhD (Edin), CMgr FCMI – 3K Cubed – Edinburgh – Birleşik Krallık

Yayınlanması istenilen yazılar, dergi ile iletişim ve Abonelik talepleri için adres Manuscripts and all editorial correspondence and subscription enquiries should be addresses to

Adres

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi - Yakın Doğu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü - Ankara Temsilciliği, Nenehatun Caddesi No:116/2, Çankaya/Ankara - TÜRKİYE

Near East University, Graduate School of Social Sciences - Ankara Representation Office, Nenehatun Street No:116/2, Çankaya/Ankara - TURKEY

E-posta - E-mail – sosbilder.editor.neu.edu.tr

Web sayfası - Website – <http://dergi.neu.edu.tr/index.php/sosbilder/index>

İrtibat - Contact details – 0392 675 1000 / (dahili-ext) 3101 - 3126

Kapak tasarım – Design – Prof. Dr. Erdal Aygenç - YDÜ Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi

ISSN: 1986 - 1303

Baskı: Near East Printing

Fiyatı: 20 TL

Abone Bedeli: Yıllık: 35 TL

Hesap No: YDÜ Bank 11-304-455

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisinde ileri sürülen görüşler ve gerçeklere ilişkin ifadeler tamamen yazarlara aittir ve dergide yayınlanmış olması bu görüş ve ifadelerin editör ya da Yakın Doğu Üniversitesi tarafından benimsendiği anlamına gelmez.

Statements of fact or opinion appearing in the NEU Journal of Social Sciences are solely those of the authors and do not imply endorsement by the editor or NEU.

Tüm yayın hakları saklıdır. Bu derginin hiçbir bölümü yazılı ön izni olmaksızın hiçbir biçimde ve hiçbir yolla yeniden üretilemez ve dağıtılamaz.

YDÜ Sosyal Bilimler dergisi hakemli bir dergidir ve **EconLit FullText** ve **EBSCO Discovery Service** kapsamında taranmaktadır.

NEU Journal of Social Sciences is a referred journal and indexed by **EconLit FullText** and **EBSCO Discovery Service**.

Bu dergide Turnitin intihal programı kullanılmaktadır.

This journal uses Turnitin software to detect instances of plagiarism in submitted manuscripts.

Editörden,

Toplumsal sorunların çözülmesinde, sosyal bilimlerin katkısı diğer bilim alanlarına göre görece daha etkindir. Sosyal bilimleri zengin kılan ve beslediği referans kaynaklarından ötürü onu farklı bir epistemolojik konuma getiren de bu özelliğidir. Bundan dolayı her sosyal bilimci, araştırmasında bu ağır ve öngörülemez sorunsal dizgesini dikkate alarak sosyal bilim üretmelidir. Tarafsızlık kaygısı taşımadan, görecelik ikilemine düşmeden, postmodern bilim söyleminden kaçınmadan, tümevarım ve tümdengelim yaklaşımlarını bir araç olarak kullanmanın ötesine geçmeden, sorunsalın anlaşılma ve açıklanma karşılığını gözeterek bir bilim yapmalıdır sosyal bilimci.

Dergimiz bu sayısında yine sosyal bilim yapmanın dayanılmaz hafifliğini hissederek makale seçiminde bulunmuş ve söz konusu makaleleri ciddi hakemlik süzgecinden geçirerek bu sayıya aktarmıştır. Sosyal bilimlerin hukuk, sosyal hizmet, ekonomi, felsefe ve psikoloji temel bilim alanlarından seçtiğimiz makalelerimiz sırasıyla aşağıda özetlenmiştir.

‘1934 İskân Kanunu: Erken Cumhuriyet Döneminde Nüfusu “Mütecannis” Hale Getirmeye Yönelik Bir Girişim’ isimli araştırma makalesinde, yazar 1934 tarihli İskân Kanunu incelenmiştir. Söz konusu kanun, tek parti döneminin en önemli hukuki düzenlemelerinden biridir. Erken cumhuriyet döneminin yönetici kadroları, bu kanun yoluyla öncelikle ülkeye yurtdışından göç etmiş ve edecek kitlelerin yerleştirilmesi meselesini halletmek istemişlerdir. Bunun yanı sıra Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde çıkan isyanların neden olduğu güvenlik kaygıları da kanunun başlıca yapılma nedenlerinden biridir, yönetici kadrolar, merkezi yönetimin etkinliğini ve nüfus üzerindeki kontrolünü olabildiğince artırmayı planlamışlardır. İkinci araştırma makalemiz olan ‘Sınırdaki Kişilik Bozukluğu: Sınırların Ötesinde Koşulsuz Kabul Arayışında Bir Vaka Sunumu’ isimli makale de sınırda kişilik bozukluğu örüntüsü gösteren M. isimli hastanın öyküsünü ve bu bozukluğun olabilecek psikoterapi sürecini içermektedir. Çalışmanın bilimsel araştırma yöntemi; sınırda kişilik bozukluğunun geçmiş literatür taranarak izlenebilecek tedavi yöntemlerinin, terapi sürecinin ve ortaya çıkış nedenlerinin değerlendirilmesini içeren bir olgu sunumudur. Hastanın yaşanan birtakım olaylar nedeniyle başka bir hastaneye nakledilmesi nedeniyle yarım kalan görüşmelerin nasıl devam ettirilebileceği sınırda kişilik bozukluğu ile ilgili yapılan çalışmalar çerçevesinde bu vaka üzerinden tartışılmıştır. Böylece bu bozukluk ve uygulanabilecek psikoterapi süreci hakkında farklı bir bakış açısının sunulması amaçlanmıştır. ‘Determinants of Money Function: A Panel Ardl Approach on Selected Emerging Countries’ başlıklı üçüncü araştıma makalemiz 1996-2017

yılları arasında Yükselen Piyasa Ekonomileri içerisinde yer alan seçilmiş 9 ülke ekonomisini (Brezilya, Şili, Çin, Hindistan, Macaristan, Malezya, Meksika, Güney Afrika, Tayland) kısa ve uzun dönem ilişkilerini pooled mean group (PMG) tahmincisine dayanarak, Panel ARDL (Panel Autoregressive Distributed Lag) yöntemi ile incelenmiştir. Analiz sonucunda elde edilen temel bulgular ise yükselen piyasa ekonomilerini istikrara kavuşturmak için para politikasından ziyade maliye politikasının kullanılması gerektiğini göstermektedir.

Araştıma makaleleri sonrasında gelen ‘Akademik Çalışmalarda Sofist Düşüncülere Dair İçerik Analizi’ başlıklı birinci derleme makalemiz Türkçe literatürde yer alan siyasal düşünce tarihi kitaplarındaki görüş ayrılıklarını ortaya koyarak Sofist olarak nitelenen düşünürlerin ele alınış tarzıyla ilgili öneri sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın örneklemini Türkçe literatürde yer alan 34 adet siyasal düşünceler tarihi ve felsefe tarihi kitabı oluşturmaktadır. Bu eserlerin Sofist kavramı ve sofist olarak nitelenen düşünürler üzerine yazılmış bölümleri içerik analiziyle incelenmiştir. Analiz sonucunda sofist kavramı üzerinde nispeten bir uzlaşmaya varıldığı ancak sofist olarak nitelenen düşünürlerin genellemeler ve gruplandırmalar yapılarak açıklanmasından dolayı sofist kavramı ve sofist olarak nitelenen düşünürler ile ilgili objektif olmayan yorumlamalara neden olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmanın sonucu ile birlikte bu alanda çalışan akademisyenlere konunun işleniş tarzı ile ilgili farklı bir bakış açısı sunmak hedeflenmektedir. ‘Kurum Bakımından Ayrılan Bireylerin Toplumsal Yaşama Uyum Sorunlarının “Sosyal Hizmetler” Bağlamında Değerlendirmesi’ isimli ikinci derleme makalemiz, kurum bakımından ayrılan bireylerin toplumsal/bağımsız yaşama geçmelerinin önündeki engelleri açıklamaktır. Böylece, bu makale, Türkiye’de bu bireylerin sorunlarına yönelik yürütülen/yürütülmesi gereken kurum bakımı sürecindeki ve sonrasındaki sosyal hizmetlerin önemini tartışmaktadır.

Gelecek yeni sayımızda aynı istikrar, bilimsel kalite ve özveri ile buluşmak dileğiyle bilimce kalınız.

Prof. Dr. Mustafa Sağsan

İÇİNDEKİLER/ TABLE OF CONTENTS

Editörden.....	79-80
İçindekiler.....	81

Araştırma Makaleleri /Research Articles

Çağdaş GÖRÜCÜ

1934 İskân Kanunu: Erken Cumhuriyet Döneminde Nüfusu “Mütecanis” Hale Getirmeye Yönelik Bir Girişim

(The 1934 Settlement Law: An Attempt to Make the Population

Homogeneous in the Early Republican Period).....82-109

Aslıhan KURT

Sınırdaki Kişilik Bozukluğu: Sınırların Ötesinde Koşulsuz Kabul Arayışında Bir Vaka Sunumu

(Borderline Personality Disorder: A Case Report Looking For Unconditional Acceptance Beyond Borders).....110-128

Harun BAL – Ayat ESAA – Esma ERDOĞAN

Determinants of Money Function: A Panel Ardl Approach on Selected Emerging Countries

(Para Talebi Fonksiyonunun Belirleyicileri: Seçilmiş Gelişmekte Olan

Ülkelerde Bir Panel Ardl Yaklaşımı).....129-150

Derleme Makaleleri /Review Articles

Gökhan ÇELEN - Ahmet Aykut ALTAY

Akademik Çalışmalarda Sofist Düşünürlere Dair İçerik Analizi

(Content Analysis of Sophist Thinkers in Academic Studies).....151-168

Emine SADAK – Filiz YILDIRIM

Kurum Bakımından Ayrılan Bireylerin Toplumsal Yaşama Uyum

Sorunlarının “Sosyal Hizmetler” Bağlamında Değerlendirilmesi

(Evaluation of Adaptation Problems of Institutional Care Leavers to Societal Life in the Context of Social Services).....169-191

Yayın İlkeleri / *Publication Rules*.....192-195

Yayın Etiği ve Yayın Görevini Kötüye Kullanma Beyanı /

Publication Ethics and Publication Malpractice Statement.....196-201

Yazım Kuralları / *Article Submission Guidelines*.....202-205

1934 İSKÂN KANUNU: ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE NÜFUSU “MÜTECANİS” HALE GETİRMEYE YÖNELİK BİR GİRİŞİM

Cağdaş GÖRÜCÜ *

ÖZ

Bu çalışmada 1934 tarihli İskân Kanunu incelenmiştir. Söz konusu kanun, tek parti döneminin en önemli hukuki düzenlemelerinden biridir. Erken cumhuriyet döneminin yönetici kadroları, bu kanun yoluyla öncelikle ülkeye yurtdışından göç etmiş ve edecek kitlelerin yerleştirilmesi meselesini halletmek istemişlerdir. Bunun yanı sıra Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde çıkan isyanların neden olduğu güvenlik kaygıları da kanunun başlıca yapılma nedenlerinden biridir. Nitekim ülke içinde zorunlu yer değiştirmeler yapılmasına dair kanundaki hükümler dikkat çekicidir. Ayrıca ülkede nüfusun ve tarımsal üretimin artırılması gibi sosyal ve ekonomik amaçlar da söz konusudur. Bütün bunların yanı sıra ülke nüfusunun, kültür ve dil bakımından homojenleştirilmesi de amaçlanmıştır. Bu bağlamda yönetici kadrolar, merkezi yönetimin etkinliğini ve nüfus üzerindeki kontrolünü olabildiğince artırmayı planlamışlardır. Bu bakımdan İskân Kanunu'nun ülke nüfusuna yönelik birden çok amacı aynı anda gerçekleştirmek için çıkarılmış oldukça kapsamlı bir metin olduğunu belirtmek gerekir.

Anahtar Kelimeler: Göç, İskân, Asimilasyon, Milli Kimlik, Ulus-Devlet

ABSTRACT

THE 1934 SETTLEMENT LAW: AN ATTEMPT TO MAKE THE POPULATION HOMOGENEOUS IN THE EARLY REPUBLICAN PERIOD

In this study, the 1934 Settlement Law is examined. The law in question is one of the most important legal regulations of the single party period. Through this law, the ruling cadre of the early republican period primarily wanted to deal with the issue of settling masses, who migrated or would migrate from abroad. In addition to that motive, security concerns caused by riots in territories where Kurds live densely are also among the main reasons of making the law. Hence, the provisions of the law on mandatory displacements are noteworthy. There are also social and economical goals, such as increasing the population and agricultural production in the country. Besides all these reasons, it is aimed to homogenize the population of the country in terms of culture and language as well. In this regard, the ruling cadre planned to increase the efficiency and the control of the central government on the population as much as possible. In this respect, it should be noted that the Settlement Law is a very

* Arş. Gör. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

(cagdas.gorucu@adu.edu.tr) 0000-0002-9302-1358

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi C. XIII, No. 2. (Ekim 2020)

Geliş: 24.04.2020

Kabul: 25.09.2020

Bu makaleden alıntı yapmak için: Görücü, C. (2020, Ekim). 1934 iskân kanunu: Erken cumhuriyet döneminde nüfusu “mütecenis” hale getirmeye yönelik bir girişim. YDÜ SOSBİLDER, 13(2), 82-109.

comprehensive text which was issued to achieve multiple purposes simultaneously for the population.

Keywords: *Migration, Settlement, Assimilation, National Identity, Nation-State*

1. Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nun yaklaşık son yüz yıllık dönemi, merkezi otoritenin kendi etkinliğini artırarak egemenliği altındaki topraklarda yaşayan nüfusu daha fazla kontrol etmeye yönelik çabalarına sahne olmuştur. Öte yandan aynı dönemde yaşanan toprak kayıplarının yol açtığı büyük göç hareketleri, merkezi otoriteyi bunun yarattığı birçok sorunla da uğraşmak zorunda bırakmıştır. Aynı durumun erken cumhuriyet dönemi için de geçerli olduğunu belirtmek gerekir. Milli mücadelenin sona ermesi ve cumhuriyetin kurulmasının ardından, merkezi yönetimin gücünü artırmaya çalışan yönetici kadroların ilgilenmek durumunda kaldıkları en önemli meselelerden biri de ülkeye daha önce göç etmiş veya göç edecek kitlelerin iskânı olmuştur. Bununla ilgili olarak bu dönemde yapılan hukuki düzenlemelerin en önemlisi ise 2510 sayılı İskân Kanunu'dur.

İskân Kanunu tasarısı icra vekilleri heyeti tarafından hazırlanarak 1932 yılının mayıs ayında meclise sunulmuştur. Mecliste kanunla ilgili Erzurum mebusu Hakkı Şinasi Bey'in başkanlığında bir encümen (İskân Kanunu Layihası Muvakkat Encümeni) kurulmuş ve encümenin 1934 yılında çalışmalarını tamamlamasının ardından tasarı tekrar meclis genel kurulunun önüne gelmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda 14 Haziran 1934'te mecliste kabul edilerek, 21 Haziran'da resmi gazetede yayınlanmasıyla birlikte yasallaşmıştır.

Bu çalışmada söz konusu kanunu hazırlayanların amaçlarını belirleyebilmek için kanun tasarısının gerekçesi ve İskân Kanunu Muvakkat Encümeni'nin mazbatasını ele alınmıştır. Bunun ardından ilgili meclis görüşmelerindeki dikkate değer bazı konuşmalara değinilmiş ve İskân Kanunu'nun hükümleri incelenmiştir. Ayrıca kanunun ne şekilde uygulandığı konusunda bilgi verilmiştir. Böylece kanunun ülkede yaşayan ve ülkeye gelen nüfusa yönelik birden çok amacı aynı anda gerçekleştirmek için çıkarılmış oldukça kapsamlı bir metin olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır.

2. Egemenlik ve Milliyetçilik

Immanuel Wallerstein, egemenliğin “modern dünya-sistem” içinde icat edilmiş bir kavram olduğunu ifade etmektedir. Ancak egemenlik Wallerstein'a göre bir iddiadır ve bunun içeride ve dışarıda başkaları tarafından tanınması gereklidir. Bu anlamda merkezi yönetimin egemen otoritesinden bahsetmek

için bunun ülke içinde yerel otoriteler tarafından da tanınmış olması şartının gerçekleşip gerçekleşmediğine bakılmalıdır. Bu çerçevede merkezi otorite de yerel otoritenin yetkilerini tanımlamalıdır. “Birçok ülkede bu karşılıklı tanıma”, anayasada veya merkezle yerel arasındaki iktidar paylaşımını belirleyen özel kanunlarda yer almaktadır. Ancak söz konusu uzlaşma, sıklıkla aksayabilmektedir (Wallerstein, 2005: 71-73, 75).

Wallerstein bir devletin zayıf olmasının en önemli sonuçlarından birinin yerel eşrafın (baronlar, savaş ağaları vb.) görelî gücünü artırması olduğunu düşünmektedir. Çünkü “yerel eşraf, belli askeri güçler yoluyla ve bunu da genelde (etnik ya da geleneksel aileye dayalı ya da aristokratik bir hâkimiyetten kaynaklanan) belirli bir yerel meşruiyetle birleştirerek, devletin olmadığı bölgelere kendi hâkimiyetlerini dayatma gücüne sahiptir” (Wallerstein, 2005: 86).

Devletlerin kendi otoritelerini güçlendirmek için uyguladıkları yöntemlerden birisi ise nüfuslarını ulus haline dönüştürmektir. “Bir ulus yaratma süreci, bir tarih, uzun bir kronoloji ve (ulusa dâhil edilen grubun büyük kesimleri aslında paylaşmıyor olsa bile) var olduğu iddia edilen bir tanımlayıcı karakteristikler kümesini kurmayı (ve büyük ölçüde icat etmeyi) içerir.” Bu bağlamda milliyetçilik “tümüyle devletlerarası sistem içine yerleşmiş egemen devlet yapıları üzerine temellenmiştir” (Wallerstein, 2005: 87-88).

Esasen milliyetçilik üzerine çalışan birçok araştırmacı, bu mefhumun modern çağa özgü olduğunu ve bu anlamda milletlerle milliyetçiliğin “kapitalizm, sanayileşme, merkezi devletlerin kurulması, kentleşme, laikleşme gibi modern süreçlerle birlikte ya da onların ürünü olarak” ortaya çıktığını dile getirmektedir. Bu çerçevede örneğin John Breuilly’ye göre milliyetçilik, “iktidarı (devlet gücünü) ele geçirmeye ya da kullanmaya çalışan ve bunu milliyetçi savlara dayanarak haklı gösteren siyasi hareketler[dir.]” Breuilly açısından “milliyetçilik her şeyden önce siyasetle, siyaset ise güç/iktidarla ilgilidir. Güç/iktidar, çağdaş dünyada devletin yönetimini ele geçirmeye ve kullanmaya bağlıdır” (Özkırmı, 2008: 105, 133-134).

Bununla beraber cumhuriyetin kuruluşuna zemin hazırlayan Milli Mücadele yıllarında Türklük ve Türk milliyetçiliği ifadelerinin kullanılmadığı görülmektedir. Bu dönemin önemli belgeleri olan Erzurum ve Sivas Kongrelerinin beyannameleri ile Misak-ı Milli’yi inceleyen Ergun Özbudun, milli topluluğun Osmanlılık ve Müslümanlık gibi geleneksel kriterlerle tanımlanmış olduğuna dikkat çekmektedir. Ayrıca söz konusu topluluk yekpare (monolitik) bir kitle olarak algılanmamakta, ilgili metinlerde sıklıkla kullanılan “anasır-ı İslamiye” tabirinden de anlaşılabilceği gibi çeşitli unsurlardan

oluştugu kabul edilmektedir (Özbudun, 1998: 151-52).

Özbudun'a göre "Milli Mücadele yıllarında milliyetçi bir söylemden özenle kaçınılmış olmasını, dönemin siyasal gerekleriyle açıklamak uygundur. Bu gerekler, Milli Mücadele'yi yürüten milliyetçi kadroları, zafere ulaştıktan ve rejimi konsolide ettikten sonra devam ettirmeyecekleri bazı ittifaklara zorlamıştır. Bu ittifaklardan biri İslamcı muhafazakâr kesimlerle, diğeri de Türkler dışındaki Müslüman etnik gruplarla yapılmış olan ittifaklardır." Bu bağlamda söz konusu dönemde zaten birçok farklı sorunla boğuşan yönetici kadrolar, bir bakıma bir de Müslüman milliyetler sorununun yaratacağı ek güçlüklerle uğraşmamak için bu tür geçici ittifakların kurulmasına özen göstermiştir. Ancak savaş sona erip, rejim konsolide olmaya başladıkça giderek çeşitli kimliklerin varlığına olanak tanıyan Milli Mücadele döneminin söylemi terk edilmiş, yerine Türk milliyetçiliği vurgulanır olmuştur (Özbudun, 1988: 152-153).

Bu çerçevede rejimin henüz tam anlamıyla konsolide olmadığı bir dönemde yapılan 1924 Anayasası'nın görüşülmesi sırasında Türk olmayan Müslüman etnik grupların statüsü gündeme hiç gelmezken, vatandaşlıkla ilgili olarak sadece gayrimüslimlerin durumu tartışmaya neden olmuştur. Sonunda vatandaşlıkla ilgili 88. maddede "Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla Türk itlak olunur" ifadesi kabul edilmiştir. Özbudun'a göre, "Bunun anlamı, Müslüman olmayan azınlıkların eşit vatandaşlık haklarına sahip oldukları, fakat sosyolojik anlamda Türk algılanmadıklarıdır. Etnik bakımdan Türk olmayan Müslüman azınlıklardan hiç söz [edilmemiş olmasını ise], bunların da Türklük kavramı içerisinde düşünüldüğü, dolayısıyla Türklüğün tanımlanmasında hâkim unsurun hâlâ din bağı olmaya devam ettiği şeklinde" yorumlamak mümkündür (Özbudun, 1998: 153-154).

Bununla ilgili olarak Ahmet Yıldız, başlangıçta esasen din üzerine temellenen Türk milli kimliğinin sınırlarının, erken cumhuriyet döneminde "hâkim unsur olarak dini olandan etnik olana doğru" birbirini takip eden üç safhalı bir süreç içinde belirlendiğini düşünmektedir. Buna göre 1918-1924 dönemindeki milli kimlik tanımında Anadolu ve Trakya'daki Müslüman halk Türk olarak kabul edilmektedir. 1924'ten sonra Türklüğün siyasal bir tanım kazanmasıyla birlikte "Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan ve Türk dili, kültürü ve Kemalist ulusal akideyi kabul eden herkes" Türk olarak nitelendirilmiştir. Ancak söz konusu tanım da 1920'lerin sonunda değişime uğramış, "Türklüğü etnik-soya dayalı bir zemine" yerleştiren görüşler, tanıma dâhil edilmiştir (Yıldız, 2001: 115, 125-126).

Esasen Anthony Smith'in de işaret ettiği gibi her milliyetçilik, çeşitli derecelerde ve farklı biçimlerde "civic" (yurttaş) ve etnik unsurları içinde

barındırmaktadır. Bu çerçevede kimi dönemlerde civic ve teritoryal unsurlar egemen olurken, kimi zaman da etnik ve yerel unsurlar ön plana çıkmaktadır (Smith, 1991: 13). Nitekim milliyetçilik ve milli kimliğe dair sorunların CHP tüzük ve programlarındaki izlerine bakan Özbudun, “bu metinlerde ortaya konan millet ve milliyetçilik anlayışı[nın], başka milletlerle olan ilişkiler bakımından şovenizm, yayılmacılık ve saldırganlıktan uzak, barışçı ve insancıl bir anlayış[ı], iç hukuk bakımından da etnik ya da ırksal unsurları öngörmeyen, kültür, ülkü ve kimlik ortaklığına dayanan sübjektif millet anlayışı[nı]” ifade ettiğini düşünmektedir (Özbudun, 1998:154-155). Ancak erken cumhuriyet döneminde, Türk milliyetçiliğinin ırkçı veya etnisist düşüncelerden tamamen arınmış olduğunu da söylemek zordur. Bununla ilgili olarak Taha Parla, Kemalist Türk milliyetçiliğinin “hiç de munis olmayan etnik egemenlik” temelli bir iç siyaset yüzü olduğunu dile getirmektedir. Parla’ya göre “Kemalizm’in ‘Milliyetçilik’ ilkesi, azınlıklar konusunda (...) bir etnik egemenlik-tekelleşim-dışlayıcılık boyutu da taşı[maktadı]r.” Dolayısıyla “dış politikada saldırgan olmayan Kemalist Türk milliyetçiliğinin, iç politikada hukuki-kültürel milliyetçi olan birinci yüzünün yanında, ezilmiş ulusların defansif milliyetçiliğini aşan, ırkî-etnik şoven milliyetçi bir ikinci yüzü” söz konusudur (Parla, 1992: 209-210).

Parla’nın söz konusu yorumuna dayanak olarak sunduğu, erken cumhuriyet dönemindeki çeşitli demeçlerin “değindikleri konular itibariyle hayli marjinal nitelikte” olduğu kanısındaki Özbudun, Parla’ya katılmamaktadır:

“Bir siyasal söylemin kendi bünyesinde bazı iç çelişkiler taşıması, zamana, mekâna ve şartlara göre bu söylemi oluşturan unsurlardan bazılarının ön plana çıkması, diğerlerinin zaman zaman daha geri plana düşmesi, çok yadırganacak bir olay değildir. (...) Üstelik 1930’lu yıllar gibi Avrupa’nın çok büyük bölümüne otoriter, ırkçı milliyetçilik anlayışının egemen olduğu bir dönemde, bunun -bizce tali- bazı yönlerinin Türkiye’de görülmesi değil, bu etkinin bu kadar sınırlı kalmış olması hayret edilecek bir husustur. (...) Kemalizm’in milliyetçilik söylemi bir kül halinde ele alındığında, onun hukuki ve kültürel cephesinin çok daha ağır bastığına kuşku yoktur.

Ne var ki bu saptama, Türk milletinin ana tanımlayıcı unsuru olarak kabul edilen kültür birliğinin hayli yekpare (monolitik) bir biçimde algılandığı gerçeğini değiştirmemektedir. Devlete sadakat ve siyasal vatandaşlık kavramlarını aşan bu anlayış, ülke içindeki çeşitli alt-kimliklerin tanınmasına ve hukukça himaye görmesine imkân vermemiştir” (Özbudun, 1998: 158).

Bununla ilgili olarak Yıldız’a göreyse esasen “ırkî-etnik görüşler, en azından ırkın arılığı ve sıhhati (eugenics) bağlamında, cumhuriyetin en

başından itibaren dillendirilmiştir. Ancak bunun Kemalist kamusal söylemde Türklüğün hâkim belirleyicisi haline gelmesi, siyasi ve etnik sınırları birbiriyle telif çabaları içinde, 1930’larda gerçekleşmiştir.” Bu bağlamda Yıldız, 1929-1938 dönemini “Türklüğün etnik/soya dayalı sınırlarının billurlaştığı yıllar” olarak görmektedir. 1930’lu yıllarda yönetici kadrolar, yeni bir Türk kimliği inşasına yönelmiştir. Buna göre “halk katında popüler bir kimlik ve siyasi ideal olarak Kemalist laiklik ve cumhuriyet ülküsünün zayıf” kalması üzerine Kemalist milliyetçiliğe etnik-ırkî bir yeni boyutun eklenmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. “Türk ırkını ‘ikinci sınıf’ bir ırk olarak gören Batılı önyargıların tahrik ettiği savunmacı psikolojinin bir türevidir olarak, üstün Türk ırkının bütün medeniyetlere ebelik ettiği fikrini temel alan Türk Tarih Tezi ile Güneş-Dil Teorisi bu şekilde” doğmuştur. Böylece hukuki-siyasi bir içeriğe sahip cumhuriyetçi tanıma Türklüğü soya dayalı olarak açıklayan etnik tanım eklenmiştir (Yıldız, 2001: 126, 155, 159-160).

Esasen Batı(lı)nın üstünlüğü iddiasına dayanan ırkçı teorilere/anlayışlara, yine bu tür teorilerin ortaya attığı kavramlarla cevap vermeye yönelik bir çaba olduğunu ve bunun özellikle 1930’larda resmi söylemin kullandığı “dil”i dikkat çekici ölçüde değiştirdiğini belirtmek gerekir. Bunun yanı sıra Özbudun’un işaret ettiği monolitik kültür anlayışı da Türk kültürünün haricindeki toplumsal grupların buna uyumlu hale getirilmesine yönelik bilinçli çabalara yol açmıştır. Bu çerçevede Türk kültürünü benimsememiş olanların ve/veya Türkçe konuşmayanların asimilasyonu arzu edilmiştir. Bu bağlamda kültürel birliği sağlamaya dönük girişimlerde sıklıkla etnik soya dayalı açıklamalar ve tanımlamalar kullanılmıştır.

Wallerstein, devletlerin güçlerinin göreceli olduğunu ve ülke içinde otoritelerini ne kadar etkin biçimde icra edebildiklerine, dışarıda ise dünya-sistemin rekabetçi uluslararası ortamında ne kadar başarılı olduklarına bağlı bulunduğunu düşünmektedir (Wallerstein, 2005: 88).

Böyle bir ortam içinde yarı-çevre ülkeler hem verili konumlarını korumak için hem de daha üst basamaklara tırmanmak için uğraşmaktadır. Güçlü devletler ise devletlerarası arenaya hâkim olmak amacıyla iki amaçtan birini gerçekleştirmek istemektedir: dünya-sistem içinde bir hegemonya kurmak; dünya-ekonomiyi (“tüm dünya-sistemde tek bir siyasi otoritenin bulunduğu”) bir dünya-imparatorluğa dönüştürmek. Fakat bir dünya-imparatorluk, sınırsız sermaye birikiminin önceliğini ihlal etme yeteneğine sahip bir siyasal yapı olması nedeniyle eninde sonunda kapitalizmi boğacağı için bu tür girişimlere yönelenler, dünya-ekonomi içindeki en önemli firmaların düşmanlığıyla karşılaşmış ve başarısız olmuşlardır (Wallerstein, 2005: 91-93).

Wallerstein, son beş yüzyıl içinde (yani modern dünya-sistemi boyunca)

üç tane dünya-imparatorluk kurma girişimi olduğunu, ancak hiçbirinin hedefine ulaşamadığını belirtmektedir: 16. yüzyılda V. Charles'ın, 19. yüzyılın başında Napolyon'un ve 20. yüzyılın ortalarında Hitler'in girişimleri (Wallerstein, 2005: 92). İşte İskân Kanunu, bunlardan üçüncüsünün meydana gelmeye başladığı bir dönemde yapılmıştır ve doğal olarak bunun etkilerini taşımaktadır.

3. Esbabı Mucibe Layihası

Hükümet tarafından meclise sunulan İskân Kanunu Esbabı Mucibe Layihası (tasarı gerekçesi) bir tür tarihsel analiz ile başlamaktadır. Burada Türklerin tarih boyunca büyük göç ve akın sellerini yapan ırkların başında geldiği dile getirilmektedir. Ardından Osmanlı dönemiyle ilgili kısa bir değerlendirme yapılmaktadır. Buna göre Osmanlı Devleti'nin genişlediği dönemlerde önce Orhan Gazi'nin koyduğu esaslara, daha sonra Fatih Kanunnamesi 'ne dayanan idari teşkilat, ele geçirilen yerlerde asli unsur olarak Türkleri hâkim kılmış, bu bölgeleri Türkleştirmiş; tımar ve zeamet sistemi ile devşirme usulü sayesinde "Türk kolonilerinin" kurulmasını sağlamıştır. Bu dönemde gerek sınırlardan uzaklaştırmak ve Osmanlı'ya itaatlerini sağlamak, gerekse Türkleştirmek için ele geçirilen bölgelerdeki insan kümeleri üzerinde birçok defa yerleştirme politikasına başvurulmuştur (TBMM ZC, 1934a: 1).

Ancak hükümetin tasarı gerekçesine göre hilafetin Osmanlı'ya geçişi ile birlikte bu temsil (özümleme, asimilasyon) politikasından vazgeçilmiş, hatta Kanuni Sultan Süleyman döneminde Müslüman olan fakat Türk harsına temessül etmeyen (özümlemeyen, asimile olmayan) zümrelere ve aşiretlere de zeametler verilmiş, daha da ileri gidilerek (Müslüman olmayan) voyvodalara da bu tür imtiyazlar tanınmış ve "bunların tasfiyesi" Osmanlı Devleti yıkılana kadar bir daha mümkün olamamıştır (TBMM ZC, 1934a: 1-2). Bu anlamda iskân politikasının Türk tarihi açısından uzun bir geçmişi olduğu vurgulanmaktadır. Osmanlı Devleti'nin genişlediği dönemlerde sıklıkla başvuru alan iskân politikasından daha sonra vazgeçilmiş olmasından yakınılarak, bu gelişme bir tür idari ve siyasi yozlaşma olarak değerlendirilmektedir.

Bunun yanı sıra metinde 17. yüzyıl başından itibaren alınan askerî yenilgilerin sonucunda Osmanlı Devleti'nin topraklarının daralmaya başlamasıyla birlikte üç yüz yıldır devam eden bir muhacir sorununun ortaya çıktığı tespiti yapılmaktadır. Bu muhacir kitlesinin Türk milli birliğine ne kadar uyum sağladıklarının ise tartışmalı olduğu iddia edilmektedir (TBMM ZC, 1934a: 2).

Ayrıca Tanzimat döneminde takip edilen Osmanlıcılık siyaseti, suni

olduğu ve ülke içinde bütün unsurların ayrı ayrı var olmasını savunduğu için eleştirilmektedir. “Dini ve emperyalist” olarak nitelenen saltanatın da milli temsil siyasetine uygun olmadığı, zaten mutlakiyet rejiminin kendi varlığının devamının, birbiriyle anlaşamayan unsurların kaynaşmamasına bağlı olduğu belirtilmektedir. İşte bu sebepten ötürü muhacirler, Türk kasaba ve köylerine dağıtılarak eritilip temsil edilmemiştir. Söz konusu kitleler de Türkçeyi anadili olarak benimsememiştir. Hatta Türk ırkına ve harsına mensup olanlar bile blok halinde ayrı yerleştirildikleri için Osmanlı dönemi boyunca göç ettikleri yerlerdeki ırkdaşlarına yeterince ısınamamışlardır (TBMM ZC, 1934a: 2).

Gerekçede dile getirildiğine göre Osmanlı Devleti, Kırım Savaşı’ndan (1853-1856) sonra muhacir sorunu ile ilgilenmeye başlamıştır; ancak bu kitlelerin Türk harsına ve milliyetine temessülüne dikkat edilmemiştir. Osmanlı Devleti, aşiretleri de kendi hallerine bırakmıştır. Kimi zaman reis ve ağaların nüfuzlarını artırmalarını sağlamış ve otoritesini beyler yoluyla kurmuştur. Bu bağlamda Osmanlı idaresi, aşiretlerin birbirleriyle ve halk ile yaşadığı çatışmaları da alevlendirmeye çalışmıştır. Ayrıca metinde ilginç bir tespit yapılarak, Osmanlı idaresinin “aşireti, ağalığı, beyliği tıpkı asrımızın bir komün idaresi muhtarlığı ve belediye reisliği şeklinde gör “düğü belirtilmektedir (TBMM ZC, 1934a: 2).

Tasarı gerekçesinde Osmanlı idaresinin Meşrutiyet’in ilanından ve Balkan Savaşı’ndan sonra muhacir konusuyla daha fazla ilgilenmeye başladığından söz edilmektedir. Ancak Balkan Savaşı’nın ve Birinci Dünya Savaşı’nın yarattığı mülteci kitlelerinin barındırılması için günü gününe acil tedbirler alma zorunluluğunun, devletin esaslı bir iskân politikası yürütmesini engellediği öne sürülmektedir. Hükümete göre Lozan Barış Konferansı’nın tamamlanması ve cumhuriyetin ilanı sonrasında ortaya çıkan mübadil, mülteci, muhacir yüz binlerce kişinin sorunlarıyla uğraşan Mübadele, İmar ve İskân Müdüriyetinin sekiz yıl süren görevini tamamlamasının ardından artık milli bünyeyi korumaya, sağlamlaştırmaya, mütecanisleştirmeye (homojenleştirmeye), milli harsa ve muasır medeniyete intibakları istenen “nüfus kütelleri üzerinde müsmir (verimli) surette Devlet eli ile işlemeğe” ve Türk nüfusunu nitelik ve nicelik olarak geliştirmeye yönelik bir nüfus siyasetinin zamanı gelmiştir (TBMM ZC, 1934a: 2-3).

Gerekçede milli üretimi artırmak amacıyla nüfusun hem yurtdışından gelecek “ırkdaş”larla artırılması, hem de yurtiçinde daha iyi çoğalması için insanların bu amaçlara uygun arazilere yerleştirilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda topraksız halkın durumunun da söz konusu kitleler toprak sahibi yapılarak iyileştirilmesi hedeflenmektedir. Bunun dışında göçebe Yörük ve aşiretlerin yerleşik hale getirilmesi ve böylece zirai ve sinai

üretimin artırılması planlanmaktadır (TBMM ZC, 1934a: 3).

İskânın dâhili ve harici olmak üzere iki safhadan oluştuğu belirtilmektedir. Dâhili iskân; temdin (medenileştirme), temsil, ülkenin coğrafi, iktisadi, iklimsel şartlarına göre nüfusun tanzimini ve tevzinini (dağıtılmasını) içermektedir. Bu anlamda dâhili iskânın Çingene, göçebe, Yörük ve aşiretler için öngörülmüş olduğu dile getirilmektedir. Bunun dışında anadili Türkçe olmayan kitlelerin oluşmasının önlenmesi, var olanların dağıtılması ve bu yolla kültür birliğinin korunması amacıyla alınacak tedbirlerin uygulanması konusunda hükümet yetki talep etmektedir. Ayrıca bu kanun yoluyla milli bünyenin korunması için ecnebilerin köylerde yaşamasının yasaklanması ve bununla ilişkili olarak şehirle kasaba sınırları içinde de ecnebilerin ilgili yerin nüfusunun %10'unu geçmemesi kararlaştırılmıştır (TBMM ZC, 1934a: 3).

Gerekçede kanun çerçevesinde ülke içerisinde hükümet tarafından dört ayrı bölgenin belirleneceği, bunlardan birinci bölgenin Türk nüfusun teksifi (yoğunlaştırılması), ikinci bölgenin “temsili matlup” (asimilasyonu istenen) nüfusun nakil ve iskânı, üçüncü bölgenin ise yurtdışından gelecek ekonomik durumu belli bir düzeyin üzerindeki Türk muhacirlerin serbestçe iskânları için tahsis edileceği, dördüncü bölgede ise iskân ve ikametinin yasaklanacağı ifade edilmektedir (TBMM ZC, 1934a: 3).

Hükümet, hem dışardan gelenlere hem de içerde göç ettirilenlere birtakım yardımlar yapmayı düşünmekte ve böylece halkın iskân politikasına olan rağbetinin artacağına inanmaktadır. Ayrıca tasarının kanunlaşması halinde 1771 sayılı *Mübadele ve Teffiz İşlerinin Kati Tasfiyesi ve İntacı Hakkında Kanun*¹ ile 716 sayılı *Borçlanma Kanunu*'nun hükümleri saklı kalmak kaydıyla çeşitli kanun metinlerinde dağınık halde bulunan iskân mevzuatı kaldırılarak, bu konuya ilişkin bütün hükümler bu kanunda toplanmış olacaktır. Son olarak hükümet, tasarı gerekçesinde bu kanun ile iki ana amacı gerçekleştirmek istediğini dile getirmektedir. Bunlardan birincisi hükümetin uzun zamanda gerçekleşeceğini düşündüğü Türk milli hars birliğinin sağlanmasıdır. İkincisi ise ülkede üretimin temel unsuru olarak gördüğü nüfusun gelişimini sağlamaktır. Buradaki gelişim hem nüfusun çoğalması hem de ekonomik durumun iyileşmesi anlamındadır (TBMM ZC, 1934a: 4).

---

¹ 19 Mart 1931'de kabul edilen söz konusu kanun, Lozan Barış Konferansı sırasında Türkiye ile Yunanistan arasında 30 Ocak 1923'te imzalanan *Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol* uyarınca Türkiye'ye gelen mübadillerin iskânına dair alınmış kararları ve uygulamaları sonuca bağlamaktadır. Söz konusu uluslararası belgenin içeriği ile ilgili olarak bkz. (Fırat, 2002: 331-334).

4. İskân Kanunu Muvakkat Encümeni Mazbatası

Hükümetin meclise sunduğu tasarı başlangıçta 40 maddedir. Ancak İskân Kanunu Layihası Muvakkat Encümeni, tasarı üzerinde önemli değişiklikler yapmıştır. 27 Mayıs 1934’de meclise sunulan Encümen mazbatasında, tasarı 55 maddeden oluşmaktadır. Meclisteki kanun tasarısı ile ilgili yapılan görüşmelerde ise çok fazla değişiklik yapılmamıştır. Bununla birlikte tasarı, 52 madde halinde kanunlaşmıştır.

Tasarı gerekçesi gibi Encümen mazbatası da bir tarihsel anlatı ile başlamaktadır. Türklerin Orta Asya’dan yaptıkları göçlerle Batıdaki soylara ışık ve uyanıklık getirişinden bahsedilmekte, böylece bugünkü medeniyetin temellerinin kurulduğu söylenmektedir. Hükümetin tasarı metninde olmayan önemli bir unsur, Türklerin anayurdu olarak Anadolu’nun gösterilmesidir. Ayrıca Osmanlı’nın kuruluşundan da yalnızca bir cümle ile söz edilmiş ve önceki metnin aksine Osmanlı’nın ilk dönemlerinin olumlanması gibi bir yaklaşım da benimsenmemiştir (TBMM ZC, 1934a: 5).

Bunun nedenini hükümetin, 2 Mayıs 1932’de meclise sunulan kanun tasarısının “Türk Tarih Tezi”nin henüz tamamen oluşturulmamışken hazırlanmış olmasına bağlamak mümkündür. Aslında bu konudaki ilk adım, 1930’da Türk Ocağı Türk Tarihi Heyeti’nin aralarında Afet (İnan), Yusuf Akçura, Sadri Maksudi (Arsal) ve Reşit Galip’in de olduğu bazı üyeleri tarafından hazırlanan *Türk Tarihinin Ana Hatları* (1999) adlı çalışmadır. 15 Nisan 1931’de de Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti’nin kurulmasıyla bu konudaki çabalar kurumsal bir yapıya kavuşmuştur. Bununla birlikte Türk Tarih Tezi’nin sınırlarının çizilerek, nihai halini alması ve bir bakıma resmi tarih anlayışı olarak ilan edilmesi 2-11 Temmuz 1932’de düzenlenen Birinci Türk Tarih Kongresi’nde gerçekleşmiştir.

Bununla birlikte encümenin mazbatasının meclise sunulduğu 1934 Mayıs ayı itibariyle artık Türk Tarih Tezi’nin içeriği netleştirilmiş durumdadır. Bundan dolayı mazbatada, yeni geliştirilen tarih anlayışının ana unsurlarından olan, bir Türk yurdu olarak Anadolu’nun benimsetilmesi ve Osmanlı döneminin olabildiğince üzerinden atlayarak daha eski çağlara vurgu yapılması hedeflerine uygun bir söylemin benimsendiği görülmektedir.

Mazbatada Türklerin önemli bir gücünün parlak bir medeniyet kurması, çabuk üremesi ve medeniyet yayması olduğu belirtilmektedir (TBMM ZC, 1934a: 5). 1877’den beri Türkiye’ye göçenlerin gelişigüzel dağıtılmasının Türk kültürü için yarattığı sorunlara değinilmekte, Osmanlı döneminde “katıksız Türk” diye tanımlanan Yörük ve Türkmenlerin yerleştirilmemesi eleştirilmekte, imparatorluğun hiçbir zaman muhacir olarak gelenleri Türklüğün büyük varlığı içinde eritmeye çalışmadığı tespiti yapılmaktadır. Ayrıca doğu sınırlarında dönüp dolaşan gezici oymakların idaresinin hiç

düşünülmemiş olmasından yakınılmaktadır (TBMM ZC, 1934a: 6). Bu son ifadede kastedilenlerin Kürtler olduğu rahatlıkla düşünmek mümkündür.

Mazbatada Lozan Barış Konferansı sonrasında ülkeye gelenlerin Türkiye’de bu konuyla ilgili bir mevzuatın oluşmasını sağladığı, artık yurtdışında kalan soydaşların ülkeye alınma zamanının geldiği, söz konusu mevzuatınsa bu iş için yeterli olmaması nedeniyle böyle bir kanuna ihtiyaç duyulduğu ifade edilmektedir (TBMM ZC, 1934a: 6).

Mazbatada, nüfus yoğunluğunun en fazla Doğu Karadeniz’de bulunduğu ve bu bölge dışında toprakların verimliliği açısından diğer bölgelerin yeterli yoğunluğa ulaşmamış olduğundan söz edilmektedir. Encümen özellikle Birinci Umumi Müfettişlik² diye tanımlanan bölgenin bomboş olduğuna dikkat çekmektedir. Gelenlerin daha çok çiftçi olmasından ötürü mazbata metninde ülkenin zirai açıdan ele alındığı ve bu bağlamda Doğu Karadeniz dışında toprak darlığının olmadığı belirtilmektedir (TBMM ZC, 1934a: 7).

Encümen, kanunun sadece muhacir getirerek yerleştirmek amacıyla hazırlanmadığını, “binlerce yıldan beri dönüp dolaşan dağınık Türkleri topraklayarak artık bu göçebe yaşayışına bir son vermek ve kültür işini kökünden kesmek için” yapıldığının altını çizmektedir (TBMM ZC, 1934a: 8).

5. İskân Kanunu Hakkında TBMM’de Yapılan Görüşmeler

İskân Kanunu tasarısı mecliste 7 ve 14 Haziran 1934’te yapılan iki oturumda görüşülmüş ve kabul edilmiştir. Bu görüşmeler sırasında söz alan kimi mebusların yaptıkları değerlendirmeler kanunun ruhunu anlamak için önem taşımaktadır. Bu çerçevede örneğin Kütahya Mebusu Naşit Hakkı Bey, kanunun ülkede hür, zengin ve sağlam nesilleri yaşatacak, Türk olmanın şerefini bu topraklarda yaşayanların iliklerine kadar işletecek kadar değerli olduğunu söylemiştir. Kanunla birlikte ülkü, dil, kültür birliğine tezat bir gayri tabiiyet olarak gördüğü aşiretin, şeyhliğin, beyliğin kaldırılacağına dikkat çekmiştir. Ayrıca Naşit Hakkı Bey, her Türkün kendine ait bir toprağı olması gerektiğini, ancak devletin elinde verilecek toprak kalmadığını, bu yüzden sahipsiz kalmış topraklara yönelmek gerektiğini dile getirmiştir. Bundan başka devletin istimlak yoluyla da topraksız köylülere toprak dağıtmasını savunmuştur (TBMM ZC, 1934b: 67).

Samsun mebusu Ruşeni Bey ise Osmanlı döneminde yapılan hatalardan

---

² 25 Haziran 1927’de TBMM’de kabul edilen *Umûmî Müfettişlik Teşkiline Dâir Kânun* ile kurulan Birinci Umumi Müfettişlik, Elazığ, Urfa, Hakkâri, Bitlis, Diyarbakır, Siirt, Mardin ve Van illerini kapsamaktadır (Koçak, 2010: 54, 72).

yakınmıştır. Ruşeni Bey'e göre tasarı gerekçesinde de ifade edildiği gibi, Osmanlı Devleti ilk dönemlerinde "devşirme usulü tımar ve zeamet kaideleri[y]le pek az zaman zarfında yabancı ülkelerde milyonlarca yabancı insanlar Türk istilâsına âşık olmuşlar, Türk ülküsüne katılmışlar, Türk kültürü ile kaynaşmışlar, Türk kanına girmişler ve çok faydeli Türk olmuşlardır. O devirlere göre en uygun olan bu temsil sistemleri[y]le bu kadar faydeli neticeler alınmış iken daha sonraları İmparatorluk yalnız dini benimsemiş ve bütün ayrılıkları başıboş bırakmıştır." Bundan dolayı tamamen "bir kozmopolit dünyası olmuş" Osmanlı İmparatorluğu'nda "Müslüman olan muhtelif soylar ile yabancı diller konuşan Türkler İmparatorlukta ayrı ayrı kümeler ve milletler halinde ayrı duygular, ayrı diller, ayrı âdetler ve hatta ayrı elbiselerle birbirinden ayrılmıştı[r]" (TBMM ZC, 1934b: 69).

Ruşeni Bey, Rus Çarlığı'nın baskısı yüzünden Osmanlı topraklarına gelen 840.000 Çerkez'in yanı sıra Abazaların, Gürcülerin ve Lazların durumunu da buna örnek göstermektedir. Buna göre "imparatorluk, her şeyde olduğu gibi onların kendi dillerinde kalmalarına gayret etmiş ve o suretle yaşatmıştır. (...) köylerine Gürcü köyü, Çerkez köyü, Abaza köyü adını koymuştur. Lazistan dünyada yokken Osmanlı İmparatorluğu bir Lazistan yaratmıştır. Kafkasya'dan hicret etmiş en saf bir kanla Türk olan bu kardeşlerimize Laz demiştir." Bu kozmopolit yapıdan dolayı İttihat Terakki döneminde "Türklük duygusu başladığı zaman derhal (...) Çerkez kulübü, Boşnak kulübü" gibi birçok kulüp kurulmuştur (TBMM ZC, 1934b: 69).

Bunun yanı sıra Ruşeni Bey, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Rusya'nın bir baskı rejimi olmakla birlikte uyguladığı Ruslaştırma politikasından da beğeniyle bahsetmiştir. Söz konusu politikayı (her şeyden önce Türk-Tatar kavimlerine yönelik uygulanmış olmasına rağmen) övmüş, eğer devrim olmasaydı Ruslaştırmanın o dönem itibariyle büyük oranda başarılı olacağını iddia etmiştir. Ruşeni Bey'e göre "Rusya'da Memede, Mamilof denmiş, Ağaya, Ağayef, Hacıya, Gcinski denmiş ve böylece isimlerine varıncaya kadar her şey Ruslaştırılmağa çalışmıştı[r]." Oysa "son 3-4 asır zarfında saltanatın yarattığı hastalık maalesef Türk kanına yerleşmiş ve Türk yabancı Müslüman soyları arasında kaldıkça Türklüğünü unutarak o soylara karışmağa" başlamıştır. Bu nedenle Mısır, Filistin ve Suriye'de Araplaşan Türklerin sayısı yüzbinleri bulmuştur. Hâlbuki "ferdin midesi olduğu gibi milletlerin de midesi vardır. O da kümeleri ve insanları yiyerek yaşa[maktadı]r" (TBMM ZC, 1934b: 69). Dolayısıyla Ruşeni Bey, asimilasyonun bir millet için yaşamsal olduğuna inanmaktadır.

Ruşeni Bey, ayrıca temsil kuvveti az olan yerlerde nüfus kümelerinin bozulmadığını düşünmektedir. Mısır, Filistin ve Suriye'deki Alman ve

Yunanları örnek vererek, yurtdışındaki Türklerin de onlar gibi asimile edilmeden yaşayabilmesi için çalışması gerektiği ileri sürmektedir. Ona göre yurtdışındaki Türkler kendi okulları, dilleri, kültürleri ile yaşamalı, sağlam koloniler kurmalıdır. Bunun yanı sıra Ruşeni Bey, imparatorluk devrinde dini ve dili ayrı soyların Türklüğe düşmanlıkla yetiştiğini, ancak artık bunun Mustafa Kemal'in önderliğinde aşılabileceğini ve bu soyların da Türkleşeceğini söylemiştir (TBMM ZC, 1934b: 70).

Ruşeni Bey, adlarını anmadan Yahudileri kastederek, kanunun bu grup için uygulanmasının bir anlam ifade etmeyeceğini, bu topluluğun olduğu haliyle Türklere karıştırılması gerektiğini belirtmiştir. Böylesinin her iki taraf için de faydalı olacağına inanmaktadır (TBMM ZC, 1934b: 70).

Kanun tasarısı hakkındaki tartışmaların çoğu, Türkçede arılaşma çalışmaları ve bunun nasıl gerçekleştirilmesi gerektiği üzerine yapılmıştır. Bu çerçevede kanun metinde hangi kelimelerin kullanılmasının doğru olacağı uzun uzun tartışılmıştır. Bunun nedeni tasarının dildeki arındırma çabalarının başlamasının ardından ilk öz Türkçe resmi metin girişimlerinden biri olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim bu işle görevlendirilmiş kurum olan Türk Dili Tetkik Cemiyeti de zaten 12 Temmuz 1932 itibariyle kurulmuştur.

Bu mesele mebuslar açısından o kadar önemli görülmiştir ki, kanun tasarısının ele alındığı meclisteki ilk oturumun sonunda tasarı metni, dilinin yeniden gözden geçirilmesi amacıyla encümene gönderilmiştir³ (TBMM ZC, 1934b: 76-77). Bir hafta sonraki oturum sırasında da yine daha çok dil üzerine tartışmalar yaşanmıştır.

İkinci oturumun ilgi çekici bir önerisi Muş Mebusu Hasan Raşit Bey'den gelmiştir. Hasan Raşit Bey, kanun metnindeki soy ve ırk kavramlarına karşı çıkmıştır. Ona göre ülkeye dışarıdan gelenler ırken zaten Türk'türler, yalnızca Türk kültürüne bağlı değildirler ve bazıları da Türkçe konuşmamaktadır. Bu yüzden Hasan Raşit Bey metinde Türk kültürü ve dili tabirinin kullanılması gerektiğini belirtmiştir. Ancak kanunda bu yönde bir değişiklik yapılmamıştır. Yalnızca tasarıdaki soy kavramı yerine daha açıklayıcı olduğu gerekçesiyle ırk kavramı tercih edilmiştir (TBMM ZC, 1934b: 144-145; Beşikçi, 1977: 175-176).

6. İskân Kanunu

Kanunda Türkiye bölgelere ayrılmıştır. Hükümetin tasarısında dört bölge

---

³ Meclisteki görüşmelerde söz alan Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya Bey de bu kanunun memlekette büyük bir davanın çözülmesi için yapıldığını fakat meclisin önüne "iyi talihin eseri olarak bir diğer davanın halli ile müştereken" (dil davasının) geldiğini söylemiştir (TBMM ZC, 1934b: 140).

söz konusudur, ancak encümen bunları üçe indirmiştir. Metnin mecliste yasalaşan nihai halinde de üç bölge söz konusudur. Bu bölgelerden birincisi, kanuna göre Türk nüfusunun tekâsüfü (yoğunlaşması) istenen yerler olarak tanımlanmakta ve esasen Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgeleri kapsamaktadır. İkinci bölge Türk kültürüne temsili istenen nüfusun göç ettirileceği yerleri ifade etmekte ve Türkiye'nin batısını kapsamaktadır. Üçüncü bölge ise kanunda “yer, sıhhat, iktisadi kültür, siyaset, askerlik ve inzibat sebepleri[y]le boşaltılması istenilen” iskân ve ikametinin yasaklandığı yerleri içermektedir. (İşkân Kanunu, 1934) Buradaki amacın olası Kürt isyanlarını önlemek olduğu söylenebilir. Üçüncü bölge kapsamındaki yerlerin neredeyse tamamı Kürtlerin yoğun yaşadığı yörelerdedir. Bu yerlere örnek vermek gerekirse Diyarbakır'ın bazı kısımları, Kars'ın güneyi, Van, Ağrı, Sason ile Bingöl, Bitlis ve Muş'un bazı kesimleri bu bölgeye dâhildir (Beşikçi, 1977: 133).

Kanunun birinci bölümünde öncelikle muhacir ve mülteci kavramları tanımlanmaktadır. Buna göre Türkiye'de yerleşmek amacıyla ülke dışından gelmek isteyen “Türk soyundan meskûn veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimseler” muhacir olarak nitelendirilmektedir. Türkiye'de yerleşmek amacıyla olmayıp bir zorunluluk nedeniyle geçici olarak oturmak için sığınanlar ise mültecidir. Türk kültürüne bağlı olmayanlar, anarşistler, casuslar, göçebe Çingeneler ve ülke dışına çıkarılmış olanlar muhacir olarak kabul edilmeyecektir. Bu durumda olmayanlardan Türkiye'de yerleşmek isteyenler de muhacir muamelesi görecektir (İşkân Kanunu, 1934).

Bununla ilgili olarak Encümen mazbatasında hükümetin bütün Çingenelerin kabul edilmesini teklif ettiği belirtilerek, Balkanlarda ve özellikle Bulgaristan'da yaşayan Müslüman Çingenelerin bulunduğunu ve bunların Türkçeden başka bir dil bilmedikleri ifade edilmektedir. Bulgaristan yönetiminin Çingenelere siyasi haklar vermek istemediği için pek çok Çingene olmayan kişiyi de bu şekilde adlandırarak siyasi haklardan mahrum bıraktığı ileri sürülmektedir. Buna göre “Bulgaristan'da Çingene denilen bu çalışkan insanlar, hayvancılık, ziraat ve ziraat sanatları işlerinde çok ileridirler. Bu güne kadar bin bir işkence gördükleri halde Türklüklerini bırakmamışlar ve onunla iftihar etmişlerdir. Bunlardan oturucu olanların alınması ve yalnız gezginci olanların alınmaması daha yararlı görülmüştür” (TBMM ZC, 1934a: 8).

Kanunun 7. maddesine göre “Türk ırkından olup” iskân yardımı istemeyen muhacir ve mülteciler, ülke içinde istedikleri yere yerleşmekte serbesttirler. İskân yardımı isteyenler ise hükümetin göstereceği yerlere gitmek zorundadırlar. Türk ırkından olmayanlarsa yardım istemeseler bile hükümetin göstereceği yere yerleşmek ve hükümetin izni olmadıkça buralarda kalmak

zorundadırlar (İşkân Kanunu, 1934).

Türkiye içinde toprağın darlığı ve elverişsizliği gibi sebeplerle geçim sıkıntısı çeken köyleri, hem meskûn hem de göçebe üçüncü bölge halkını, “yaşayış ve sıhhat şartları elverişli olan yerlere nakletmeğe; evleri dağınık köyleri daha uygun merkezlerde toplamağa” Dâhiliye Vekili yetkilidir. (8. madde) Dâhiliye Vekili ayrıca, Türkiye vatandaşı “gezginci Çingeneleri ve Türk kültürüne bağlı olmayan göçebeleri, toplu olmamak üzere kasabalara ve serpiştirme sureti[y]le Türk kültürlü köylere dağıtıp yerleştirmeğe; casuslukları sezilenleri sınır boylarından uzaklaştırmağa ve ecnebi tebaası gezginci Çingeneleri ve Türk kültürüne bağlı olmayan göçebeleri millî sınırlar dışına çıkarmağa” da yetkilidir (9. madde) (İşkân Kanunu, 1934). Encümen mazbatasında, 9. maddeyle Çingenelerle Türk kültürüne bağlı olmayan göçebelerin süratle anadillerini unutmasının ve Türklerle karışmasının amaçlandığı belirtilmektedir (TBMM ZC, 1934a: 10).

Kanunla ilgili olarak Beşikçi'nin dikkat çektiği önemli bir nokta yerleştirmelerin çekirdek aileler baz alınarak yapılmasıdır (Beşikçi, 1977: 149). Nitekim 16. maddede buna ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre “karı ve koca bir aile olarak iskân edil”mekte, “evli çocuklar ve evli torunlar başlı başına bir aile olarak iskân”a tabi tutulmaktadır. Aynı maddede Türk muhacir ve mültecilerin hısım ve akrabalarının buldukları yerde iskân edilecekleri ifade edilmektedir (İşkân Kanunu, 1934). Dolayısıyla Türk olmayan geniş ailelerin bir bakıma dağıtılarak daha hızlı temsil edilmelerinin hedeflendiğini söylemek mümkündür.

Kanunun 10. maddesinde aşiretlerin, aşiret reisliğinin, beyliğin, ağalığın, şeyhliğin ortadan kaldırıldığı ve bunların topraklarına devlet tarafından el koyulduğu beyan edilmektedir. El koyulan bu toprakların muhacirlere dağıtılması kararlaştırılmıştır. Bu kanunun neşrinden önce aşiretlere reislik, beylik, ağalık, şeyhlik yapmış olanları ve yapmak isteyenleri veya ülke sınırları yakınında oturmalarında güvenlik bakımından mahzur bulunanları uygun yerlere naklettirip yerleştirme yetkisinin İcra Vekilleri Heyeti kararıyla Dâhiliye Vekilinde olduğu ifade edilmektedir (İşkân Kanunu, 1934).

11. maddeyle anadili Türkçe olmayanların belli bir işkolu, mahalle veya köyde kümelenmesi yasaklanmıştır. Ayrıca “Türk kültürüne bağlı olmayanlar veya Türk kültürüne bağlı olup da Türkçeden başka dil konuşanlar hakkında harsî, askerî, siyasî, içtimaî ve inzibatî sebeplerle İcra Vekilleri Heyeti karar[ıy]la, Dâhiliye Vekili lüzumlu görülen tedbirleri almağa mecburdur.” Toplu olmamak şartıyla başka yerlere nakletme ve vatandaşlıktan çıkarma da bu tedbirlere dâhildir (İşkân Kanunu, 1934).

Encümen mazbatasından encümende bu madde üzerinde çok durulduğu

ve bu konuda birçok farklı fikir öne sürüldüğü anlaşılmaktadır. Bu bakımdan mazbatanın ilgili kısmı oldukça dikkat çekicidir:

“Memlekette ekim (kültür) ve kan birliğini temin edecek olan bu kısım çok mühim olduğundan bu hususta hükümeti kuvvetli salâhiyetlerle teçhiz etmek lüzumlu görülmüş ve hükümete bu işlerde lüzumunda, toptan olmamak kayd[ı]yla, göç ettirmek ve tabiiyetten de düşürmek salâhiyetleri verilmiştir. Aynı zamanda nazik olan bu işin daha selâmetle yürümesini temin için bu husustaki tedbirlerin icra vekilleri heyetinden de geçirilmesi lüzumlu görülmüştür.

Encümen bu böl[ü]me çok tevakkuf etmiş ve işi çok inceden eşelemiş olup bu hususta çok tafsilatlı hükümler de koymayı düşünmüştür. Mesela: herhangi başka bir dil konuşanlar veya başka ekime bağlı bulunanların yaşadığı kazalarda büyük ve küçük kaza memurlarının ve o kaza vilayeti amirlerinin bu dil konuşan veya başka ekime bağlı bulunanlardan olmasını; çarşı, pazarlarda, meydanlarda, bütün umumi yerlerde Türkçeden başka bir dil konuşulmasını; beş yıl, on yıl, yirmi yıl gibi atamaklı muayyen müddetlerde önce umumi yerlerde, sonra, çatı altında müşterek yerlerde, daha sonra evlerde ve en sonra her yerde Türkçeden başka dil söylenmesini yasak etmek ve başka kıyafet taşınmasını, başka âdetleri, başka oyunları, başka türkü ve şarkıları velhasıl başkâliğa delalet eden her şeyi kaldırmak gibi hükümler konmak istenmiştir. Ancak gaye yurttaki bu yurttaşları darıltmak ve bizden uzaklaştırmak olmayıp bilakis bunları bizlere yakınlaştırmak, ısındırmak ve tamamen içimize almak olduğundan konacak bu umumi hükümlerin tatbikinde bazı yerlere uygun gelip bazı yerler için elverişli olmayacağı hesaba katılmış tatbiki nazik olan bu işin yerine, zamanına, gidişine ve lüzumuna göre tedbirler düşünüp yapmasını hükümete bırakmak daha faydalı görülmüştür. Ancak yurt için, yurttaki birliği temin için çok lüzumlu ve hatta zaruri görülen bu işi hükümetin ihtiyarına bırakmak da doğru görülemediğinden bu iş hükümete mecburi bir vazife olarak verilmiştir. Hükümet bu birliği temin hususunda lüzumlu tedbiri mutlak yapmakla mükelleftir. Yurt işlerinin birinci sırasında ve hatta bu sıranın da başında bulunan “dil, ekim, kan birliğini temin işi” her türlü mülahazaların üstünde tutularak çok dikkat ve ihtimamla işlenmek en yüksek bir yurt borcudur” (TBMM ZC, 1934a: 11-12).

Bunun dışında yine 11. maddeyle ecnebilerin kasaba ve şehirlerde belediye sınırları içinde toplam nüfusun %10'unu aşmaması ve ayrı mahalleler kuramaması da kararlaştırılmıştır (İskân Kanunu, 1934).

Kanunun 12. maddesinde Türk kültürlü nüfusun yoğunlaşması istenen

birinci bölgedeki yerlere yeniden hiçbir aşiretin veya göçebenin girmesine, Türk kültürüne bağlı olmayanların yeniden yerleşmesine izin verilmeyeceği ifade edilmektedir. Bu yerlerde “soyca Türk olup dilini unutmuş veya ihmal etmiş bulunan köyler[in] ve aşiretler”in, ahalisi Türk kültürüne bağlı yerleşim yerlerinin yakınına yerleştirilmesi öngörülmektedir. Yurtdışından gelen Türk költürlü muhacirlerin, iklim ve yaşayış şartları da göz önünde bulundurularak bu bölgedeki yerlere yerleştirileceği belirtilmektedir. Ayrıca yurtiçinde, o bölgede çalışan memurların veya diğer kişilerin de buralara yerleşmesi teşvik edilmektedir (İşkân Kanunu, 1934).

15. maddeye göre ülke içinde başka yere nakledilenlerle kendi kendine ülkeye gelen muhacir ve mültecilerden ihtiyacı olanlara yiyecek, barınma, yakacak, ulaşım, tedavi vb. yardımlarda bulunulacaktır. Hatta bu kişilere askerlik muafiyeti gibi birtakım başka kolaylıklar da tanınmaktadır. (38. madde) Yurtdışından devletin kendisinin getirttiği muhacirlere yapılan yardımlar ise bu kişilerin ihtiyaç duyup duymamalarına bakılmaksızın parasız yapılmaktadır (İşkân Kanunu, 1934).

İşkân Kanunu çerçevesinde yerleştirilenlere kanundaki cetvele göre toprak verilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca iskân edilen ailelere nüfus ve ihtiyaçlarına göre ev veya ev yapılacak yer, yapı malzemesi, bağ, bahçe, dükkân, çift hayvanı, alet, edevat, tohumluk vb. de verileceği belirtilmektedir. Kanunda yapılacak gayrimenkul yardımlarının kişilerin eğitim durumuna bağlı olarak artırılması öngörülmüştür (17.-18. ile 20-21. maddeler) (İşkân Kanunu, 1934).

39. maddeye göre birinci ve ikinci bölgede iskân edilenlere yapılan alet, edevat, tohumluk gibi yardımlar karşılıksızdır. Birinci bölgeye iskân edilenlere verilen toprak ve yapılar parasızken, ikinci bölgede iskân edilenlere ise söz konusu gayrimenkul yardımı devlete borçlandırılarak yapılmaktadır. Borçların 8 yıl sonra başlamak üzere 20 yılda ödenmesi kararlaştırılmıştır. Dolayısıyla borçlar 28 yılın sonunda bitecektir. Ayrıca 30. maddeye göre on yıllık bir süre içinde verilen gayrimenkullerin satılması, haczedilmesi vs. de yasaklanmıştır. İşkân Kanunu yoluyla yerleştirilenler için on yıllık bir zorunlu ikamet de öngörülmüştür (29. madde) (İşkân Kanunu, 1934).

Kanunda iskân bölgelerinde ihtiyaca göre değişiklik yapılması Dâhiliye Vekilliği'nin teklifiyle hükümetin kararına bırakılmıştır (1. madde) (İşkân Kanunu, 1934). Encümen mazbatasında dile getirildiği üzere, “yıllar geçip de artık Türk kültüründe yoğurulmuş ve birkaç kuşak sonra evlenme ve birbirine kaynaşma yol[u] ile ayrılık kalmamış olunca nüfus yay[ı]lım mıntıklarında değişiklik yapılması zarureti hâsıl olacağından” böyle bir hüküm öngörülmüştür (TBMM ZC, 1934a: 9).

7. Kanunun Uygulanması

Encümen mazbatasında iskânla ilgilenecek bir teşkilatın kurulması önerilmiştir. Merkezde Nüfus İşleri Umum Müdürlüğü'ne bağlı biri kültür diğeri iskân işlerinden sorumlu iki şube oluşturulması ve söz konusu teşkilatın varlığının geçici olması öngörülmüştür. Ayrıca teşkilatın işin boyutuna göre genişleyip daralacağı ve yerleştirmenin yapıldığı yere göre taşra teşkilatının yer değiştireceği belirtilmektedir (TBMM ZC, 1934a: 18). Dolayısıyla oldukça esnek bir örgüt kurulması hedeflenmiştir.

Ancak tasarı kanunlaşırken söz konusu hükümlere yer verilmemiş, kanunun uygulanmasından valiler ve kaymakamlar ile umumi müfettişlik teşkilatının olduğu bölgelerde umumi müfettişler sorumlu tutulmuştur (44. ve 47. maddeler) (İskân Kanunu, 1934).

Bunun yanı sıra 42. maddeyle Dâhiliye Vekilliği bünyesinde, Dâhiliye vekilinin veya vekil tayin edeceği kişinin başkanlığında Dâhiliye, Millî Müdafaa, Hariciye, Maliye, Maarif, İktisat, Ziraat, Sıhhat ve İçtimâî Muavenet vekillikleri ile Ziraat Bankası tarafından seçilecek kişilerden ve uzmanlıklarından yararlanmak üzere Dâhiliye Vekâleti tarafından dışarıdan alınacak en çok üç kişiden oluşan Merkezî İskân Komisyonu kurulmuştur. Merkezi İskân Komisyonu'nun, ülkeye geleceklerin veya ülke içinde nakledileceklerin iktisadi, içtimai, sıhhi şartlara göre düzenlenmiş yerleşim yerlerini tetkik etmek; birinci ve ikinci iskân bölgeleri hakkında tetkiklerde bulunmak; iskâna yarayacak toprak ve yapıları araştırıp bulmak; muhacirlerin sevk şartlarını incelemek; iskân tahsisatının sarf yerleri hakkında görüş bildirmek; iskân edilenlerin sevkleriyle ve üretici hale gelinceye kadar bakımlarıyla ilgilenecek olan devlet kurumlarının yardımlarını ve çalışma birliğini sağlamaya yönelik tedbirleri düşünmek gibi görevleri vardır. Bununla birlikte komisyonun kararları istişari niteliktedir (İskân Kanunu, 1934).

İskân Kanunu'nun kabul edilmesinin hemen sonrasında Dâhiliye Vekâleti'nin içyapısında da değişikliğe gidilmiştir. Daha önce 19 Mayıs 1930'da kabul edilen 1624 sayılı *Dâhiliye Vekâleti Merkez Teşkilât ve Vazifeleri Hakkında Kanun*'un 8. maddesine göre üç şubeden oluşan Nüfus İşleri Umum Müdürlüğü'nün Birinci Şubesi, “göçebe ve aşiretlere ve hariçten getirilecek muhacirlere ait iskân mıntıkalarının tayini, bunların nakli, sevki ve” üretici hale getirilmeleriyle ve topraksız köylülere toprak dağıtılmasıyla görevlidir. Ancak 5 Temmuz 1934'te kabul edilen 2577 sayılı *Dâhiliye Vekâleti Merkez Teşkilât ve Vazifeleri Hakkındaki Kanunun Bazı Maddelerinin Tadiline Ait Kanun* ile Nüfus İşleri Umum Müdürlüğü dört şubeye ayrılmış, Birinci Şube İskân Kanunu hükümlerine göre muhacirlerin,

mültecilerin, göçebelerin ve nakledilenlerin yerleştirilmesi, üretici hale getirilmesi, yerleşim yerlerinin belirlenmesi, “topraksız veya az topraklı yerli çiftçilere toprak dağıtılması, eski iskân işlerinin tasfiye edilip bitirilmesi” ile görevli kılınmıştır. İkinci Şubeyse “memleket içinde vatandaşların kültür cephesinden her türlü vaziyetlerini araştırmak, (...) İskân Kanunu’nun 8, 9, 10 ve 11inci maddelerine göre lüzumlu görülen tedbirleri” uygulamak, “hariçteki Türk kan veya kültürüne bağlı olanlardan geleceklerin vaziyetlerini tetkik etmek, yurdun iskâna elverişli ve verimli topraklarını (...) tespit etmek” ile görevlendirilmiştir. Dolayısıyla İskân Kanunu sonrasında artacak iş yükü nedeniyle, iskân işlerinin görünen o ki iki ayrı şube halinde ele alınması gerekli görülmüştür. Dâhiliye Vekâleti İskân Umum Müdürlüğü, kanunun uygulanmasına dair 7 Ağustos 1934 tarihli ve 15035/6559 sayılı *İskân ve Nüfus İşlerinin Süratle İkmali Hakkında Tamim*’i valiliklere göndermiştir. Burada kanunda, tasarı gerekçesinde, encümen mazbatasında ve hiç bir meclis oturumunda geçmeyen Kürt ifadesi açıkça kullanılmıştır. Tamime göre Türk ırkından olanlara veya Türk kültürüne dâhil olup Türkçe konuşup, Türkçeden başka dil bilmeyenlere hemen muhacir kâğıdı verilecek ve bu kişiler hemen vatandaşlığa alınacaktır. Pomaklar, Boşnaklar, Tatarlar, Karapapaklar da aynı uygulamaya tabi olacaktır. Yabancı Kürtler, Araplar, Arnavutlar, Türkçeden başka dil konuşan Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Yahudiler ise vatandaşlığa alınmayacak, bu kişilere muhacir kâğıdı verilmeyecek ve yabancı muamelesi yapılacaktır. Müslüman Gürcü, Lezgi, Çeçen, Çerkez ve diğer Türk kültürüne bağlı sayılan Müslümanlar içinse ilgili kişi hakkında merkezden alınacak emre göre vatandaşlık verilecektir. Tamimde ayrıca soyca Türk olmayan Türkçeden başka dil konuşanların kanunun 11. maddesinde belirtildiği gibi serpiştirilmesi gerektiğinin altı çizilmektedir (Beşikçi, 1977: 177-178).

Söz konusu tamimin yanı sıra İskân Kanunu’ndaki Türk kültürlü nüfusun yoğunlaşmasının istendiği birinci bölgedeki yerlere Türk kültürüne bağlı olmayanların yeniden yerleşmesine izin verilmemesine ilişkin hükmün (12. madde) uygulanmasıyla ilgili olarak 24 Kasım 1939’da *2510 Sayılı Kanunun 12. Maddesinin A Fıkrasının Nasıl Uygulanacağına Dair Talimatname*⁴ yayınlanmıştır (Beşikçi, 1977: 179-183).

---

⁴ Söz konusu talimatnameden birkaç ay önce, 5 Temmuz 1939’da kabul edilen bir kanun ile İskân Kanunu’nun 12. maddesi A fıkrasında değişikliğe gidilmiştir. İlgili fıkra kısaltılmış, bununla birlikte daha önce Türk kültüründen olmayanların birinci bölgeye yerleşmesine izin verilmeyeceğinden söz edilirken, artık “Türk soyu ve kültüründen olmayan” ifadesi tercih edilmiştir (İskân Kanununun 12 nci Maddesini Kısmen Değiştiren ve 17 ve 23 üncü Maddelerine Birer Fıkra Ekleyen Kanun, 1939).

Cumhuriyet Halk Partisi tarafından yayınlanan On Beşinci Yıl Kitabı'nda (1938) belirtildiğine göre İskân Kanunu hükümleri uyarınca 1934'den 1937'nin sonuna kadar yurtdışından 38.530 hanede 144.073 kişi ülkeye gelmiştir. Bunlardan 17.644 hanede 68.973 kişi Romanya'dan, 18.046 hanede 64.795 kişi Bulgaristan'dan, 2217 hanede 8538 kişi Yugoslavya'dan ve 623 hanede 1767 kişi de diğer yabancı ülkelerden gelmiştir. Gelenlerden 22.768 hanede 84.675 kişi Trakya vilayetlerine, 13.639 hanede 51.381 kişi Kuzey ve Orta Anadolu vilayetleriyle Ege sahillerine, 2123 hanede 8017 kişiye Doğu vilayetlerine iskân edilmiştir. Aynı dönemde İskân Kanunu çerçevesinde “muhacir ve mültecilerle, memleket dâhilinde naklen iskân olunanlar, topraksız veya az topraklı yerli çiftçiler, yerleştirilen göçebeler, seylap (su baskını) ve heyelan gibi afete uğrayanlardan 88.695 aileye 2.999.825 dekar arazi tevzi olunmuştur.” Bu kapsamda muhacir ve mülteci 28.536 aileye 1.151.690 dekar, ülke içinde nakledilen 2426 aileye 149.021 dekar, “topraksız veya az topraklı yerli çiftçi” 48.411 aileye 1.517.235 dekar, göçebe 7886 aileye 129.388 dekar, afetzede 1436 aileye 52.491 dekar toprak dağıtılmıştır. Bunun yanı sıra 1934'ten 1938 Mayısına kadar İskân Kanunu çerçevesinde “15.770 çift hayvanı, 231 at, 18.874 pulluk, 1782 araba ve 18695 lira döner sermaye”, 12.489'u Trakya'da, 6171'i diğer vilayetlerde olmak üzere toplam 18.660 ev dağıtılmıştır⁵ (Cumhuriyet Halk Partisi, 1938: 396, 402).

8. İki Farklı Yaklaşım ve Kanunun Değerlendirmesi

İskân Kanunu hakkında iki önemli görüşe değinmek gerekir. Söz konusu görüşler esasen kanunla ilgili olarak ortaya atılmış iki farklı temel tezi ifade etmektedir. Bunlardan ilki İsmail Beşikçi'ye aittir. Beşikçi'ye göre Kürtlerin yaşadığı bölgeler, Lozan Barış Konferansı'nda rahatça sömürgeleştirilebilmek için dört devlet arasında paylaşılmıştır: Türkiye, İran, Fransa (daha sonra Suriye), İngiltere (daha sonra Irak). Bu bağlamda Beşikçi, İskân Kanunu'nun da esasen Türk egemen sınıflarının Türkiye'ye kalan parçayı sömürgelestirmesi amacını taşıdığını iddia etmektedir. Bu amaç doğrultusunda kanunla Kürtlerin yaşadığı yöreler boşaltılarak, buralara

---

⁵ Bu dönemde muhacirlerin iskânına ilişkin başka düzenlemelerin de yapıldığını belirtmek gerekir. Örneğin bu kanunlardan biri İskân Kanunu ile aynı dönemde 7 Haziran 1934'te kabul edilen 2502 sayılı *Kars Vilâyetile Bayazıt, Erzurum, Çoruh Vilâyetlerinin Bazı Parçalarında Muhacir ve Sığıntıların Yerleştirilmesi ve Yerli Çiftçilerin Topraklandırılması Hakkındaki Kanun*'dur. Bu kanun kabaca uzun bir süre Rus denetiminde kalmış yerleri kapsamaktadır. Burada Rusların terk ettiği gayrimenkullerin yerel çiftçilere verilmesi ve bir kısım gayrimenkulün de yerleşmeleri için muhacirlere bırakılması amaçlanmıştır (TBMM ZC, 1934b: 35-37).

Türk kültürüne bağlı çiftçilerin yerleştirilmesi öngörülmektedir (Beşikçi, 1977: 149-150, 154-155, 186, 198-199, 206-207, 209-210).

Ayrıca Beşikçi'ye göre söz konusu kanunun yapılma amaçlarının biri de Kürtlerin asimile edilmesidir. Bu da Kürtlerin mecburi iskâna tabi tutularak, Türk kültürlü yerleşim yerlerine serpiştirilmesiyle gerçekleştirmek istenmektedir (Beşikçi, 1977: 138, 152-153). Beşikçi kanunun bir başka önemli amacının da Kürt egemen sınıflarını tasfiye etmek olduğu kanısındadır. Aşiretlerin kaldırılmasına dair maddeler ve bunların topraklarına el konulmasının, esasen Türk egemen sınıflarının Kürtlerin yaşadığı bölgelerde yerli egemen sınıfların kendilerine siyasi alternatif olma durumlarını ortadan kaldırmasına yönelik bir girişim olduğunu öne sürmektedir (Beşikçi, 1977: 130, 140-141).

Ayrıca Beşikçi İskân Kanunu'nun nedeninin tarım “teknolojisindeki gelişmeler, artı-ürünün artışı gibi olgular” veya bu bunlarla ilişkili olarak sosyal organizasyondaki yahut değerler sistemindeki bir değişme olmadığını vurgulamaktadır. Ona göre bu kanun Kürt toplumuna dışarıdan yapılan mekanik bir baskıyı ifade etmektedir (Beşikçi, 1977: 185). Buradan hareketle Beşikçi'ye (1977: 193) göre “kanunun toprak reformu ile en ufak bir ilişkisi yoktur.”

Taner Timur ise konuya dair daha farklı bir yorum getirmektedir. Öncelikle Timur, erken cumhuriyet dönemini bir burjuva devrimi olarak görmektedir. Ona göre bir burjuva devrimi tarımda prekapitalist ilişkileri çözmek ve kapitalizmi geliştirmek durumundadır. Buysa ya büyük toprak sahiplerini kapitalist çiftçiler haline getirmekle ya da bir toprak reformu yapmakla mümkündür. Tek parti döneminde ülke nüfusunun az, ekilmemiş topraklarınsa bol olması nedeniyle daha ziyade ilk yol tercih edilmiştir. Bununla birlikte az topraklı yahut topraksız köylüleri toprak sahibi yapmaya dönük girişimler de olmuştur. Timur, İskân Kanunu'nun da bu tür bir girişim olduğu kanısındadır. Fakat Timur kanunun nüfusun ırk esasına göre yeniden yerleştirilmesi amacını da taşıdığını dile getirmektedir (Timur, 2001: 145). Bu anlamda Timur'un kanunun iki boyutlu bir yapıda olduğunu düşündüğü söylenebilir.

Esasen Timur, 1930'lardaki milliyetçilik anlayışını kültür milliyetçiliği olarak nitelemektedir. Bununla birlikte ona göre “Doğu'da asayişin bir türlü temin edilememiş olması ve zaman zaman isyanların patlaması meclisten birtakım ırkçı kanunların geçmesine yol açmıştır. (...) İskân Kanunu bunun tipik bir örneğidir” (Timur, 2001: 169).

Timur, “aslında iktidarın amacı[nın] ciddi bir toprak reformu yapmaktan çok, buhran ve savaş yıllarında iktidarın otoritesini ve toplumun

düzenini sağlam tutmak” olduğunu dile getirmektedir. “Bu bakımdan 1934 İskân Kanununun siyasi yönü, iktisadi yönünden daha ağır basmaktadır” (Timur, 2001: 150).

9. Sonuç

İskân Kanunu genel itibariyle değerlendirildiğinde, erken cumhuriyet döneminin yönetici kadrolarının, ülke nüfusu üzerinde oldukça kapsamlı hedefleri hayata geçirmek istediği görülmektedir. Öncelikle kanunla iskân edilecek kişilerin ekonomik durumu iyileştirilmeye ve tarımsal üretim artırılmaya çalışılmaktadır. Bunun yanı sıra nüfusun daha fazla çoğalması amaçlanmaktadır. Bir başka amaç da göçebelğe son vererek, bu kitlelerin tamamen devletin denetimi altına alınmasıdır. Ayrıca iskân edilen kitlelerin çekirdek aile halinde yerleştirilmesi de aile yapısına doğrudan bir müdahaleyi ifade etmektedir.

Kanunun bu boyutundan ayrılması mümkün olmayan diğer bir önemli amacı da nüfusun homojenleştirilmesidir. Homojenleştirme ise her şeyden önce devletin ilgili nüfusun yaşayışına, kültürüne ve diline müdahale etmesi anlamına gelmektedir. Bu bakımdan (kanunda ifade edildiği şekliyle) Türk soyundan gelmeyen, Türk kültürüne bağlı olmayan ve Türk dilini konuşmayan bütün kesimlerin asimile edilmesini içermektedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir husus asimilasyon hedefinin Beşikçi'nin iddiasının aksine yalnızca Kürtlerle⁶ ilgili olmadığıdır. Gerek encümen mazbatası ve ilgili meclis oturumlarından gerekse kanun maddelerinden anlaşılacağı üzere Kürtlerin yanı sıra muhacir olarak yeni gelecek unsurların, daha önce gelmiş ama toplumla yeterince kaynaşmadığı düşünülen nüfus kümelerinin ve içerde başta Çingeneler olmak üzere diğer etnik grupların da asimile edilmesi hedeflenmektedir. Bu gruplar arasında en kalabalık nüfusu teşkil etmesi bakımından Kürtlerin, kanunun hazırlanışında en çok göz önünde bulundurulmuş olduğu görülmektedir. Kanunda ülke içindeki bölgelerin oluşturulma şekliyle bu durum çok net anlaşılabilir. Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı yörelerde çıkan isyanlar da kanunun yapılışında görünen o ki önemli bir etkidir. Hatta üçüncü bölgenin tamamen bu tür olası isyanları önlemek

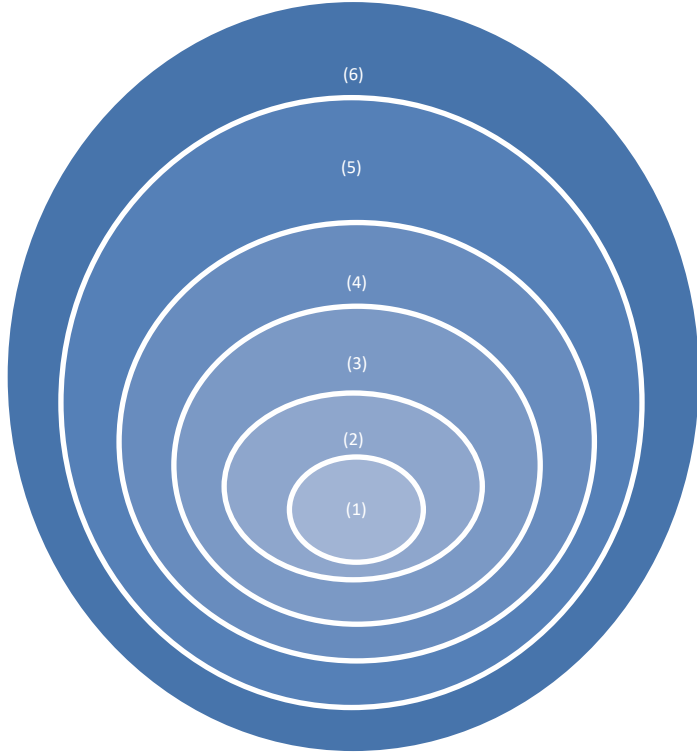
---

⁶ Bu konuyla ilgili olarak Soner Çağaptay'a göre “hükümetler 1930'lu yıllar boyunca sürekli olarak Kürtleri farklı bölgelere yerleştirdi. (...) Yine de Kürtlerin yeniden iskânı geniş çaplı bir proje haline gelmedi. 1930'lu yıllarda batıya taşınan Kürtlerin toplam sayısı 5.074 hane içinde 25.381 kişiydi.” Çağaptay, 1947'de çıkarılan bir kanunla 1930'larda sürülen nüfusun geri dönme imkânı elde ettiğini ve bu dönemde 4.128 hanede 22.515 kişinin geri dönebildiğini aktarmaktadır (Çağaptay, 2009: 144). Çağaptay'ın sözünü ettiği kanun, 18 Haziran 1947'de kabul edilen 5098 sayılı *İskân Kanununun Bazı Maddelerinin Kaldırılmasına, Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Yeniden Bazı Madde ve Fıkraların İlâvesine Dair Kanun*'dur.

amacıyla oluşturulduğunu belirtmek gerekir. Bu bağlamda, kanunda aşiretlerin kaldırılması ve bunlara ait topraklara el konulmasını da merkezi otoritenin lehine yerel eşrafın gücünü kırma çabası şeklinde okumak gereklidir.

Esas itibariyle 1930'lu yılları, daha önce ifade edildiği gibi, Türk milli kimliğinin kurgusunda yurttaşlık temelli unsurların hilafına etnik öğelerin güç kazandığı bir dönem olarak tanımlamak yerinde olacaktır. İşte İskân Kanunu, böyle bir dönemin ürünüdür. Bu bağlamda hükümetçe hazırlanan tasarı gerekçesine ve encümenin mazbatasına bakıldığında, yukarıda ele alınan milli kimliğin oluşturulması sürecinin bütün öğelerini görmek mümkündür. Hatta gerekçe ile mazbata arasındaki farklar, özellikle Türk Tarih Tezi'nin oluşumuna bağlı olarak söz konusu süreçte ne kadar yol alındığını da bir anlamda gözler önüne sermektedir. Kanun hakkında yapılan görüşmelerin başlıca tartışma konusunun da ulusu tanımlayıcı karakteristikler kümesinin belki de en temel ögesi olan dil üzerine olmasını da yine bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Bunun yanı sıra ırk temelli bir söylem benimsenmiş olması itibariyle kanun, 1930'lu yıllarda milli kimliğin tanımlanışında etnik unsurlara yönelik vurgunun artmasının somut bir örneğini ifade etmektedir. Bununla birlikte esasen İskân Kanunu'nun tabir yerindeyse ruhunu teşkil eden, Özbudun'un da dikkat çektiği monolitik bir kültür birliği anlayışıdır. Kanunda ve onun uygulanmasına ilişkin hukuki düzenlemelerde, iskân edilecekler her şeyden önce Türk kültürüne yakınlıkları veya Türk kültürü içinde asimile edilebilme potansiyellerine göre değerlendirilmektedir. Bu bağlamda dönemin yönetici kadrolarının zihin dünyasında, ülkedeki farklı toplulukların asimile edilebilirlik düzeyleri bakımından bir tür hiyerarşik sınıflandırmanın var olduğu görülmektedir:

Şekil 1:⁷

- (1) Türk kültürüne bağlı ve Türkçe konuşan yerleşik Türkler
- (2) Türk kültürüne bağlı ama tam olarak birinci grupta kaynaşamadığı düşünülen (göçebe) Yörükler ve bazı muhacir Türkler⁸

⁷ Dairelerin merkezini bir anlamda dönemin yönetici kadrolarının zihin dünyasındaki “Türk kültürü” olarak düşünmek mümkündür. Dairelerce sınırı çizilen her parçada çeşitli topluluklar yer almaktadır. Parçaların merkeze uzaklıkları, yönetici kadrolar açısından Türk kültürüne söz konusu toplulukların asimile edilmelerinin zorluk derecesini göstermektedir.

⁸ Muhacir Türkler büyük oranda Balkanlar’dan gelmekle birlikte Kıbrıs’tan da göçler yaşanmıştır. Esasen 1878’de Kıbrıs’ın Britanya kontrolüne girmesiyle başlayan adadaki Türk nüfusunun Anadolu’ya göçü, cumhuriyetin ilk yıllarında da devam etmiş, hatta dönemin yönetici kadroları tarafından da teşvik edilmiştir. Bununla beraber söz konusu politika zamanla terk edilmiş ve 1930’larda adadaki Türk varlığının göçlerle tamamen ortadan kalkmaması için Türkiye’ye göçü engellemek amacıyla çeşitli tedbirler alınmıştır. Bunun yanı sıra 1930’ların ortalarında Kıbrıs’taki Türk basınında da adanın terk edilmemesi yönünde kampanyalar yapılmıştır. Kıbrıs’ı kontrolü altına aldığından itibaren Müslümanların ada nüfusu içindeki oranlarının giderek düşmesine yol açan politikalar yürütmüş olan Britanya da 1930’larda bu tutumunu değiştirerek, Enosis isteyen Rumlar karşısında adada bir denge unsuru olabileceklerinden hareketle Kıbrıslı Türklerin Türkiye’ye göçünü durdurmak için adımlar

- (3) Türk kültürüne bağlı ama Türk olmayanlar: Tatarlar, Karapapaklar, Pomaklar, Boşnaklar⁹, yerleşik Çingenerler¹⁰
- (4) Türk kültürüne yakın ama Türkçeden farklı bir dil konuşan Türk olmayanlar: Müslüman Gürcüler, Lezgiler, Çeçenler, Çerkezler vd.¹¹
- (5) Türk kültürüne bağlı görülmeyen ve farklı bir dil konuşan Türk olmayan Müslümanlar: Araplar, Arnavutlar, Kürtler ve göçebe Çingenerler
- (6) Din, dil, kültür ve etnisite bakımından tamamen Türklerden farklı olduğu düşünülenler: Yahudiler, Hıristiyanlar

---

atmıştır (Çakmak, 2008: 204-213, 217-219). Bu bağlamda İskân Kanunu, Kıbrıs'tan Türkiye'ye göç hareketinin görece azalmaya başladığı bir dönemde kabul edilmiştir.

⁹ Tatarlar ve Karapapaklar, Türklerle akraba topluluklardır. Bu nedenle daha önce sözü edilen *İskân ve Nüfus İşlerinin Süratle İkmali Hakkında Tamim*'de ülke dışından gelen Tatarlara ve Karapapaklar'a hemen vatandaşlık verilmesi öngörülmüştür. Aynı muameleden Pomaklar ve Boşnaklar gibi Balkan Müslümanları da yararlanmışlardır. Etnik açıdan Türk olmamalarına karşın, Çağaptay'a göre (2009: 152-153) o dönem itibarıyla bu toplulukların "kendilerini özdeşleştirebilecekleri güçlü bir ulusal hareket ya da bağımsız bir devlet olmadığından asimile edilebilmelerinin kolay olduğu düşünülüyordu."

¹⁰ Daha önce söz edildiği gibi, Encümen mazbatasında başta Bulgaristan olmak üzere Balkanlardaki Türkçe konuşan yerleşik Müslüman Çingenerlerin de ülkeye kabul edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu anlamda erken cumhuriyet döneminde, yerleşik ve göçebe Çingenerler arasında net bir ayrıma gidildiği görülmektedir. Bir ulusal hareketleri veya kendilerini özdeşleştirebilecekleri bir bağımsız devlet bulunmayan ve Türkçe konuşan Çingenerlerden yerleşik olanların asimile edilmesinin görece kolay olacağı düşünülüyordu.

¹¹ Aslında Balkan Müslümanları gibi Kafkasya Müslümanları da o dönem itibarıyla bağımsız bir ülkeleri olmayan sayıca küçük topluluklardı. Bununla birlikte ülkedeki en büyük Kafkas topluluğu olan Çerkezlerse görece güçlü bir ulusal harekete sahipti. Sovyet hâkimiyetindeki Kafkasya'dan gelen bu topluluklardan insanlar için *İskân ve Nüfus İşlerinin Süratle İkmali Hakkında Tamim*'de vatandaşlık hususunda önce Dâhiliye Vekâleti'nin tahkikat yürütmesi öngörülmüştür. Bunda erken cumhuriyet döneminin yönetici kadrolarının anti-komünist tutumları ve bu çerçevede SSCB'den gelenlerin casusluk yapmalarından çekinmeleri etkili olmuştur. Çağaptay'ın dikkat çektiği gibi, bu dönemde Balkan Müslümanlarının Kafkas Müslümanlarına tercih edilmesinde, yönetici kadroların çoğunun Balkan kökenli olması da etkili olmuştur (Çağaptay, 2009: 153-154). Bunun yanı sıra önemli bir kısmı Balkan Savaşı'na kadar Osmanlı hâkimiyetinde olan yerlerden gelenlerin çok daha kolayca Türk kültürüne asimile edilebilecekleri de düşünülmüş olmalıdır.

Çağaptay, dışarıdan gelecek muhacirler konusunda Kafkasya Müslümanlarının hepsinin bir tutulmadığını düşünmektedir: "Örneğin Ankara özellikle dini açıdan daha tutucu olan ve sekülerizme yönelik bir tehdit olarak gördüğü Lazlardan ve Çerkez milliyetçiliği ile itham ettiği göçebe Çerkezlerden hoşlanmamaktaydı. Öte yanda Ankara, Müslüman Gürcüleri tercih eder görünüyordu. Bunlar yerleşik, Gürcü milliyetçiliğine bulaşmamış ve İslam'ı algılayışlarında açık fikirli bir topluluktu. Buna uygun olarak hükümet, birçok Müslüman Gürcü'yü göçmen olarak kabul etti" (Çağaptay, 2009: 155).

Esas itibariyle İskân Kanunu, bir yandan Türkiye gibi bir yarı-çevre ülkede yönetici kadroların, devletlerarası rekabete cevap verebilmek amacıyla ülke içinde devletin otoritesini artırmasını sağlayacağına inandığı ayrıntılı düzenlemeler içeren, diğer yandan dünya-ekonomünün görece güç kaybetmeye başlayan hegemon devleti Büyük Britanya karşısında Nazi Almanya'sının bir dünya-imparatorluk olma projesi yürüttüğü bir zaman diliminden ciddi esinler taşıyan bir metin olarak görülmelidir.

Sonuç itibariyle İskân Kanunu yoluyla Türk kültürü ve diline tam olarak bağlı olmadığı düşünülen kesimleri asimile etmeyi hedefleyen, asimile edilmesi zor görülenlerin ise ülke dışından gelmesini engellemek isteyen, hatta sadece nüfusu homojenleştirmek değil ona ilişkin önemli her konuyu belirlemeyi arzulayan bir anlayış söz konusudur. Nitekim dönemin Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'nın kanunun meclisteki görüşmeleri sırasındaki şu sözleri kanunun arka planındaki temel motivasyonu ortaya koymaktadır: “Bu kanun tek dille konuşan, bir düşünen aynı hissi taşıyan bir memleket yapacaktır” (TBMM ZC, 1934b: 141). Bu anlamda erken cumhuriyet döneminin yönetici kadrolarının, devletin gücünü ve etkinliğini artırmak için nüfus üzerinde dil, kültür, yaşayış, yerleşim, üretim, mülkiyet bakımından tam bir kontrol sağlamayı arzu ettiklerini, İskân Kanunu'nu da bunu mümkün kılacak hukuki düzenleme olarak gördüklerini rahatlıkla söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

1164 nolu umûmî müfettişlik teşkiline dâir kânun (1927, 25 Haziran 1927). *Resmi Gazete* (Sayı: 634, 16 Temmuz 1927).

1624 nolu dâhiliye vekâleti merkez teşkilât ve vazifeleri hakkında kanun (1930, 19 Mayıs). *Resmi Gazete* (Sayı: 1501, 24 Mayıs 1930).

1771 nolu mübadele ve teffiz işlerinin kati tasfiyesi ve intacı hakkında kanun (1931, 19 Mart). *Resmi Gazete* (Sayı: 1759, 28 Mart 1931).

2502 nolu kars vilâyetile bayazıt, erzurum, çoruh vilâyetlerinin bazı parçalarında muhacir ve sığıntıların yerleştirilmesi ve yerli çiftçilerin topraklandırılması hakkındaki kanun (1934, 9 Haziran). *Resmi Gazete* (Sayı: 2727, 14 Haziran 1934).

2510 nolu iskân kanunu (1934, 14 Haziran). *Resmi Gazete* (Sayı: 2733, 21 Haziran 1934).

2577 nolu dâhiliye vekâleti merkez teşkilât ve vazifeleri hakkındaki kanunun bazı maddelerinin tadiline ait kanun (1934, 5 Temmuz). *Resmi Gazete* (Sayı: 2752, 15 Temmuz 1934).

3667 nolu iskân kanununun 12 nci maddesini kısmen değiştiren ve 17 ve 23 üncü maddelerine birer fıkra ekleyen kanun (1939, 5 Temmuz). *Resmi Gazete* (Sayı: 4255, 11 Temmuz 1939).

5098 nolu iskân kanununun bazı maddelerinin kaldırılmasına, değiştirilmesine ve bu kanuna yeniden bazı madde ve fıkraların ilâvesine dair kanun (1947, 18 Haziran). *Resmi Gazete* (Sayı: 6640, 24 Haziran 1947).

Beşikçi, İ. (1977). *Kürtlerin 'mecburi' iskanı*. İstanbul: Komal Yayınevi.

Cumhuriyet Halk Partisi. (1938) *On beşinci yıl kitabı*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

Çağaptay, S. (2009). *Türkiye'de İslâm, laiklik ve milliyetçilik: Türk kimdir?*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çakmak, Z. (2008). Kıbrıs'tan Anadolu'ya Türk Göçü (1878-1938). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 36, 201-223.

- Fırat, M. (2002). Yunanistan'la İlişkiler. İçinde B. Oran (Ed.), *Türk dış politikası kurtuluş savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar (cilt: 1)* (ss. 325-356). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koçak, C. (2010). *Umûmî müfettişlikler (1927-1952)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özbudun, E. (1998). Milli mücadele ve cumhuriyet'in resmi belgelerinde yurttaşlık ve kimlik sorunu. İçinde A. Ünsal (Ed.), *75 yılda tebaa'dan yurttaş'a doğru* (ss. 151-158). İstanbul: Tarih Vakfı.
- Özkırımlı, U. (2008). *Milliyetçilik kuramları: Eleştirel bir bakış*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Parla, T. (1992). *Türkiye'de siyasal kültürün resmi kaynakları-cilt 3: Kemalist tek-parti ideolojisi ve CHP'nin altı ok'u*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Smith, A. D. (1991). *National identity*. London: Penguin.
- TBMM Zabıt Ceridesi [TBMM ZC] (1934b). IV. Devre, C. XXIII, 4 Haziran 1934, 7 Haziran 1934, 14 Haziran 1934 tarihli cerideler.
- TBMM Zabıt Ceridesi [TBMM ZC], 4. Devre, C. XXIII, S. no: 189 (1934a). 1/335 numaralı İskân Kanunu Layihası ve İskân Muvakkat Encümeni Mazbatası.
- Timur, T. (2001). *Türk devrimi ve sonrası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Türk tarihinin ana hatları*. (1999). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Wallerstein, I. (2005). *Dünya sistemleri analizi*. İstanbul: Aram Yayıncılık.
- Yıldız, A. (2001) "*Ne mutlu Türkün diyebilene*": *Türk ulusal kimliğinin etno-seküler sınırları, 1919-1938*. İstanbul: İletişim Yayınları.

SINIRDA KİŞİLİK BOZUKLUĞU: SINIRLARIN ÖTESİNDE KOŞULSUZ KABUL ARAYIŞINDA BİR VAKA SUNUMU

Aslıhan KURT *

ÖZ

Sınırdaki kişilik bozukluğu genel olarak aşırı dürtüsellik, duygulanımda ve kişiler arası ilişkilerde dengesizlik buna bağlı olarak da kişiler arası ilişkilerde bozulma, benlik algısında yetersizlik ve terk edilmeye karşı aşırı hassasiyet ile karakterize bir sendrom olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışma sınırdaki kişilik bozukluğu örüntüsü gösteren M. isimli hastanın öyküsünü ve bu bozukluğun olabilecek psikoterapi sürecini içermektedir. Çalışmanın bilimsel araştırma yöntemi; sınırdaki kişilik bozukluğunun geçmiş literatür taranarak izlenebilecek tedavi yöntemlerinin, terapi sürecinin ve ortaya çıkış nedenlerinin değerlendirilmesini içeren bir olgu sunumudur. M., 24 yaşında, üniversite öğrencisi, uzun boylu, yaşında gösteren bir kadındır. Çalışmada hastanın bilgileri ayrıntılı olarak sunulmuştur. Son olarak hastanın yaşadığı bir takım olaylar nedeniyle başka bir hastaneye nakledilmesi nedeniyle yarım kalan görüşmelerin nasıl devam ettirilebileceği sınırdaki kişilik bozukluğu ile ilgili yapılan çalışmalar çerçevesinde bu vaka üzerinden tartışılmıştır. Böylece bu bozukluk ve uygulanabilecek psikoterapi süreci hakkında farklı bir bakış açısının sunulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Sınırdaki kişilik bozukluğu, terapi süreci, yapılan çalışmalar*

ABSTRACT

BORDERLINE PERSONALITY DISORDER: A CASE REPORT LOOKING FOR UNCONDITIONAL ACCEPTANCE BEYOND BORDERS

Borderline personality disorder is generally defined as a syndrome characterized by excessive impulsivity, imbalance in affection and interpersonal relations, and consequently, deterioration in interpersonal relations, inadequate self-perception and extreme sensitivity to abandonment. This study includes the history of a patient named M., who shows a borderline personality disorder pattern and the psychotherapy process of this disorder. Scientific research method of the study follows a case report that includes the evaluation of treatment methods, therapy process and the reasons for its occurrence by scanning the past literature of borderline personality disorder. M. is a 24-year-old university student, a tall woman displaying her age. The patient's information is presented in detail in the study. Finally, the way of interviews that could have been continued due to the transfer of the patient to another hospital due to a number of events, was discussed through this case within the framework

* Psikolog Aslıhan Kurt, Yakın Doğu Üniversitesi, Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Bölümü

(aslihan_kurt@yahoo.com.tr) 0000-0002-5241-127X

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi C. XIII, No. 2. (Ekim 2020)

Geliş: 14.07.2020

Kabul: 25.09.2020

Bu makaleden alıntı yapmak için: Kurt, A. (2020, Ekim). Sınırdaki kişilik bozukluğu: Sınırların ötesinde koşulsuz kabul arayışında bir vaka sunumu. *YDÜ SOSBİLDER*, 13(2), 110-128.

of studies on borderline personality disorder. Thus, it is aimed to present a different perspective on this disorder and the psychotherapy process that can be applied.

Keywords: *Borderline personality disorder, therapy process, researches conducted*

1. Giriş

Sınırdaki kişilik bozukluğu şiddetli duygudurum bozukluğu, dürtüsel davranışlar, uygunsuz öfke, kendine zarar verme davranışları, ilişki sorunları ve kimlik bozukluğu ile karakterize bir bozukluktur (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2014). Sınırdaki terimi bu patoloji formunun psikoz ve nevroz arasında bir sınır üzerinde bulunduğu teorisine dayanır. Sınır çizgisi bir tarafta psikotik kişilik organizasyonu olan hastalar, diğer tarafta ise daha sağlıklı ve nevrotik kişilik organizasyonuna sahip kişiler olarak ayrılmıştır. Bu şekilde sınırdaki kişilik organizasyonu ilkel savunmalar (bölme, yansıtma özdeşim), kimlik difüzyonu ve gerçeklik testindeki gecikmelerle tanımlanan geniş bir psikopatoloji formudur (Knight, 1953). Hastalar sınırlara kolayca saygı göstermez ve terapistlerine aşırı derecede bağlı olabilirler. Yapılan bir araştırmada sınırdaki kişilik patolojisinin kökenini normal kişilik özelliklerinin aşırı boyutlardaki değişkenleri oluşturmaktadır. Araştırmada en fazla ön plana çıkan iki kişilik özelliği duygusal dengesizlik ve dürtüsellik olmuştur (Trull ve Durrett, 2005). Duyuşsal istikrarsızlık tipik olarak çevresel uyaranlara olumsuz duygusal yanıtlar verilmesi ve duygusal durumlardaki sık ve yoğun dalgalanmalar olarak tanımlanmaktadır. Duygusal düzensizlik veya bu ruh hali dalgalanmalarını uygun şekilde modüle edememe bireyin sıkıntısını devam ettirebilir ve ek yoğun duygu ifadelerinin yanı sıra bilişsel çarpıklıklara ve kötü karar vermesine yol açabilir. Ayrıca duygusal dengesizlik daha kararlı kişilik özellikleriyle (nevrotiklik, olumsuz duygusallık gibi) ilişkilidir ve sınırdaki kişilik bozukluğunun diğer semptomlarının altında yatan temel bir özellik olarak rol oynayabileceğini düşündüren bir semptomdur (Shedler ve Westen, 2004). Araştırmalar temel kişilik özelliklerinden duygusal istikrarsızlık ve dürtüsellik birinin veya her ikisinin sınırdaki kişilik bozukluğunun diğer özelliklerinin ortaya çıkmasından sorumlu olup olmayacağını belirlemesine odaklanmıştır. Bu konuda 3 görüş bulunmuştur. İlki; duygusal istikrarsızlığın bu bozukluğun temel özelliği olduğunu öne sürmektedir. İkincisi; bu bozukluğun en iyi dürtü kontrol bozukluğu ile kavramsallaştırıldığını ileri sürmektedir. Son görüş ise; dürtüsellik ve duygusal istikrarsızlığın bu bozukluğun spesifik semptomlarına bağımsız olarak katkıda bulunduğu ve sınırdaki kişilik bozukluğunu diğer duygusal ve davranışsal düzensizlik bozukluklarından benzersiz bir şekilde ayırt etmek için birleştirerek kavramsallaştırmaktadır (Tragesser vd., 2007).

Sınırdaki kişilik bozukluğundaki dürtüselliğin nörodavranışsal modellerinin merkezi, bir semptomu ve anahtar bileşeni olarak düşünülmektedir (Lieb vd., 2004). Yapılan bir araştırmada dürtüsellik ile serotonerjik sistemde ve prefrontal kortekste yaşanan çeşitli problemler arasında ilişki bulunmuştur (Carballo, Akamnonu ve Oquendo, 2008). Dürtüsel davranışları kötüleştiren, dürtü kontrolünü yok eden önemli bir faktör DEHB (dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu)'nin de tanıya eşlik etmesidir. Buna ek olarak duygusal disfonksiyon özellikle sınırda kişilik bozukluğunda belirgin duygular için dürtü kontrolü ile etkileşime girer. Özetle bu bozukluk da dürtü kontrol mekanizmalarının bozulması, dürtüsel davranışlara eşlik eden DEHB ile açıklanabilir veya sınırda kişilik bozukluğundaki belirgin duyguların düzensizliğinin bir sonucu olabilir (Sebastian vd., 2013). Bu nedenle sınırda kişilik bozukluğu ve DEHB sıklıkla birlikte görülür ve her iki bozuklukta dürtü kontrolündeki eksiklikler ve affektif düzensizlik gibi klinik özellikleri paylaşır (Philipsen, 2006). Yapılan çalışmalarda sınırda kişilik bozukluğu olan hastaların %40-%50'sinin retrospektif olarak değerlendirildiğinde çocukluk çağında DEHB bildirdiği bulunmuştur (Philipsen vd., 2008). Bu çalışmalar çocukluktan DEHB belirtilerinin ergenlik veya geç erişkinlik döneminde daha yüksek sınırda kişilik bozukluğu oranları öngördüğünü gösteren prospektif çalışmalarla desteklenmektedir (Fischer vd., 2002). Çocukluktaki DEHB'nin sınırda kişilik bozukluğu geliştirme riskini artırdığı söylenebilir (Miller vd., 2008). Sınırdaki kişilik bozukluğu olan kişiler bu nedenlerden dolayı duygusal olarak savunmasızdır. Olumsuz duyguları ortaya çıkaran, olumsuz duyguları oldukça yoğun yaşama eğiliminde olan ve tipik olarak duygusal uyarılmanın ardından başlangıç noktasına yavaş bir dönüş gösteren uyarılara karşı akut bir duyarlılığa sahiptir. Olumsuz etkinin kendisi çeşitli sorunlara yol açabilir ve bu sorunlar duyu düzensizliği ile daha da kötüleşir. İlişki çatışmaları, başkalarında öfke patlamaları ve ilişkiler hakkında değişen görüşler ile karakterize edilen kişiler arası problemlerin olma olasılığı çok yüksektir (Tragesser vd., 2010). Kişiler arası becerilerin yetersiz olması hastaların çoğunun ailelerinden ve eski arkadaşlarından uzak kalmasına neden olmaktadır. Bu da güvensiz tarzı bağlanma sorunlarını ve terk edilme korkularını yeniden tetikleyebilmektedir. Sınırdaki kişilik bozukluğunun özellikleri dinamiktir ve çocukluktan yaşlılığa kadar bağlamsal-gelişimsel faktörlere bağlıdır. Tedavilerin çoğu kendine zarar verme ve dürtüselliğin akut semptomlarına odaklandığından, duygusal semptomlar gibi altta yatan bozuklukları hedef alan ve sosyal-mesleki işlevselliklerin geliştirildiği tedavi yöntemleri faydalı olabilir (Videler vd., 2019). Araştırmalar ve teoriler sürekli olarak duygusal disfonksiyonu sınırda kişilik bozukluğunda çekirdek bir

rahatsızlık olarak işaret etse de bu bozukluğun doğası hala belirsizliğini korumaktadır (Crowell, Beauchaine ve Linehan, 2009).

Sınırdaki kişilik bozukluğunun göze çarpan bir modeli olan biyo-sosyal teori bu bozukluğun çocuğun biyolojik olarak temelli duygusal kırılganlığı ve geçersiz kılınan çevresel tepkilerinin karmaşık etkileşimi sonucunda ortaya çıktığını öne sürmektedir. Çocuğun duygularının önemsizleştirilmesi sonucunda sınırdaki kişilik bozukluğu olan bireylerde duygu düzensizliği gelişir. Bu bakış açısından dürtüsellik ve zayıf sosyal işlevsellik gibi sınırdaki kişilik bozukluğu ile ilişkili sorunların birçoğu duygusal reaktivitenin doğrudan bir sonucu olarak veya sıkıntıdan kaçma çabalarının bir sonucu olarak görülmektedir. Sınırdaki kişilik bozukluğunda davranışsal ve bilişsel işlev bozukluğu duyguya bağlıdır (Hepp vd., 2016). Özellikle biyo-sosyal teori ile tutarlı olarak başkalarından algılanan olumsuz değerlendirmeler veya eleştiriler bu bozuklukta duygusal reaktiviteyi (tepkiyi) şiddetlendirmektedir. Bu kişideki reddedilme hassasiyetinin artması, reddedilmeye karşı artan tepkiye bağlıdır (Shenk ve Fruzzetti, 2011). Sosyal psikolojide reddedilme duyarlılığı kavramı sosyal reddetme bağlamında beklentileri, algılamaları ve davranışları etkileyen bilişsel, duygusal eğilim olarak tanımlanmıştır (Downey vd., 2016). Sosyal reddetmeyi daha kolay algılamının ve sosyal reddetmeye daha yoğun tepki vermenin yanı sıra bu bireyler yanlışlıkla sosyal ilişkileri bozabilecek davranışlarda bulunabilirler. Genel olarak sosyal stres faktörlerine karşı daha duyarlı görünmekte ve iyi huylu durumları bile negatif algılar. Bu algılanan stres faktörlerine karşı yoğun duygusal tepkiler vermeleri daha olasıdır. Romantik ilişkilerde bu yoğun duygusal uyarılma daha fazla sosyal zorluğa yol açabilir. Sonuç olarak bu bireyler daha az tatmin edici sosyal desteklere sahip olma eğilimindedirler (Hughes vd., 2012). Kişilik bozukluklarının epidemiyolojik çalışmaları da gelişimin erken aşamasına dikkat çekmektedir. Kalıtsal özelliklerin ve çocuklukta olumsuzlukların çevresel faktörlerle bir araya gelmesiyle ortaya çıktığı söylenebilir. Sınırdaki kişilik bozukluğunun da gelişiminde etkili olduğu bulunan önemli faktörlerden biri de çocuklukta veya ergenlikte yaşanan fiziksel ve duygusal istismardır. Birincil bakım verenleri tarafından erken dönemde duygusal ihmal deneyimleri bu bozukluk için önemli bir psiko-sosyal risk faktörüdür (Zanarini vd., 1997). Reddedilme duyarlılığının da erken travmatik deneyimler sonucunda geliştiği gösterilmiştir. Çocuklukta kötü muamele çok güçlü bir biçimde reddedilme deneyimi oluşturduğundan reddedilme duyarlılığına yol açabilir. Reddedilme duyarlılığının erken dönem kötü muamele ile ilgili bir endişenin deneyimleriyle geliştiğini ve insanları ne kadar hafif olursa olsun herhangi bir ret veya reddetmeye karşı acı verici bir duyarlılığa yatkın hale getirdiği ileri sürülmüştür (Ball ve Links, 2009). Araştırmalarda bu bozukluğun öne çıkan bir

diğer değişkeni ise saldırganlıktır. Araştırmaya göre saldırganlığın altında yatan biyo-davranışsal değişiklikler kavrandığında önüne geçilebilmektedir (Mancke, Herpertz ve Bertsch, 2015). Samuels ve arkadaşlarının (2002) yaptığı bir araştırmada sınırda kişilik bozukluğu tedavisi alan hastaların yaklaşık %80'inin kadın olduğu ve risk faktörlerinin ebeveynden ayrılma, kayıp yaşama, anormal ebeveyn bağı olduğu bulunmuştur (Samuels vd., 2002).

Bu çalışmanın amacı; görece diğer bozukluklardan daha seyrek görülen ve tedavi süreci daha komplike olan sınırda kişilik bozukluğunun literatür kapsamında ortaya çıkış nedenlerinin, terapi sürecinin vaka üzerinden geniş kapsamlı bir şekilde ele alınarak tartışılmasıdır. Bu bozukluğa ilişkin literatürdeki bilgilerin dağınık olması, vaka örneklerinin kısıtlılığı ve bozukluğun doğasının dinamik özellikleri nedeniyle terapi sürecindeki belirsizlik göz önüne alındığında kapsamlı bir literatür taramasıyla birlikte terapi sürecinin olgu üzerinden yorumlanarak tartışılması bu bozukluk için önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Çalışma gözlemsel bir çalışmadır. Araştırmanın yöntemi tanımlayıcı araştırma yöntemleri sınıflandırmasında yer alan olgu sunumu incelemesidir. Olgu sunumu tanımlayıcı araştırmaların en yaygın tipidir. Toplumla göre farklı nitelikteki tek bir olgunun incelenmesidir (Özhan ve Dönmez, 2016).

2. Vakanın Öyküsü

M., 24 yaşında kadın hasta. Üniversite öğrencisi. Tek başına yaşıyor. Annesi 47 yaşında, üniversite mezunu, Kuran Kursu öğretmeni şuan yurtdışında yaşıyor. Babası ise 50 yaşında, üniversite mezunu, sağlık görevlisi, şuan ikinci eşiyile yaşıyor. Tek çocuk. Öz kıyım girişimiyle yoğun bakım sonrası yatırılmış. İntihar girişimi sonucunda yarı felçli bir hale geldiği ve bu durumun kalıcı olmasıyla ilgili pişmanlıkları var. Şuan sadece kendini attığı ve kendine bunu yapıp güzelliğini bozduğu için pişman. Onun dışında bir şikâyet belirtmemiştir. Servise de babasının isteği üzerine yatırılmıştır. Hasta; babasının başına kalmaması için kendisini buraya yatırdığını, karısıyla düzenlerinin bozulmasını istemediğini, annesinin ise yurtdışından gelme girişimi dahi olmadığını belirtmiştir. Annedden şiddet gördüğü için ilk intihar girişimi 9 yaşında deterjan içerek olmuş. 12 yaşında apartmanda komşusu tarafından elle taciz edilerek cinsel istismara uğramış. Annesine söylediğinde fiziksel şiddet görmüş. 15 yaşında erkek arkadaşı tarafından tecavüze uğraması sonucunda intihar girişimi olmuş. Çok sarsıldığını ve bunu ailesiyle paylaşmadığını belirtmiştir. 17 yaşında yine erkek arkadaşından ayrılması sonucu bir intihar girişimi olmuş. Yineleyici intihar girişimleri bulunmaktadır (DSM-5).Üniversite yıllarında değişen erkek arkadaşları, cinsel deneyimleri oluyor. Yoğun alkol kullanımı söz konusudur. Kendine kötülüğü

dokunabilecek en az iki alanda (cinsellik ve alkol) dürtüsellığı mevcut (DSM-5).Yen ve arkadaşları (2004) yaptıkları çalışmada affektif instabilitenin (disforinin) dürtüsellikten daha güçlü bir intihar davranışı yordayıcısı olduğunu ve sadece affektif instabilitenin gerçek intihar girişimlerinin anlamlı bir yordayıcısı olduğunu bulmuşlardır. Alkol kullanımından rahatsız olduğu için okulun psikoloğuna gidiyor. Onun yönlendirdiği psikiyatrdaki dikkat eksikliği tanısı koymuş. 17 yaşındayken annesinin babasını aldattığını öğrenmiş. Bunu babasına söylemediği için annesinin kendisine borçlu olduğunu ifade etmiştir. 1.5- 2 yıl önce de anne - baba ayrılmış. Baba başkasıyla evli şuan da, annesi ise 3-4 ay önce yurtdışına yerleşmiş. Küçükken annesiyle aralarının kötü olduğunu, annesinin ona suçluluk hissettiği için şuan aralarının iyi olduğunu söylemiştir. Babasına karşı daha öfkeli olduğunu onunla burada kalmak istemediğini, okuluna devam etmek istediğini belirtmiştir. Uygunsuz, yoğun bir öfke ve öfkesini denetlemekte güçlük çekmekte, sık sık kızgınlık göstermektedir (DSM-5). Yapılan bir araştırmada duygusal istikrarsızlığın uygunsuz öfke ve kendine zarar verme davranışlarını da öngördüğünü bulunmuştur (Koenigsberg ve arkadaşları, 2001). Alkol bağımlılığı için antabus tedavisi almış. Ancak alkol kullanımına devam etmiş. Hasta; Son erkek arkadaşımın beni her anlamda istismar etmesine izin verdim. Birçok adam tarafından istismar edileceğime bir adam tarafından edileyim. Erkek arkadaşım ile olan cinselliğimiz sevgiye dayanmayan sürekli aşağılandığım bir ilişkiydi. Koruyucu bir tarafı vardı. Her an içki bulabileceğim, sarhoş olduğumda gidebileceğim bir evin olması gibi şeklinde anlatmıştır. İlişkilerinde gözünde aşırı büyütme ve yerin dibine sokma uçları arasında gidip gelen, tutarsız ve gergin kişilerarası ilişkiler örüntüsü mevcuttur (DSM-5).Yüksek düzeyde affektif instabiliteye sahip bu bireylerin duygusal durumları o kadar düzensiz hale gelir ki (kendi benlikleri ve diğerleri hakkında) kişiler arası kimlik sorunlarına neden olur. Bu açıdan duygusal dengesizlik (göklere çıkarma, yerin dibine batırma), madde kötüye kullanımı ve kendine zarar verme gibi dürtüsel davranışlar, olumsuz duygusal durumlarla başa çıkma girişimleri olarak düşünülmüştür. Bu dürtüsel davranışlar hastalığın başlangıcından itibaren görülmüş ve olumsuz duyguları yönetme girişimleri olarak da kavramsallaştırılmıştır (Brown, Comtois ve Linehan, 2002).Güzellik ve zekâ konusunda takıntılı olduğunu, çirkin hissederek büyüdüğünü, önceden dindar olduğunu ve bir süre kapandığını söylemiştir. Başörtülü olduğu dönemde bekâretini kaybettiğini, seksi bir kadın olmakla ilgili takıntılı olduğunu söyleyerek seksi kadın olmak beslendiğim bir şey değerli hissediyorum diye belirtmiştir. Zorlanmaya ilintili, gelip geçici kuşkucu düşünceler, ağır çözülme belirtileri ve süregelen bir boşluk duygusu söz konusudur (DSM-5). Koenigsberg ve arkadaşları (2001) çalışmasında; istikrarsız duygulanım ile kendinin ve

başkalarının iç temsillerindeki rahatsızlıklar arasında kronik boşluğun bir tezahürü olduğu varsayılan bir bağlantı olduğunu belirtmişlerdir. Hasta; şu ana kadar en az 50 kişiyle cinsel birliktelik yaşamışımıdır. Seks partnerlerimle hayattan intikam alıyormuşum gibi hissettiğini söylemiştir. Bu 5. öz kıyım girişimi. En son ki erkek arkadaşının kendisini evden kovması üzerine büyük bir kavga etmişler alkolün de etkisiyle kendini 3. kattan atmış. Terk edilmekten kaçınmak için çılgınca bir çaba göstermiştir (DSM-5).Bu kişilerin sosyal ipuçlarını yanlış değerlendirme, başkalarının yapmayacağı yerlerde eleştiri yapması ve reddedilme algısı yaşaması daha olasıdır. Reddedilme duyarlılığı yüksek olduğu için terk edilmeyi endişeyle beklemek, olumsuzlukları kolayca algılamak ve reddedilmeye şiddetle tepki vermek gibi özelliklere sahiptir (Bungert vd., 2015).Bunun sonucunda 6 ay kadar yoğun bakımda kalmış. Yoğun bakım sonrasında da vücudunun yarısı kalıcı olarak hasar almıştır. Hasta kendini; alkol aldığımında kendimi eskisi gibi popüler hissediyorum ölmek istemiyorum çıkış bulamadığım için yaptım şeklinde ifade etmiştir. Olay sonrasında atlamasına sebep olan çocuğu aramış yüzleşmek için sonra yine reddedilince ilaç içmiş ve babasına haber vermiş. Hasta olanları tam olarak hatırlamadığını ifade etmiştir. Babası geldikten 2 saat sonra epileptik nöbet geçirmiş. Babasının artık kendisinden bıktığını, yüzünü bile görmek istemediğini, ettiğim intiharların en azından birinde başarılı olmamı istediğini bildiğini söylemiş. Babasının sessiz bir adam olduğunu, ama kendisini alkol sonucu oradan buradan toplamaktan artık çıldırttığını yine bu nedenle bir gece bardan onu almaya geldiğinde parmaklarını ağzına geçirip yerlerde sürükleyerek kendisini arabaya götürdüğünü bunun sonucunda dudağının patladığını o dönem kızına şiddet uygulayan baba şeklinde haberlere çıktığını söylemiştir. Duygudurumda belirgin bir tepkiselliğin olmasına bağlı olarak duygulanımda tutarsızlık söz konusudur (DSM-5). Hughes ve arkadaşları (2012) yaptıkları araştırmada; zayıflamış olan sosyal ağların, bu bireylerin sıkıntıyla başa çıkmalarına yardımcı olmak için daha az sosyal destek sağladığını ve duygu düzenleme yeteneklerini daha da bozduğunu söylemişlerdir. Geldiğinin 2. Haftası serviste majör depresyon ve sınırda kişilik bozukluğu tanısı alan 5. İntihar girişimiyle servise yatırılan bir erkek hasta ve esrar-alkol bağımlılığı olan başka bir erkek hasta ile duygusal olarak yakınlaşmış. Daha sonrasında bu iki hasta M. yüzünden birbiriyle yumruk yumruğa kavgaya girişmişlerdir. Hastada belirgin bir kimlik karmaşası, tutarsız bir benlik algısı mevcuttur (DSM-5). Koenigsberg ve arkadaşları (2001) dürtüsel saldırganlık ve duygusal istikrarsızlık kombinasyonunun özellikle kimlik bozukluğu ve kişiler arası zorlukları ne ölçüde öngörebildiğini değerlendirmişler ve aralarında olumlu bir ilişki çıkmıştır. Bunun üzerine hasta başka bir hastaneye sevk edilmiştir. Hastanın öyküsü göz önüne alındığında

DSM-5 tanı kitabında yer alan sınırdaki kişilik bozuklukları tanı kriterlerinin tamamını kapsadığı görülmektedir.

3. Tedavi

Hastanın başka bir hastaneye sevk edilmesi nedeniyle tedavi sonlandırılmamış olup bu kişilik bozukluğu üzerinden yapılabilecek terapi süreçleri ele alınmıştır. Sınırdaki kişilik bozukluğu tedavisinin temeli hala psikoterapidir. Marsha Linehan kendi deneyimlerinden yola çıkarak öncüsü olduğu tedavi yöntemi olan diyalektik davranış terapisini geliştirmiştir. Diyalektik davranış terapisini; hastalara duygularını nasıl düzenleyeceklerini öğretmek için grup ve bireyleri kullanarak duygusal dengesizliği ve dürtüsellikleri hedefleyen bilişsel bir davranış terapisini biçimidir. Ancak bu yöntemin uzun vadede etkili olup olmadığı bilinmemektedir (Verheul vd., 2003). Tedavide olumlu ve belirsiz durumlara karşı olumsuz olma eğilimini azaltma yönünde stratejiler kullanılabilir. Terapistler hastaların, terapist davranışı hakkında sahip olabileceği olumsuz yorumları kontrol edebilirler. Sosyal bilişsel süreçler ve reddedilme duyarlılığı tedaviyi etkilemektedir. Terapistler diyalektik davranış terapisinde bu tür yorumların olasılığını azaltmak ve tipik yanıtlar konusunda hastalara geri bildirim sağlamak için açık bir şekilde gerçek kişisel görüşlerini açıklayabilirler. Bu terapi yöntemiyle utanç ve öfke gibi duyguların kabulünü artırmaya yönelik stratejiler geliştirilebilir. Yargılayıcı olmayan bir tutum sergileyerek kişinin duygularını gözlemlemek ve farkındalık becerilerini öğretmek, olumsuz duygusal deneyimlerini tanımlamaya ve kaçınma davranışlarına girmeden bu deneyimi yaşamaya teşvik etmek, utanç yaşadığı durumlar hiyerarşisi oluşturmak, utanç tepkisini söndürmek amacıyla kaçınma davranışlarına girmeden bu ipuçlarına veya durumlara hayali olarak maruz bırakmak gibi teknikler uygulanabilir. Utanç deneyimi kendini daha fazla anlayabileceği özel bir anlamı ve bağlamı olabilecek sert ve eleştirel bir tutumu temsil edecek biçimde formüle edilebilir. Utancını hepsini kötü, diğerlerinin de iyi olduğu varsayımına dayanarak tolere ettiği ve anladığı gösterilerek zamanla hastanın bu kutuplaşmış benlik ve diğerleri hakkında daha dengeli bir görüş elde etmesine yardımcı olabilir. Bu yönde olumsuz duyguları azaltma ve tolere etme stratejileri geliştirilebilir (Rizvi ve Linehan, 2005). Kişiler arası durumlar genellikle duygusal tepkiyi ve problemlili kişiler arası işlevselliği ortaya çıkardığı için duygusal bağlamlarda kişiler arası becerilerin öğretilmesi önemlidir. Terapist hastanın romantik ilişkilerdeki beklentilerini keşfetmesine yardımcı olabilir. Ezici hayal kırıklıklarına ve öfkeye yol açan ilişki üzerine gerçekçi olmayan ve idealist beklentiler yerine daha gerçekçi beklentilerin konuşması üzerine çalışmalar yapılabilir. Duyguya bağımlı dürtüsel davranışların engellenmesine yönelik

stratejiler geliştirilebilir. Duygusal işlev bozukluğunun zihinleştirilmesi (kendinin ve başkasının iç durumlarını anlamlandırma yeteneği) üzerinde durulabilir. Hasta ile nasıl etkileşime girileceğini anlamak çok önemlidir. Klinik olarak duygu düzenlemesinde yaşanan güçlüklerin hastanın tedaviye girme yeteneğini nasıl etkileyeceği düşünülmelidir. Bu bireyler bilişlerine, davranışlarına ve duygusal durumlarına göre önemli ölçüde değişebilir. Kişiler arası faktörlerin, duyguların ve sonuçta düzensizliğin güçlü bir tetikleyicisi olması muhtemeldir. Terapötik sürecin duygusal ve kişiler arası doğası göz önüne alındığında bu faktörler sadece sınırda kişilik bozukluğu olan bireylerin yaşamlarını değil aynı zamanda tedavinin kendisini de etkiler. Doğrulama ortamında bir meydan okuma ve destek dengesi sağlamak, duyguların işleyişi üzerindeki güçlü etkisini kabul etmek, modaliteden bağımsız olarak tedavi için önemli bir başlangıç noktasıdır (Gordon-Dixon vd., 2017). Bireysel diyalektik davranış terapisi; yansıma, boşluk ve kabul gibi destekleyici tekniklerle dengelenmiş direktif, probleme yönelik teknikleri (davranışsal beceri eğitimi, beklenmedik durum yönetimi, bilişsel modifikasyon ve duygusal ipuçlarına maruz kalma dâhil) uygular. Diyalektik davranış terapisindeki davranışsal hedefler önemine göre önceliklendirilir. Her bir terapi oturumunun sorun odağı bu hiyerarşi ve hastanın son oturumdan bu yana hedeflenen alandaki davranışı ile birlikte belirlenir. İntihar girişimi fazla olan böyle bir vaka için; bir önceki oturumdan bu yana intihar eylemleri ve yüksek riskli intihar tehditleri ortaya çıkarsa oturumun ilk görevi söz konusu davranış modeline problem çözme stratejileri uygulamaktır. İntihar davranışından önce gelen çevresel ve davranışsal olaylar zincirinin kapsamlı bir açıklaması ortaya çıkarılır, bireyin kullanabileceği alternatif çözümler araştırılır, davranışsal eksiklikler ve daha uyarlanabilir çözümlere müdahale eden faktörler incelenir. Hem seanslar arasında hem de seans sırasında terapist özellikle terapötik ilişki içinde olduğundan uyarlanabilir davranışları aktif olarak öğretir ve pekiştirir. Vurgu hastalara duygusal travmanın nasıl azaltılacağı veya krizlerin nasıl yönetileceğini öğretmektir. Diyalektik davranış terapisi sınırda kişilik bozukluğu olan hastalarda yüksek riskli davranışların etkili bir tedavisidir. Ancak diyalektik davranış terapisinin sınırda kişilik bozukluğunun kişiler arası kararsızlık, kronik boşluk, sıkıntı hissi ve kimlik bozukluğu gibi diğer temel özellikleri için etkili olduğuna dair kanıt eksikliği vardır. Diyalektik davranış terapisinin ardından yüksek riskli davranışlar yeterince azaltılır azaltılmaz diğer sınırda kişilik bozukluğu bileşenlerine odaklanan başka bir tedavi uygulanmalıdır (Linehan vd., 1999).

Yapılan çalışmalar sınırda kişilik bozukluğu tanısını çocukluk çağında travma öyküsü ile ilişkilendirmiştir. Cinsel istismarın özellikle de devam eden cinsel istismarın şiddeti intihar eylemlerine ve tedavide gerilemeye neden

olduğu bulunmuştur. İstismara uğrayan kadın sınırda vakalarında yalnız olma korkusu, tahammülsüzlük, kronik umutsuzluk ve değersizlik duyguları öne çıkmıştır. Devam eden cinsel istismar kişinin erken yaştaki bağlanmalarına zarar veren ve gelecekteki tatmin edici, güvenli yollarla bağlanma kapasitesini ciddi şekilde etkileyebilecek kişiler arası travmaya maruz kalır. Bu bağlanma bozuklukları yaşam boyunca kişiler arası gelişimi bozabilir ve yetişkin karakter patolojisine yol açabilir. Yıllar boyunca şiddetli ve sürekli istismar diğer insanların güvensiz oldukları ve sadece kendi doyumlarıyla ilgilendiklerine ve dolayısıyla kötü niyetli bir nesne dünyasına inanmaya yol açabileceğine dair güçlü bir inançla sonuçlanabilir. Cinsel istismar, istismar edilen hastayı tedavi eden psikoterapist içinde bir ikilem yaratır. Hasta terapisti bir koruyucu olarak değil, sıklıkla kendimizi düşünmeyi sevdiğimiz gibi, özellikle de aktarımda psikotik düşünceye yaklaşan bir yoğunluğa sahip olabilen potansiyel bir şiddetli istismarcı olarak görebilir. Çünkü hasta terapiste ne kadar bağlı olursa terapist o kadar tehlikeli olur. Terapistin potansiyel istismarcı olarak bu görüşü, terapistin görüşüne göre terapide ilerleme kaydedildiği dönemlerde, regresyon dönemlerini veya daha fazla oyunculuk anlayışını açıklayabilir. Tedavide cinsel istismarın yeniden canlanması açısından düşünmek, hastanın yakınlık ve mesafedeki zorluğunun anlaşılmasını zenginleştirebilir(Silk vd., 1995). Sınırdaki kişilik bozukluğu çok yönlü bir hastalıktır ve her bir faktörün aralığı ne kadar iyi anlaşılırsa bozukluğun rahatsız edici yönlerini değiştirme fırsatı o kadar iyi olur. Bu yönde multimodel bir tedavinin benimsenmesi çok daha etkili olacaktır. Psikanalitik tedavi temelli bilişsel teknikler uygulayan metotlarda vardır. Ancak bu psikoterapi formu hem çok pahalı hem de uzun yıllar sürdüğü için tercih edilmemektedir. Uygulamada terapinin pratik ve destekleyici olması önemlidir. Hastaların ailelerine de psiko-eğitim verilebilir (Bateman ve Fonagy, 1999). Tedavide karşılaşılan temel zorluk bu vakada olduğu gibi kronik intihardır. Bu bozuklukta intihar hastalar 20’li yaşlarının başlarında zirveye ulaşır. Ancak tamamlanmış intihar 30 yaşından sonra ve genellikle tedavide birçok denemeden sonra iyileşemeyen hastalarda yaygın olarak görülür. Buna karşın aşırı doz alımı gibi dürtüsel intihar eylemleri çoğu zaman daha genç hastalarda görülür. Kronik intihar davranışları sorun teşkil eder ancak bu eylem intihar niyetiyle ilişkili değildir. Disforik duygusal durumları düzenlemeye hizmet eder. Olumsuz duygulardan veya kişiler arası etkilerden kaçmak için olabilir. Bu nedenle terapide intihara odaklanmak yerine intihar düşüncelerini veya davranışlarını şiddetlendiren semptomları ve yaşam problemlerini yönetmeye odaklanılmalıdır. Başarılı tedavinin anahtarı; doğru tanı koymak, hasta ile destekleyici bir ilişki sürdürmek ve sınırlı hedefler koymaktır (Brown, Comtois ve Linehan, 2002).

4. Terapi Planı

Tedavide önerilen en iyi yöntem rehabilitatif olarak tanımlanmıştır. 3 genel prensip üzerinde durmaktadır. Birincisi; kişilik özellikleri zaman içinde sabit olduğu için terapistlerin radikal bir değişim elde etmeye çalışması gerekmez. Hastaların daha iyi bir işleyiş seviyesine ulaşmalarına yardımcı olmak yeterlidir. İkincisi; kişilik bozukluğunun kronik seyri gereği, terapistlerin küçük kazanımları önemli zaferler olarak gören beklentilerini azaltarak gerçekçi hedefler koymaları gerekir. Üçüncüsü; hastaların geçmişlerine daha az, günümüzde kendilerini hissetme, düşünme ve davranış biçimlerine daha fazla odaklanmaları gerekir. Hastalar mevcut sorunları yansıtabildiklerinde ve belirleyebildiklerinde, yeni stres faktörleriyle karşılaştıklarında, duyguları, düşünceleri ve davranışları değiştirme olasılıkları daha yüksektir. Kişilik bozuklukları için genel bir tedavi modeli 4 aşamaya ayrılabilir. Bu aşamaları M. isimli hastaya uyarlıysak terapide şu şekilde ilerlenebilir;

1. Tanımlama: Birincil hedef hastaya yaşam olaylarına karşı içsel tepkilerini tanımasına yardımcı olmaktır. Özelliklerin veya davranış biçimlerinin uygunsuz olduğunu belirleme, hastanın uyumsuz desenleri tanıması, başkalarını suçlamak yerine duygularına bakması. Bu zaman alabilir. İlk başta terapist hastanın hayatındaki erkeklerin kendisini sevmesi için karşılığında bir şey verme gerekliliği olmadığı ve karşılıksız kabul edilip sevebileceği açıklanmaya çalışılabilir. Yavaş yavaş birilerinin onu koşulsuz kabul edip seveceğine dair güven geliştirmesi, hayal kırıklığına uğradığında insanları değersizleştirme eğilimini tanımlaması, terapistin her zaman onu anlamayacağı ve bazen beklemeye zorlandığı gerçeğini tolere etmeyi öğrenmesi hedeflenir.

2. Gözlem: Sorunlara davranışlara yol açan duygusal durumlar gözlemlemek. Duygusal düzensizliği daha iyi yönetmek için gözlemlemenin hastaya öğretilmesi. Hasta içinde öfkelenmesine rağmen öfkesini doğru bir şekilde anlatmaktan yoksundu. Duygularını ifade etmek için cinsellik ve alkolün aracı rolünün çıkarılarak duygularını işlemenin ve ifade etmenin yollarını bulması gerekiyordu. Kendini gösterme çabası ilişkilerde reddedilme korkusuna dayanıyordu. Hasta onu bunaltan öfkeli ve hüzünlü duyguları baskılamak için bir tür duygusal sis yaratıyordu. Bu erkeklerle heyecan verici ve tehlikeli katılımlarla kendini gösteriyordu.

3. Deney: Nasıl çalıştığını görmek için daha etkili alternatiflerle denemeler yapmak. Terapide disforiye yönelik yeni stratejilere odaklanılması ve tüm boş zamanlarını bir erkekle veya alkolle geçirme ihtiyacının yerine kendini yatıştırıcı şeyler geliştirmesi hedeflendi. Okuluna geri dönmesi ve eğitimler alması planlanabilir. Deneyimlerinden ihtiyaçlarının gücü ve bunları nasıl

değiştireceğini öğrenmesi, duygusal fırtınalarına karşı koruyucu bir unsur ve profesyonel yeterlilik geliştirebilmesi hedeflenir.

4. Alıştırma Yapma: Yeni stratejiler uygulamak. Tedavi boyunca hasta rastgele cinsellikten kaçınmayı ve onları sabit arkadaş ağıyla değiştirmeyi, alkol yerine okulunu nasıl daha ödüllendirici hale getireceğini öğrenmesi hedeflenir. Burada temel amaç; okula devamının sağlanarak kontrolsüz durumlara düşmemesi, dürtüsel davranış kalıplarının değiştirilmesi, sona erdirmenin karşılıklı olarak kabul edilmesidir.

Hastayı takipte kalmak önemlidir. Bu hastalarda uzun süreli takip çalışmalarında gözlenen kronik ve yavaş yavaş düzelen örüntülerle tutarlı olarak bazen sonlandırmayı izleyen bazı yıllar boyunca zorluklar devam edebilir. Uzun dönemli sonuçlar üzerine araştırmacılar terapistin kapısının daima açık tutulmasını tavsiye etmişlerdir. Hastanın sorunları iyi bilindikten sonra nöksler genellikle kısa süreli olabilir. Bu nedenle sürekli tedavi yerine aralıklı tedavi bu hastalar için en uygun tedavi yöntemidir (Paris, 2004).

5. Sonuç

Sınırdaki kişilik bozukluğu hayatın geneline yayılmış ve uzun süreli psikolojik bir bozukluk olduğu için tedavide de bütünleştirici bir yaklaşım düşünülmelidir. Bu vakada da görüldüğü üzere bozukluk kendi içinde çelişkiler barındırdığı için tanımlanması karmaşık ve zordur. Psikozlar, duygudurum bozuklukları, diğer kişilik bozuklukları ve bilişsel bozukluklarla örtüşen pek çok yanı vardır. Eş tanının fazla olması ve karmaşık örüntüler gözlenmesi nedeniyle hastanın tanınması tedavide ilerleme adına çok büyük önem taşır. Bu bozukluğun ortaya çıkmasına neden olan erken dönem travmatik yaşantılar, cinsel istismar, fiziksel şiddet gibi faktörler göz önüne alınarak terapi süreci hassas bir bakış açısı ve koşulsuz kabul ile ele alınmalıdır. Terapötik ilişki ve güvenin sağlanması hastanın tedaviden yarar görebilmesi için gereklidir. Ancak sınırdaki kişilik bozukluğu sendromu ile tahmin edilen tedavi bazı ikilemler yaratacaktır. Bunlar;

1. Fenomenolojik ve psikolojik kapasitelerdeki dramatik dalgalanmalar tanısal kesinliğe meydan okuyacaktır.

2. Özel bir yardım ilişkisi için acil çağrılar genellikle yetersiz olduğu kanıtlanan kurtarma çabalarını içeren güçlü karşı aktarım tepkileri üretecektir.

3. Tedavi edenler ve diğerleri hastayı kimsesiz (terk edilmiş) veya kızgın bir kabadayı olarak görerek yoğun ve belirgin reaksiyonlara (tepkilere) sahip olacaklar.

4. Ayrılma deneyimleri davranışsal (kendine zarar verme) ve bilişsel

(psikotik benzeri) regresyonları tetikleyecektir (Gunderson, 2009).

Terapistin bu ikilemleri göz önünde bulundurması hem hasta için hem de kendisi için önem arz etmektedir. Bu bozukluğa sahip kişilerin davranışlarının altındaki kök duygularının ve işlevlerinin anlaşılması tedavi de oldukça önemlidir. Benlik algısı sorunları, bireyleşme, duygulanımın denetimi ve yoğun kişisel bağlanma sorunları yaşadıkları göz önüne alındığında hasta M.'nin tablosu netleşmektedir. M. aslında her zaman bir bunalım içinde olmuş ve bir kriz yaşamıştır. Krizler sonucunda da bu bozukluğun en kritik özelliği olan kronik intihar girişimleri olmuştur. Başkalarıyla ilişkilerinin çalkantılı olması yalnız olmaya katlanamadıkları için büyük bir nesne açlığı içinde olduklarını göstermektedir. Terk edilmekten kaçınmak için her yola başvurabilirler. M.'nin son intiharı yine bir terk edilmeyi önlemek adına olması bu ifadeyi güçlendirmektedir. Öfke duygusunun ön planda olduğu, manipülatif davranışlar sergiledikleri, benlik imgeleri ve kimliklerinin tutarsızlığı bu bozukluğun temel belirleyicileri olarak yorumlanabilir. M.'deki duygulanım fırtınaları ve düzensiz cinsel birliktelikleri de bu yorumu destekler niteliktedir. Bu vakanın öyküsündeki kilit noktalar; anne tarafından fiziksel ve psikolojik şiddet, komşu tarafından taciz, terk edilme ve tecavüz öyküleri göz önüne alındığında bozukluğun psikodinamik yorumu ortaya çıkmaktadır. M. annesine karşı olumlu duyguların bilincinde olmaksızın kızgınlık da duymaktadır. Erkek arkadaşlarına olumlu veya olumsuz özellikleri yükleyerek inanışlarını doğrulayacak şekilde davranması bozukluğun temelindeki yansıtarak özdeşim kurma olarak yorumlanabilir. Burada yoğun saldırganlık ihtiyacı ve nesne açlığı yer değiştirir. Bu da yoğun bir terk edilme korkusu ortaya çıkarır. Nesne sürekliliği bozulduğu ve içsel yapılanma tamamlanamadığı için kendinden nefret etme ve tikslenme görülür. Ego işlevlerindeki bozukluk kimlik bozukluğuna zemin hazırlar. M. temel bakım vereni (annesi) tarafından ihtiyaç duyduğu tutarlı sevgiyi alamamış ve bağlanma gerçekleşmemiştir. 9 yaşında tacize uğradığını söylediği zaman annesinin kendisine inanmayarak fiziksel şiddet uygulaması hastanın egosuna zarar vererek kimlik bozukluğuna yol açmıştır. Hasta bunlarla başa çıkabilmek için bir baş etme yöntemi geliştirmiştir. Bu da kendini sınırdaki kişilik bozukluğuna sahip olanların en çarpıcı özelliği olan duygularının yoğunluğu ve davranışlarının değişkenliği olarak göstermiştir. Bu bozukluğa sahip kişiler kim olduklarına ilişkin bir algıyı sürdürmekte zorluk çektikleri için sürekli bir değişiklik içindedirler. Var oluşlarına bir anlam yükleyemedikleri için de dürtülerini denetim altına alamayarak oradan oraya savrulurlar. Kimlik algısındaki bu tutarsızlık ve kendini tanımlayamama başkalarına aşırı derecede bağımlı olmalarına neden olmaktadır. İçsel bir benlik doyumu olmadığı için de yoğun bir terk edilme korkusu yaşarlar. Kimlik karmaşası, terk edilme korkusu ve bağımlılık ihtiyacı

birbirleriyle çatışma içindedir. Geçmişte de kendilerini ortaya koyma ve bağımsızlık girişimlerinde suçluluk duyguları hakimdir. Bu bozukluğun diğer bir kilit noktası vaka da hakim olan ambivalan kaygıdır. Kendilerini ortaya koyma çabaları karşı taraftan bekledikleri güvenlik ihtiyacını tehlikeye sokar ve terk edilmelere yol açar. Geçmiş deneyimlerinden kimseye hiçbir zaman güvenilemeyeceğini ve ihtiyaç duydukları sevginin olmayacağını düşünürler. Ayrılma kaygıları nedeniyle terk edilmeden önce bunu engellemek adına daha fazla bağımlılık geliştirirler, bunun sonucunda daha büyük bir terk edilme korkusuyla karşı karşıya kalırlar. Bu kısır döngü bağımlı oldukları kişiye yoğun bir öfke duymalarına neden olur. Terk edilme korkularından dolayı bu öfkeyi, düşmanlığı göstermek onlar için kendilerini tehlikeye atmak anlamına gelir. Bu nedenle bu öfkeyi günah keçilerine yönlendirirler. Bu bozukluğu olanların çocukluk gelişimlerinin bireyselleşme evresinde bir yetersizlik olduğu söylenebilir. Yeterince iyi bir anne bakımı olmayınca nesne sürekliliği yaşanmamış, sağlıklı bir ambivalans geliştirilemediği için de kişinin ayrılmaya katlanamadığı yorumu bu vakaya birebir uymaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak da kişiler diğer kişilik bozukluklarından daha fazla ilişkilerinde ikilemler yaşarlar. Bu kişiler bağımlılık ihtiyaçlarını doyurmada da daha az başarılı oldukları için daha yoğun terk edilme kaygısı içindedirler. Bunu ört bas etmek için ilişkilerinin başında kendilerini iyi ve özverili kişiler gibi göstererek başkalarının yaşamlarına yavaş yavaş girerek onları yalnızca kullanacağı değil aynı zamanda ihtiyaç duyacağı kişiler haline getirerek terk edilmekten korunmayı amaçlar. Terk edilmeye katlanamama, güvenli ve karşılığını gördükleri bir bağımlılık ilişkisini sürdürmemeleri sonucu yaşadıkları boşluk ve yalnızlık duyguları kaygı ve öfkelerinin artmasına yol açar. Bu duygular intihar davranışları veya dürtüsel patlamalarla boşaltılır. Başkalarına duydukları kızgınlık için çevresindekilere gereken dersi vermek için kendi üzüntülerini bir araç olarak kullanırlar. İçinde buldukları kötü durumu abartarak ve çaresizlik içinde olduklarını göstererek başkalarında suçluluk duygusu uyandırarak acı çekmelerini hedeflerler. Çevrelerine karşı ters davranmaları ve sürekli yakınmaları ortamı gergin ve huzursuz bir hale getirir. Böylece çevresindekileri istemedikleri bir davranışa zorlamak için bir nevi baskı altına alırlar. Bu nedenle her an patlayacak bir bomba giysisini giyerler. Bu bozukluğa özgü uyum bozukluğuna neden olan tepkilerin tetiklenmesinin temelinde gerçek veya imgesel bir terk edilme yatmaktadır. Bunun sonucunda da kişi intihar girişiminde bulunarak kendisine zarar verebilir. M. annesi kendisine inanmadığında ve fiziksel şiddet gördüğünde aslında imgesel olarak annesi tarafından terk edilmiştir. Ardından deterjan içerek ilk intihar girişimini gerçekleştirmesi bu yorumu desteklemektedir. Kişilerdeki ambivalan kaygı kişiler arası ilişkilerde de tutarsızlığa neden olmaktadır. Bir kişiye bütün

üstünlüklerin onda olduğunu düşünerek yüceltir ve sıkı sıkıya tutunur, diğer yandan aynı kişiyi değersiz görmek arasında gidip gelirler. Kişiler arası ilişkileri oldukça hızlı ve yoğun olsa da toplumsal uyumları ve bu ikircikli duyguları nedeniyle ilişkiler yüzeysel ve kısa sürelidir. Bu süreyi uzatmak için cinselliği bir araç olarak kullanırlar. İşler yolunda gitmediğinde ise başkalarını suçlarlar. Yaşadıkları duygulara göre benlik saygılarında dalgalanmalar görülür, bu da benlik algılarına yansyarak kendi olumsuz duygularını başkalarına yüklemelerine sebep olur. Bütün bunların temelinde bu bozukluğa sahip kişilerin kendilerini güçsüz, kırılğan, korunmasız olarak görmeleri, kabul edilen bir insan olmadığı düşüncesi, dış dünyanın tehlikeli ve kötü niyetli olduğuna dair yerleşik düşünceleridir. Dünyayı kendilerine düşman olarak gördükleri için bir güven kaynağı bulamazlar ve bu kişileri çaresiz hissettirir. Güvensizlik ile bağımlı olma arasında sürekli gidip gelirler. Bu tutarsız duygulanım kişiler arası ilişkilerde tutarsızlık ve uçlarda düşünme eğiliminin kaynağını oluşturur (Koroğlu ve Bayraktar, 2011). Kanıtlar sınırdaki kişilik bozukluğunun erken saptanmasının semptomların şiddetini azaltabildiğini göstermektedir (Chanen vd., 2008).Sınırdaki kişilik bozukluğu bunlar gibi birçok değişkenin neden olduğu komplike bir rahatsızlık olduğundan dolayı iyileşme mekanizması tam anlaşılammıştır. Ancak dürtüsellüğün genellikle yaşla birlikte azaldığı ve hastalar için uzunlamasına prospektif zaman içinde kendilerine en fazla sıkıntı veren durumlardan nasıl kaçınacaklarını öğrendikleri bulunmuştur. Bu tanıyı tanımlamak tedavi planlaması için önemlidir. Klinik zorluğu kronik hale gelmiş intiharı yönetmektir. Tedaviyi yöneten kişiler bu hastalar hakkındaki endişelerinin ötesine geçerek hastanın semptomlarını, intihar düşüncelerini veya davranışlarını şiddetlendiren yaşam problemlerini yönetmeye odaklanmalıdır. Süreci doğru yönetmenin anahtarları arasında doğru tanıyı koymak, hastayla destekleyici ilişkiler sürdürmek ve sınırlı hedefler oluşturmak yer alır. Bu tedavi yıllarca devam etse de sonsuza kadar sürmez ve psikoterapi bu süreci hızlandırmakta yardımcı olabilir (Paris, 2005).Bunlar göz önüne alındığında sınırdaki kişilik bozukluğu olan kişilerin yerleşik düşüncelerinin, kişilik özelliklerinin ve geçmiş yaşantısının temel alınarak terapide dinamik bir yol izlenmesi tedavi süreci için oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

- Amerikan Psikiyatri Birliği, DSM-5. (2014). *Ruhsal bozuklukların tanusal ve sayımsal el kitabı* (5. bs.) E. Köroğlu (Çev.). Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Ball, S. J., and Links, S. P. (2009). Borderline personality disorder and childhood trauma: evidence for a casual relationship. *Current Psychiatry Reports*, 11, 63-68.
- Bateman, A., and Fonagy, P. (1999). Effectiveness of partial hospitalization in the treatment of borderline personality disorder: a randomized controlled trial. *American Journal of Psychiatry*, 156, 1563-1569.
- Brown, M. Z., Comtois, K. A., and Linehan, M. M. (2002). Reasons for suicide attempts and nonsuicidal self-injury in women with borderline personality disorder. *Journal of Abnormal Psychology*, 111, 198-202.
- Bungert, M., Liebke, L., Thome, J., Haeussler, K., Bohus, M., and Lis, S. (2015). Rejection sensitivity and symptom severity in patients with borderline personality disorder: Effects of childhood maltreatment and self esteem. *Borderline Personality Disordered Emotion Dysregulation*, 2(4), 2-13.
- Carballo, J. J., Akamnonu, P. C., and Oquendo, A. M. (2008). Neurobiology of suicidal behavior an integration of biological and clinical findings. *Arch. Suicide Res.*, 12(2), 93-110.
- Chanen, M. A., Jackson, J. H., McCutcheon, K. L., Jovev, M., Dudgeon, P., Yuen, P. H., and et al. (2008). Early intervention for adolescents with borderline personality disorder using cognitive analytic therapy: Randomised controlled trial. *The British Journal of Psychiatry*, 193(6), 477-484.
- Crowell, E. S., Beauchaine, P. T., and Linehan, M. M. (2009). A biosocial developmental model of borderline personality: Elaborating and extending linehan's theory. *Psychol Bull.*, 135(3), 495-510.
- Downey, G., Mougios, V., Ayduk, O., London, E. B., and Shoda, Y. (2016). Rejection sensitivity and the defensive motivational system. *Psychological Science*, 15(10), 668-673.
- Fischer, M., Barkley, A. R., Smallish, L., and Fletcher, K. (2002). Young adult follow-up of hyperactive children: Self reported psychiatric disorders,

comorbidity and the role of childhood conduct problems and teen CD. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 30(5), 463-475.

Gordon-Dixon, L. K., Peters, R. J., Fertuck, A. E., and Yen, S. (2017). Emotional processes in borderline personality disorder: An update for clinical practice. *Journal of Psychotherapy Integration*, 27(4), 425-438.

Gunderson, G. J. (2009). Borderline personality disorder: Ontogeny of a diagnosis. *American Journal Of Psychiatry*, 166(5), 530-539.

Hepp, J., Carpenter, W. R., Lane, P. S., and Trull, J. T. (2016). Momentary symptoms of borderline personality disorder as a product of trait personality and social context. *Personal Disorder*, 7(4), 384-393.

Hughes, E. A., Crowell, E. S., Uyeji, L., and Coan, A. J. (2012). A developmental neuroscience of borderline pathology: Emotion millerand social baseline theory. *Journal of Abnormal Children Psychology*, 40(1), 21-33.

Knight, R. (1953). Borderline states. *Bull Meninger Clin.*, 17, 1-12.

Koenigsberg, H. W., Harvey, P. D., Mitropoulou, V., New, A. S., Goodman, M., Silverman, J., and et al. (2001). Are the interpersonal and identity disturbances in the borderline personality disorder criteria linked to the traits of affective instability and impulsivity?. *Journal of Personality Disorders*, 15(4), 358-370.

Köroğlu, P. D. ve Bayraktar, S. (2011). *Kişilik bozuklukları* (3. bs.). Ankara: HYB Yayıncılık.

Lieb, K., Zanarini, M. C., Schmahl, C., Linehan, M. M., and Bohus, M. (2004). Borderline personality disorder. *Lancet*, 61, 364-453.

Linehan, M. M., Armstrong, H. E., Suarez, A., Allmon, D., and Heard, L. H. (1999). Cognitive-behavioral treatment of chronically parasuicidal borderline patients. *Arch. Gen. Psychiatry*, 48, 1060-1064.

Mancke, F., Herpertz, C. S. ve Bertsch, K. (2015). Aggression in borderline personality disorder: A multidimensional model. *Personality Disorders: Theory, Research and Treatment*, 6(3), 278-291.

Miller, C. J., Flory, D. J., Miller, R. S., Harty, C. S., Newcorn, H. J., and

Halperin, M. J. (2008). Childhood ADHD and the emergence of personality disorders in adolescence: A prospective follow-up study. *Journal Clinical Psychiatry*, 69(9), 1477-1484.

Özhan, C. ve Dönmez, A. (2016). Bilimsel araştırma nedir, nasıl yapılır? *Turk J Anaesthesiol Reanim*, 44, 212-218. Doi: 10.5152/TJAR.2016.34711.

Paris, J. (2005). Borderline personality disorder. *Journal List; CMAJ*, 172(12), 1579-1583.

Paris, J. (2004). Personality disorder over time: Implications for psychotherapy. *American Journal of Psychotherapy*, 58(4), 420-427.

Philipsen, A. (2006). Differential diagnosis and comorbidity of attention-deficit/hyperactivity disorder (ADHD) and borderline personality disorder in adults. *Europen Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience*, 256, I/42-I/46.

Philipsen, A., Limberger, F. M., Lieb, K., Feige, B., Kleindienst, N., Priemer-Ebner, U., and et al. (2008). Attention-deficit hyperactivity disorders as a potentially aggravating factor in borderline personality disorder. *The British Journal of Psychiatry*, 192, 118-123.

Rizvi, L. S., and Linehan, M. M. (2005). The treatment of maladaptive shame in borderline personality disorder: A pilot study of “opposite action”. *Cognitive and Behavioral Practice*, 12, 437-438.

Samuels, J., Eaton, W. W., Bienvenu, J., Clayton, P., Brown, H., and Costa, P. T. (2002). Prevalence and correlates of personality disorders in a community sample. *British Journal of Psychiatry*, 180, 536-542.

Sebastian, A., Jacob, G., Lieb, K., and Tüscher, O. (2013). Impulsivity in borderline personality disorder: A matter of disturbed impulse control or a facet of emotional dysregulation? *Curr Psychiatry Rep*, 15(339), 1-8. Doi: 10.1007/s11920-012-0339-y

Shedler, J., and Westen, D. (2004). Dimensions of personality pathology: A alternative to the five-factor model. *American Journal of Psychiatry*, 161, 1743-1754.

Shenk, E. C., and Fruzzetti, E. A. (2011). The impact of validating and invalidating responses on emotional reactivity. *Journal of Social and Clinical Psychology, 30*(2), 163-183.

Silk, R. K., Lee, S., Hill, M. E., and Lohr, E. N. (1995). Borderline personality disorder symptoms and severity of sexual abuse. *American Journal of Psychiatry, 152*, 1059-1064.

Tragesser, L. S., Solhan, M., Brown, C. W., Tomko, L. R., Bugge, C., and Trull, J. T. (2010). Longitudinal associations in borderline personality disorder features: Diagnostic interview for borderlines-revised (DIB-R) scores overtime. *Journal Personality Disorder, 24*(3), 377-391.

Tragesser, L. S., Solhan, M., Schwartz, M. R., and Trull, J. T. (2007). The role of affective instability and impulsivity in predicting future BPD features. *Journal of Personality Disorders, 21*(6), 603-614.

Trull, J. T., and Durrett, A. C. (2005). Categorical and dimensional models of personality disorder. *Annual Review of Clinical Psychology, 1*, 355-380.

Verheul, R., Van Den, B. L., Koeter, M. W., De Ridder, M. A., Stijnen, T., and Van Den, B. W. (2003). Dialectical behaviour therapy for women with borderline personality disorder: 12 month randomised clinical trial in the netherlands. *British Journal of Psychiatry, 182*, 135-140.

Videler, C. A., Hutsebaut, J., Schulken, M. E., Sobczak, S., and Alphen Van, J. P. (2019). A life span perspective on borderline personality disorder. *Current Psychiatry Reports, 21*(51), 2-8.

Yen, S., Shea, M. T., Sanislow, C. A., Grilo, C. M., Skodol, A. E., Gunderson, J. G., and et al. (2004). Borderline personality disorder criteria associated with prospectively observed suicidal behavior. *American Journal Psychiatry, 161*, 1296-1298.

Zanarini, C. M., Williams, A. A., Lewis, E. R., Reich, B. R., Vera, C. S., Marino, F. M., and at al. (1997). Reported pathological childhood experiences associated with the development of borderline personality disorder. *American Journal of Psychiatry, 154*(8), 1101-1106.

DETERMINANTS OF MONEY DEMAND FUNCTION: A PANEL ARDL APPROACH ON SELECTED EMERGING COUNTRIES

Harun BAL *

Ayat ESAA **

Esmâ ERDOĞAN ***

ABSTRACT

Central Banks have the authority to influence many macroeconomic variables by changing the money aggregates. The interaction between the money supply changes and other macroeconomic variables contributes to the determination of the most appropriate policy rules. Therefore, it emphasizes the significance of the stability and the examination of the money demand function. This study investigates the short-run and long-run relations amongst money demand and its determinants during the period of 1996-2017 for nine selected Emerging Economies. These are, Brazil, Chile, China, India, Hungary, Malaysia, Mexico, South Africa, Thailand. To reach this goal, a panel Autoregressive Distributed Lag (ARDL) approach was used to determine the dynamics of money demand employing the pooled mean group (PMG) estimator. Empirical results affirm the presence of a long-term relationship among real money demand and its determinants; real income and real interest rate. Whereas the short-run estimations show the insignificance of real interest rate coefficients. An important policy implication that can be derived from these results is that fiscal policy shall be used, rather than monetary policy, to stabilize emerging-market economies.

Keywords: Panel ARDL approach, Emerging Markets, Money Demand

ÖZ

PARA TALEBİ FONKSİYONUNUN BELİRLEYİCİLERİ: SEÇİLMİŞ GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE BİR PANEL ARDL YAKLAŞIMI

Merkez Bankaları para arzını değiştirerek ekonomide birçok makroekonomik değişkeni etkileyebilme gücüne sahiptir. Para arzında oluşabilecek değişimlerle diğer makroekonomik değişkenler arasındaki etkileşim, en uygun politika kurallarının belirlenmesine katkı sağlayarak, para talebi fonksiyonunun tahmini ve istikrarlılığının önemini vurgulayacaktır. Bu çalışmada 1996-2017 yılları arasında Yükselen Piyasa Ekonomileri içerisinde yer alan

* Prof. Dr., Çukurova University, Department of Economics

(harunbal@cukurova.edu.tr) 0000-0003-0878-8253

** Ph.D. Candidate, Çukurova University, Department of Economics

(Ayatesaa@outlook.com) 0000-0002-8521-0896

*** Research Assistant, Çukurova University, Department of Economics

(esmaerdogan@cu.edu.tr) 0000-0002-7324-8512

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi C. XIII, No. 2. (October 2020)

Geliş: 02.07.2020

Kabul: 20.10.2020

Bu makaleden alıntı yapmak için: Bal, H., Esaa, A., & Erdoğan, E. (2020, October). Determinants of money demand function: A panel ARDL approach on selected emerging countries. *YDÜ SOSBILDER*, 13(2), 129-150.

seçilmiş 9 ülke ekonomisi (Brezilya, Şili, Çin, Hindistan, Macaristan, Malezya, Meksika, Güney Afrika, Tayland) için kısa ve uzun dönem ilişkisi pooled mean group (PMG) tahmincisine dayanarak, Panel ARDL (Panel Autoregressive Distributed Lag) yöntemi ile incelenmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulgular; seçilmiş ülke ekonomileri için reel para talebi belirleyicilerinin; reel gelir ve reel faiz oranı olduğu ve bu değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca ele alınan değişkenler ile yapılan kısa dönem tahmin sonuçları ise reel faiz katsayısının önemsizliğini göstermektedir. Analiz sonucunda elde edilen temel bulgular ise yükselen piyasa ekonomilerini istikrara kavuşturmak için para politikasından ziyade maliye politikasının kullanılması gerektiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: *Panel ARDL yöntemi, Yükselen Piyasalar, Para Talebi*

1. Introduction

The analysis of money demand function involves the determination of the factors that specify public choices to hold money balances as well as the formulations of money function that is traditionally determined by scale variable (nominal GDP) and the opportunity cost of holding money measured by the interest rate. Many theoretical and empirical studies have addressed money demand function due to its important role in conducting the monetary policy. It allows a change in monetary aggregates that is driven by monetary policy to have predictable effects on real output, the ultimate price, and the interest rate.

Previous studies address the money demand starting with the quantity theory of money, which concentrates on the means of exchange as determinants of money demand. Following Fisher (1911), a scale of transactions brings about by a constant amount of nominal income (PY) indicates money quantity (Md) that individuals demand. Thus, the quantity theory of money that was developed by Fisher (1911) assumes that the money demand is solely an income-based, and interest rate has no impact on the demand for money. The alternative paradigm of quantity theory, which is known as the approach to cash balances, was provided by Pigou (1917) and Marshall (1923), who emphasized the significant role of money demand and income.

Based on the cash balance money framework, money considers a store of value, and demand for money is a share (k) of the nominal income. Following Pigou, Patinkin (1965) stated that a portion of wealth is held in liquid form by individuals. Rest on Patinkin's assumption, the quantity of cash that is held is not just subject to real variables but similarly to "real-balances effects" this was the basic difference concerning Pigu's theory. Keynes (1936) considered the demand for money as a store of value, however, in the liquidity preference theory Keynes proposed that interest rate is also a key determinant of money demand as well as real income. In the modern quantity theory of money,

Friedman (1956) stated that the money demand should be driven by the same factors influencing any asset demand. Therefore, Friedman's money demand function emphasizes that wealth ought to be a further steady indicator than current income.

In the light of the empirical literature, many scholars contend that there is a limited effect of interest rate on money demand due to the deficiency of financial assets in many developing countries. There is a consensus among the economists in support of the perspective according to which it is unreasonable evidence to concentrate on a particular political tool and ignore a significant variable in the light of the fact that mutually monetary aggregates and the interest rates are essential in the structure of policies. Thus, in a period of inflation targeting policies, indicated demand for money function is critical to monetary policy implementation.

Many countries have used monetary policy based on promptly decreasing policy rates or employing unconventional procedures to boost the operating of financial markets (OECD, 2009), to stimulate aggregate demand after the 2008 crisis and thus targeting inflation. Several monetary economists have found a fault with this new approach. They have argued that models that offer money no role present an inaccurate demonstration of the origins of cyclical fluctuations as well as the spread of shocks that emerge from monetary causes.

Many empirical studies have been dedicated to investigate the money demand function yet few of the studies have addressed money demand function in emerging countries. Therefore, our study intends to contribute to the existing empirical literature by utilizing different estimation techniques and recent data to increase empirical evidence reported concerning money demand function in emerging economies. This study attempts to investigate the short-run and long-run relationship between money demand also the study seeks to answer the question of what are the real factors that determine the demand for money in emerging economies. To attain this, the paper is organized as follows: The following section displays a brief review of the empirical studies concerning the money demand function, focusing generally on the developing countries. The third part shows the empirical methodology of money demand function and the variables utilized in the study. Data and empirical findings are elaborated in the fourth part, pursued by a conclusion.

2. Central banks and the effectiveness of the monetary policy

2.1 The Place and Importance of Central Banks in the Economy

The procedures that are taken by the central bank influence the money aggregates, interest rate, and, the level of credit all of which immediately affect the inflation level, the total output, and the financial markets. The conduction of monetary policy is one of the crucial roles that central banks play to achieve the macroeconomic goals, which include price stability emphasizing in low and stable inflation rate. Another goal is the stability of the economy. Following the global financial crisis, the Central Banks use instruments to resolve financial stable challenges and control exchange rate fluctuations have risen. To achieve their targets, the Central Bank require specific political structures. The organizational processes suited to the conditions of each country increase the efficiency of the policies of central banks.

The Central Banks' overall aim must be to preserve market stability and ensure steady economic growth in condntions of low inflation. Financial stability is becoming increasingly important to the Central Banks. In the industrialized countries, the growth of this obligation has been consistent. The Central Bank established a lender role as a last resort during the gold standard period in compliance with Bagehot's rule. But, between the world wars, financial institutions were highly suffering from instability, as large banking failures impacted the early 1920s and 1930s (Dafe and Volz, 2015). The role of the Central Banks in the developing nations has spread later than in the industrialized countries, and so many central banks are now constructively pursuing sustainable economic development in developing countries. As central banks are the key mechanisms to boost competition in any country, independence from government interference is required to make decisions. However, in developed economies, the Central Banks' independence has been provided by the government.

A very insightful explanation of the Central Bank's function as a "lender of last resort" notes it as responsible for the supplying of loans to countries whenever their commercial banks have the trouble of satisfying liquidity shortages. One of the issues influencing the efficiency of the Central Banks is that of asset booming and busting in recent times. Booms in capital markets and housing are also related to the global boom, and bust causing economic downturns. The orthodox approach of a central bank is not that bubbles be disfigured before busting for the fear of a contraction but that they behave after a bust has taken place and that they have enough liquidity to secure bank payments and structures.

2.2. Past and Present of the Central Banking in the Economy

The the Central Bank's role and duties seem to have been more

centralized in the last few decades. Goals have changed and been more involved as a tool for influencing the central bank's efficiency. Leading up to 1914, central banks gave little weight to ensure the stability of the national economy. This shifted after World War I, as they started to be concerned regarding employment, economic activity, and the price level. The transition reflected shifts in many countries' political economy suffers escalated, labor forces developed and migration barrier was imposed. Over the past two decades, significant shifts have taken place in the constitutional system under which central banks operate. Inflation targeting has been the leading monetary policy mechanism since the late 1980s.

Central Banks also adopted precise inflation targets in Canada, the euro region, the UK. Besides, several developing countries are switching from a monetary aggregate to an inflation-targeting system where the monetary transmission mechanism is not as efficient in many countries, particularly developing countries, as it is in developed countries. After the 2008 financial crisis, advanced-economic central banks have pursued an easing monetary policy by lowering interest rates until the short-term rate almost approaches zero, minimizing the choice of additional declines in policy rates.

With the risk of recession increasing, the Central Banks have adopted non-conventional monetary policies with the intention of even more reducing long-term rates and easing monetary policy, namely bonds bought, particularly in the United States, the UK, and Japan. Central bank independence was a crucial factor in the background of central banks. It relied on the government to keep its authority, but otherwise, it was able to select its instruments and policies. Gold convertibility was limited to their objectives. Many central banks became nationalized and deprived of their independence entirely in the 20th century where the fiscal officials formulated their strategies.

2.3 The Schools of Economics Views on the Effectiveness of Monetary Policy

2.3.1 Monetarists

In the monetarist theory that followed the works of Friedman, there were some pillars. In the first case, persistent inflation was a monetary phenomenon and central banks were responsible for preserving the stability of price level. The monetarist theory concluded that central banks must regulate the amount of money in the economy rather than direct the nominal short-term interest rate as a tool for achieving the long-term inflation target. The explanation for the emphasis on money supply growth is that the money supply offers the nominal anchor to the monetary policy regime.

Monetarism considered the regulation of inflation is not the sole responsibility that the monetary authorities have to carry. It has been contended that monetary policy has a major influence on shorter volatility in aggregate output, but this does not impact long-term output growth (Andersen, Jordan, 1968). Certainly, several monetarists have demonstrated monetary policy as accountable for exaggerating, rather than reducing cyclical volatility in total output (Friedman and Schwartz, 1963, Meltzer, 1995).

2.3.2 Keynesians

Contrary to the classical theory of money, the Keynesian theory contended that there is no direct association between the money supply and the level of price. Keynes (1973) has dismissed the view that the economy is at or above the normal amount of real GDP for Y to be perceived as being set in the exchange equation. Moreover, they have argued that the velocity of money circulation is not constant as the classical framework states and it may vary according to shifts in the supply of money.

Keynesians argued that the money supply has an indirect relation to real output. They assumed that easing monetary policy raises the level of lending funds to the banking system which results in lower interest rates. Through low-interest rates, total consumption, and investment spending rise, increasing real GDP. Therefore, monetary policy will also have an implicit impact on real GDP. Nonetheless, Keynesians stated some concerns about the effectiveness of the monetary policy. They pointed out that an easing monetary policy that raises banks' reserves does not have to result in a multi growth in the supply of money since banks may easily stop lending their surplus reserves.

Also, the lower interest rates generated by easing monetary policies do not necessarily lead to a rise in total spending of investment and consumption, since demands on investment and consumer goods by businesses and individuals might not be quick to reactive to the low-interest rates. This is why the Keynesian view tends to put less assertiveness on monetary policy effectiveness and further focus on fiscal policy effectiveness, that they consider having a further direct impact on real output.

2.3.3 Post Keynesians

The Post Keynesian models based on Keynes's (1973, 1980) proposals, the monetary policy effectiveness rests on achieving the goal of full employment economic growth. Thus, the monetary authorities can use the interest rates and regulations to attain immediate aims such as stability of the exchange rate and financial system. The key point is that monetary

authorities must consider debt management as an instrument that enables the control of interest rates. Since it seeks to impact the yield curve as a whole, making it easier for monetary policy to create a yield curve that is suitable for investment.

Also, debt management can make the monetary policy more active by influencing several immediate objectives. Therefore monetary policy in Post-Keynesian economics is a strong instrument that is capable of boosting investment levels through affecting the yield-curve without generating an opportunity cost. Besides, it can also raise cheaper consumer loans and promote “lending” operations individuals indulge in when buying shares on the stock market. Consequently, monetary policy must not be limited to the strictly inflationary stance as demanded by the inflation targeting regime.

2.3.4 Classicalists

The classical framework argued that the economy would always be at the full employment level. However, classical also considered that easing monetary policy can adjust the presence of unemployment resulted from the declining levels of money wages. They argued that the velocity of money and the level of real income are constant, so an easing monetary policy requires the monetary authorities to raise the money supply.

As a result, the amount of cash held by the individuals increase and thus their demands on goods and services raise pushing price level up. The increase in the level of prices causes a decline in the real wages and then enables employers to increase employment level and actual output moving the economy to the full level of employment. Therefore, the easing monetary policy is efficient in returning the classical economy to the full employment level. The classical model was also applied to the long-term growth in which market forces moved for a full-employment level.

2.3.5 New Classical

The controversy regarding the ineffectiveness of monetary policy has begun to rise when the New classical framework introduced the rational expectations assumption (Sargent and Wallace, 1975). They developed a model where the rational expectations are included thus if the monetary authorities determine targets for nominal interest rates, the price level might be indefinite due to the absence of a “nominal anchor”.

The original perceptions of this framework were that assuming rational expectations could make monetary policy inefficient to affect actual output in short- and long-term terms for any macroeconomic model. Therefore, as to

stabilizing output, the monetary policy had a little part to play. Following contributions of Fischer, 1977, Taylor, 1980, and Calvo, 1983, it is illustrated that behind the policy ineffectiveness postulate was the interconnection of the postulate of perfectly flexible levels of price and wage and the rational expectations hypothesis.

3. Empirical Literature

Much of the applied research in monetary economics has been dedicated to specifying the function of demand for money because the determination of money demand has important political implications. A function of poorly specified money demand could produce, for example, spurious implications about the underlying demand for money stability and thus the construction of monetary policy (Mehra 1991). Pesek (1963) attempted to examine the determining factors of money demand based on cross-sectional data and standard multiple correlation analysis with one modification. Empirical results revealed that income elasticity of money demand was very low, both in the case of the Czech data and in the case of the (recomputed) British data, which indicates that money is not a luxury asset and that other explanations of the secular decline of velocity must be sought. Besides, for the Czech data, it has been shown that changes in the degree of industrialization of a region strongly affect the demand for money.

Applying pooled mean group estimation on a data set covering 22 Mongolian regions, Slok (2002) highlighted the main role that monetary policy plays in stabilizing the economy and revealed that stable money demand exists even in a transitional economy as primitive as Mongolia. Also, empirical results pointed out that the demand for money elasticity concerning transactions about 0.5. This represents the greater part of transactions in the money demand function. Alfredo (2006) study estimated the demand for money function proposed by Cagan (1956) employing a model of panel data for 27 countries including marked economic differences, findings revealed that opposing to the model suggested by Cagan, estimations of the income elasticity of money demand between 0.18 to 0.20.

Valadkhani (2006) examined the short and the long-term determining factors of the money demand in several Asian –Pacific countries utilizing a panel data approach. The study found that several variables include the real effective exchange rate, inflation rate, US real interest rate and the interest rate spreads play a negative role in demonstrating the variation in money demand while the real income positively affects money demand, however, both real effective exchange rate variable and US real interest rate found to be

insignificant within the short run. The income elasticity, in the long run, was more than unity while income elasticity was about 0.79 in the short-run. Rao and Kumar (2008) investigated the long-run money demand function using a panel data of 14 Asian countries, the study applied three different panel data techniques proposed by Pedroni, Breitung, Mark, and Sul. Estimates display that income elasticity almost equals one and that in the short-run variations in interest rate adversely affect money demand.

Utilizing Westerlund's (2005) panel co-integration test, Nautz and Rondorf (2011) estimated the long-term demand for money function in the Euro-zone and they argued that omitted factors such as technological advancement may demonstrate the volatility in the demand for money in the Euro-zone. Gholizadehkivi (2013) examined the money demand function in several countries with a similar financial sector. The study introduced financial development as a variable that positively influences real demand for money measured by (M2/GDP), estimations display that real income and financial development variables positively affect demand for money in the long-run while the nominal interest rate variable has an adverse impact. Foresti and Napolitano (2013) utilized the dynamic estimation method that has been presented by Pedroni (2001) and Mark and Sul (2003) to check the presence of a long-term demand for money for nine developed OECD countries. They found that total wealth elasticity positively determines the demand for money also the predicted demand for money function using the wealth variable was further stable based on the stability test.

Kjosevski (2013) applied the Johansen cointegration approach and Vector Error Correction (VEC) model to indicate the long and short-run determinants of money demand. Results indicate that the real demand for money M1 in Macedonia is a stable function. Moreover, the exchange rate and the rate of interest payable on one-month deposits clarify the greatest changes in the long-term money demand, whereas the interest rate was only significant within the short term. Bahmani (2014) investigated the stability of money demand in the Middle East employing the VEC model, the results point out that money demand is stable in almost all the 14 countries in a sample over the period 1971-2004.

Concerning panels of countries, Farazmand and Moradi (2015) using the GLS method found that inflation is the main determinant and has a significant effect on demand for money in MENA countries. Also, the exchange rate variable adversely affects the demand for money while the income variable has a positive impact. Nyumuah (2017) shows that in the short term the interest rate is inelastic to the money demand however, it is elastic in the long term for

eight developing Sub-Saharan African countries. lean on the IS-LM framework, this study concluded that the economies of these countries will be in the Keynesian range in the long term, and suggested the ineffectiveness of monetary policies in developing countries.

Utilizing a Dynamic Panel Approach on 36 countries sample, Sidik and Achسانی (2018) analyzed the impact of financial inclusion on money demand. They suggested that monetary policy can be ineffective in the presence of financial inclusion. The reason is that financial inclusion influences the sensitivity of interest rates, and thus results in the money demand instability. Results concluded that financial inclusion in many developed countries encourages the rise in reserve money demand (M0). However, in emerging economies, the growing financial inclusion might cause a decline in money demand. Regarding Africa, a study of Sanya (2019) investigated the association between money demand and both financial innovation and currency substitution. Findings highlight the existence of a long relationship between these two factors and money demand also there is evidence of a currency substitution according to the great value of the exchange rate parameter. The latest study of Heinrich (2020) examined the stability of money demand function in Hungary utilizing quarterly data. The results point out that the demand for money is stable in Hungary and there is a long relationship between money demand and its determinants. Table 1. illustrates a summary of the empirical literature.

Table 1. Summary of empirical studies

Author(s)	Sample	Estimation technique	Variables	Result
Sok (2002)	Mongolia 1993–1999	The fixed effect, dynamic fixed effect	Real money (M1), Real income (GDP), Real interest rate, Real exchange rate	Monetary policy has a key role in stabilizing the Mongolia economy.
Alfredo (2006)	27 countries 1988-1998	The fixed effect, dynamic fixed effect	The monetary base (M1), GDP of 1990 prices, consumer price index, nominal interest rate	The income elasticity of money demand is in the range from 0.18 to 0.20.
Valadkhani (2006)	6 Asian Pacific countries 1975-2002	Dynamic fixed effect	Broad money (M2), Real income (GDP), Real interest rate, Inflation rate, Real effective exchange rate	The income elasticity of demand is more than unity in the long run.
Rao and Kumar	14 Asian	dynamic	Real money demand	Income elasticity

(2008)	countries 1970-2005	ordinary least squares method (DOLS)	(M1), real GDP, nominal interest rate	of demand is equal to unity and the financial forms have no major impact on money demand in the selected sample.
Nautz and Rondorf (2011)	EU countries 1999Q1- 2008Q4	Pooled Mean Group estimation (PMG)	Monetary aggregate (M3), GDP, interest rate, house, and equity prices.	The reason for the instability of money demand is the omitted variables such as technological advancement
Gholizadehkivi (2013)	7 countries 1985-2010	Static fixed effect	Broad money (M2), real GDP, nominal interest rate, financial development	The income elasticity is estimated as 0.7739 in the long run.
Foresti and Napolitano (2013)	9 OECD countries 1982Q1– 2008Q4	panel Dynamic Ordinary Least Squares (DOLS)	Nominal money (M1), nominal GDP, nominal interest rate, nominal effective exchange rate, nominal Aggregate Wealth Indicator	The predicted demand for money function using the wealth variable was further stable based on the stability test.
Kjosevski (2013)	Macedonia Jan 2005 - Oct2012	Vector Error Correction (VEC)	Money demand (M1), industrial production index, interest rate, exchange rate, CPI	Stable money demand exists and interest rate and exchange rate are responsible for the most variation in the money demand.
Bahmani (2014)	14 Middle Eastern countries 1971–2004	cointegration technique	Money aggregate (M2), real GDP, inflation rate, exchange rate	Stable money demand exists in most selected countries.
Farazmand and Moradi (2015)	MENA countries 1980-2013	GLS method	Money aggregate (M2), real GDP, exchange rate, the inflation rate	The inflation rate plays a significant role in determining the money demand.
Nyumuah (2017)	8 SSA countries 1998-2012	Panel Fully Modified Ordinary Least Squares (FMOLS)	Money demand (M1), real GDP, interest rate, the inflation rate	The interest rate is inelastic in the short run.

Sidik and Achsani (2018)	36 countries 2004-2014	Dynamic Panel Approach	Reserve money (M0) real GDP, deposit rate, index of financial inclusion	The financial inclusion leads to an increase in the money demand in developed countries contrary to developing countries, it leads to a decline in money demand.
Sanya (2019)	Selected African countries 1980Q1 – 2016Q4	Panel ARDL	Real money stock Treasury bill rate Foreign interest rate Saving deposit rate Effective exchange rate Inflation rate GDP Financial innovation	A sufficiently great currency substitution exists in the selected countries, also financial innovation has an impact on money demand in these countries.
Heinrich (2020)	Hungary 1995Q1 - 2013Q4	ARDL	real money M2, GDP, domestic interest rate, inflation rate, exchange rate	The demand for money is stable in Hungary and there is a long relationship between money demand and its determinants.

4. Data and Methodology

The panel data analysis covers nine Emerging Markets, Namely, Brazil, Chile, China, India, Hungary, Malaysia, Mexico, South Africa, and Thailand. In the selection of countries, besides the common feature of elevated market volatility and variation in geographical location, priority was given to the countries with available data for the 1996-2017 periods. Data were collected from the World Bank development indicators database. From the theoretical framework and empirical literature link to the function of money demand, two variables were identified as the major determinants of money demand.

The function of money demand is specified as follows:

$$\ln Md_t = \alpha_i + \beta_{it} \ln Y_{ti} + \gamma_{it} r_{ti} + \varepsilon_{ti} \quad (1)$$

Where Md_t denotes real money demand measured by M2 monetary aggregate, Y_{ti} indicates real income measured by Gross Domestic Product

(GDP), r_{it} signifies real interest rate and the stochastic error term is ε_{it} . Whereas, money demand and GDP variables have been divided by the consumer price index (CPI) to get real terms of variables. Also, the natural logarithm of these two variables was taken.

Intending to set the order of integration, the study uses the unit root tests of Levin, Lin, and Chu (LLC) (2002) and the Im-Pesaran-Shin (IPS) (2003). The distinction between LLC and IPS tests is that the IPS test is lean on the presumption of the autoregressive parameter variation for entirely cross-sections, while the LLC test takes on a common autoregressive parameter in all cross-sections. Cointegration tests of Pedroni (2004) and the Kao residual cointegration test were utilized to define the presence of a long-term relation among money demand and its determining factors; real income and real interest rate. Eventually, the money demand function was estimated utilizing the pooled mean group (PMG) estimation technique proposed by Pesaran, Shin, and Smith (1999). This estimator employs the cointegration method of the ARDL estimation and then adjusts it to a panel data by enabling intercepts, short term coefficients, and cointegrating terms to vary within cross-sections.

Thus, the model of the PMG technique is expressed as:

$$Y_{it} = \sum_{j=1}^p \lambda_{ij} Y_{i,t-j} + \sum_{j=1}^q \gamma_{ij} X_{i,t-j} + \mu_i + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

Where $X_{i,t-j}$ represents the $(K \times 1)$ vector of regressors for a group I , and μ_i indicates a fixed effect. Considering the Vector Error Correction (VEC) technique, the equation is illustrated as:

$$\Delta Y_{it} = \theta_i (Y_{i,t-1} - \beta' X_{i,t-1}) + \sum_{j=1}^{p-1} \lambda_{ij} \Delta Y_{i,t-j} + \sum_{j=1}^{q-1} \gamma_{ij} \Delta X_{i,t-j} + \mu_i + \varepsilon_{it} \quad (3)$$

Where β' indicates the long-run parameters with a restriction that β' are common across countries and θ_i specifies the coefficient of error correction and it refers to the adjustment speed to the equilibrium in the long term.

5. Empirical Results

In order to achieve the research purpose, the analysis tools used consist of panel unit root tests, cointegration tests, Panel Autoregressive distributed lag (ARDL) model utilizing the Pooled Mean Group (PMG) estimation technique. Panel unit tests were executed to inspect the characteristics of the time series before cointegration analysis. Having established cointegration amongst the model variables, the short run and the long-run money demand functions were estimated employing the panel ARDL model.

The first portion of empirical results begins with illustrating summary statistics of the study variables. Table 2. shows notable differences in minimum and maximum investigated variables values, as in the case of money demand minimum value is (2.21E+11) whereas the maximum value is (3.66E+08), There is a great difference in real income values between (1.22E+13) to (4.67E+10), the minimum value of real interest rate is -3.9 while the maximum value is 13.01.

Table 2. Summary statistic of study variables

Variable	Mean	Max	Min	Std. dev
Md	1.28E+10	2.21E+11	3.66E+08	3.33E+10
Y	1.04E+12	1.22E+13	4.67E+10	1.98E+12
r	3.681800	13.01244	-3.903257	3.106980

The summary statistics were calculated before taking the natural logs.

5.1. Panel Unit Root Tests

This paper utilizes the unit root test of Levin, Lin, and Chu (2002), ADF (Augmented Dickey-Fuller), Im, Pesaran and Shin (2003), and Fisher tests. The logarithm variables of real money demand (MD), real income (Y) have been concerned while and real interest rate (r) taken with original values due to negatives. As seen in Table 3. and 4. The time series of real money demand (lnMD), real income (lnY) are non-stationary at level [I (0)] means that the series contain unit root problem. Therefore, the primary differences of the series were investigated. Considering the primary differences of the series for real money demand (lnMD), income (lnY) time series was observed to be stationary at [I (1)]. While for real interest rate (r) results show no presence of unit root at the level which states that time series stationary at level [I (0)].

Table 3. Panel unite root tests 1996-2017

variable	At the level I (0)					
	Ln (MD)		Ln(Y)		(r)	
	intercept	intercept and trend	intercept	intercept and trend	intercept	intercept and trend
Levin,lin	-0.84283 (0.1997)	-0.97178 (0.1656)	-1.22553 (0.1102)	-0.76241 (0.2229)	-3.65562 (0.0001)	-4.64670 (0.0000)
IPS	2.39920 (0.9918)	-0.82240 (0.2054)	-0.57684 (0.2820)	-2.48818 (0.0064)	-3.43097 (0.0003)	-2.89422 (0.0019)
ADF-Fisher	5.00420 (0.9989)	22.5803 (0.2072)	24.1440 (0.1504)	30.8044 (0.0303)	44.5322 (0.0005)	41.0147 (0.0015)
PP Fisher	4.34459 (0.9996)	12.6396 (0.8125)	9.31788 (0.9519)	17.3861 (0.4967)	45.0620 (0.0004)	40.9048 (0.0016)

Note: The probability values are mentioned in parenthesis.

Table 4. Panel unit root tests 1996-2017

variable	At first difference I (1)			
	Ln(MD)		Ln(Y)	
	intercept	intercept and trend	intercept	intercept and trend
Levin,lin	-7.40819 (0.0000)	-6.21322 (0.0000)	-6.49473 (0.0000)	-5.63889 (0.0000)
IPS	-5.73783 (0.0000)	-3.73070 (0.0001)	-5.39869 (0.0000)	-3.54151 (0.0002)
ADF-fisher	67.1211 (0.0000)	45.6677 (0.0003)	62.1847 (0.0000)	41.9402 (0.0011)
PP Fisher	81.2324 (0.0000)	155.739 (0.0000)	61.8817 (0.0000)	37.6792 (0.0043)

Note: The probability values are reported in parenthesis.

5.2. Panel Cointegration Results

Based on the cointegration tests proposed by Pedroni (2004) and that include four within-dimension and three between-dimension group statistics, the outcomes in Table 4. demonstrate the existence of a cointegration relation between the investigated variables. As real money demand (MD), real income (Y) variables are stationary at I(1), and real interest rate (r) stationary at level I(0), the Pedroni cointegration test has been applied in the following stage.

The long-run relation between these series is examined by the Pedroni cointegration test under the null hypothesis of no presence of cointegration. As seen in Table 5. The findings of the Pedroni co-integration tests do not certainly confirm the long-term relation between the model variables. Therefore, the Kao test should be applied In order to confirm or deny the presence of a long-term relation between variables.

Table 5. Result of Pedroni cointegration tests

Test statistic	Within-Dimension	Between-Dimension
V-stat	2.455553 (0.0070)	- -
roh-stat	0.509359 (0.6947)	1.292866 (0.9020)
PP-stat	-0.893454 (0.1858)	-1.147435 (0.1256)
ADF-stat	-1.678696 (0.0466)	-1.637569 (0.0508)

Note: The values of probability are noted in parenthesis.

Table 6. Kao residual test

t statistic of ADF test	Prob.
-3.294452	0.0005

Table 6. displays that the probability value of the ADF t-statistic equals (0.0005) which is less than the significance level of 5% that indicates the presence of cointegration between the examined variables.

5.3. Pooled Mean Group Estimator

According to the outcomes of unit root and cointegration testing, it can apply to the panel ARDL model to find the relationship in the long-run and short-run for money demand function employing the PMG estimation technique. The estimators of the Pooled Mean Group (PMG) technique combines the averaging and pooling model parameters (Shin and Smith ,1999). This estimation method sets a restriction on the long-run elasticity to be equivalent across all panel groups and therefore if the homogeneity condition is satisfied, estimated coefficients would be efficient and consistent (Casni, Badurina, and Sertic, 2014). Another feature is enabling short-run dynamics to be heterogeneous among cross-sections while the short-run adjustment is based on country specification (Kang, 2006).

The unit root test is a prerequisite for the PMG estimation. When all model variables are I(1) stationary, I(0) stationary, or a group of both I(1) and I(0) then the PMG estimation can be carried out. Automatic selection of lag length indicating that ARDL (4,4,4) is optimal.

Table 7. PMG estimation result

Variables	Coefficients	Std.Error	t-Statistics	Prob.
Long-run equation				
(Y)	1.260791	0.037510	33.61242	0.0000
r	-0.087591	0.013556	6.461549	0.0000
Short-run equation				
COINTEQ01	-0.263005	0.125870	-2.089504	0.0399
$\Delta(\text{MD}(-1))$	-0.080594	0.275399	-0.292643	0.7706
$\Delta(\text{MD}(-2))$	-0.820267	0.198370	-4.135034	0.0001
$\Delta(\text{MD}(-3))$	-0.442932	0.210983	-2.099373	0.0390
D (Y)	0.430042	0.143175	3.003609	0.0036
$\Delta(Y(-1))$	0.096333	0.262522	0.366951	0.7146
$\Delta(Y(-2))$	0.736381	0.208910	3.524878	0.0007
$\Delta(Y(-3))$	0.765322	0.265255	2.885233	0.0051
$\Delta(r)$	-0.007623	0.011031	-0.691103	0.4916
$\Delta(r(-1))$	-0.004407	0.011815	-0.373010	0.7102

$\Delta (r(-2))$	-0.007024	0.006666	-1.053769	0.2952
$\Delta (r(-3))$	-0.001611	0.003339	-0.482488	0.6308

The PMG estimation outcomes in Table 7. Shows that over the long term, the explanatory variables; real income (Y), and real interest rate (r) influence money demand statistically significantly at the 5% level. Real income (Y) in a positive, real interest rate (r) in a negative statistical way as expected. The long-term real income elasticity of money demand was calculated as 1.260791 greater than unity. That is to say, A percentage rise in real income causes a 1.3 percent increase in money demand. The semi-real interest rate elasticity of money demand was calculated as - 0.087591. This indicates that a 1% increase in real interest rate leads to an approximately 0.09 % percent decline in money demand over the long term. In the short term, results point out that real income (Y) affects money demand statistical significance level at 5%. While short term coefficients of real interest rate (r) are statistically insignificant at the 5% level. In other words, the money demand is high inelastic for the short-term fluctuations in the interest rate. The error correction term in the short-run equation is statistically significant and negative. It points out that agents adjust to equilibrium at the rate of 26% annually.

Rest on the IS-LM framework, When the demand for money is a completely inelastic interest the LM-curve becomes vertical at the level of real output that clears the money market. Increased government spending would increase income and motivate people to hold more money balances. Excessive demand for money will push interest rates to rise to the point at which the equilibrium of the money market is returned. Alternatively, income will have to go back to its original level before the money market is back in equilibrium. It suggests that interest rates will have to increase until the amount of investment expenditure has been decreased by the same level as that of government expenditure. As a consequence, the needed output level remains unchanged, and crowding out is complete. The high-interest rate levels in many developing countries compared to interest rates level in developed countries explain interest rate inelasticity of money demand in the short run. A high-interest rate is required to influence a low change in the money demand in these countries.

6. Conclusion

This study is set out to examine the short and long-term determinants of the money demand function of nine Emerging Economies such as, Brazil,

Chile, China, India, Hungary, Malaysia, Mexico, South Africa, Thailand. The panel Autoregressive Distributed Lag (ARDL) approach was employed to determine the dynamics of money demand based on the pooled mean group (PMG) estimator. Firstly, the presence of unit roots within model variables was examined, results show that while the real interest rate time series is stable at the level $I(0)$, real money demand and real income series exhibit a unit root at the level $I(0)$. Once the state of non-stationary time series has been identified, the presence of a long-term relationship among model variables employing a cointegration analysis was tested. Pedroni cointegration tests have not provided evidence of long term co-integrating relationship amongst the variables. Therefore, the Kao Residual Cointegration test was applied to detect the presence of long-term relationships amongst the variables where results confirm the presence of cointegration between the examined variables.

The estimation technique of Pooled Mean Group (PMG) is developed by Pesaran, Shin, and Smith (1999) and they utilize to estimate the short and the long-term determinants of money demand. The PMG estimation result shows that over the long run, real income and the real interest rate influence demand for money in the nine selected emerging countries. This result is significant at 5 % and the long-term real income elasticity of money demand was calculated as 1.260791 greater than unity. That is to say, a 1% increase in income causes an approximately 1.3 % percent increase in money demand. The semi-real interest rate elasticity of money demand was calculated as - 0.087591. It signifies that a 1% increase in real interest rate leads to an approximately 0.09 % percent decline in money demand over the long-run. Also, results point out that in the short-run real income (Y) affects money demand statistical significance level at 5%. While short-run coefficients of real interest rate (r) are statistically insignificant level at 5%. The error correction term in the short-run equation is negative and statistically significant. It points out that agents adjust to equilibrium at the rate of 26% annually.

Supported by the empirical evidence, this study concludes that the emerging economies of these selected countries will be in the Keynesian range in the long term. As a result, policymakers cannot confidently depend on monetary policy to affect output and inflation in the long run. Therefore, an important policy implication that can be derived from these results is that fiscal policy rather than monetary policy should be used to stabilize emerging-market economies. Where, the monetary policy is more efficient in stabilizing the economy when the money demand is highly inelastic of interest rate, while fiscal policy will be more effective when the money demand is interest elastic.

REFERENCES

- Čeh Časni, A., Andabaka Badurina, A., and Basarac, M. (2014, June). Public debt and growth: evidence from Central, Eastern and Southeastern European countries. In *Proceedings of Rijeka Faculty of Economics, Journal of Economics and Business*, 32(1), 35-51.
- Valadkhani, A. (2006). What determines the demand for money in the Asian-Pacific countries? An empirical panel investigation. (No. 147). Retrieved from Department of Economics, University of Wollongong, <https://ro.uow.edu.au/commwkpapers/147>.
- Rao, B. B., and Kumar, S. (2009). A panel data approach to the demand for money and the effects of financial reforms in the Asian countries. *Economic Modelling*, 26(5), 1012-1017.
- Baltagi, B. H. (2005). *Econometric analysis of panel data*. John Wiley and Sons Ltd, Chichester, England, 240.
- Pesek, B. P. (1963). Determinants of the demand for money. *The Review of Economics and Statistics*, 45(4), 419-424.
- Calvo, G. A. (1983). Staggered prices in a utility-maximizing framework. *Journal of Monetary Economics*, 12(3), 383-398.
- Dreger, C., Reimers, H. E., and Roffia, B. (2007). Long-run money demand in the new EU member states with exchange rate effects. *Eastern European Economics*, 45(2), 75-94.
- Karaman Örsal, D. D. (2017). Analysing money demand relation for OECD countries using common factors. *Applied Economics*, 49(60), 6003-6013.
- Nautz, D., and Rondorf, U. (2011). The (in) stability of money demand in the euro area: lessons from a cross-country analysis. *Empirica*, 38(4), 539-553.
- Nyumuah, F. S. (2017). An investigation into the interest elasticity of demand for money in developing countries: A panel data approach. *International Journal of Economics and Finance*, 9(3), 69-80.
- García-Hiernaux, A., and Cerno, L. (2006). Empirical evidence for a money demand function: A panel data analysis of 27 countries in 1988-98. *Applied*

Econometrics and International Development, 6(1).

Farazmand, H., Ansari, M. S., and Moradi, M. (2016). What determines money demand: evidence from MENA. *Ekonomické Rozhl'ady/Economic Review*, 45(2).

Wagner, M., and Hlouskova, J. (2009). The performance of panel cointegration methods: results from a large scale simulation study. *Econometric Reviews*, 29(2), 182-223.

Im, K. S., Pesaran, M. H., and Shin, Y. (2003). Testing for unit roots in heterogeneous panels. *Journal of econometrics*, 115(1), 53-74.

Kjosevski, J. (2013). The determinants and stability of money demand in the Republic of Macedonia. *Proceedings of the Faculty of Economics in Rijeka: Journal of Economics and Business*, 31(1), 35-54.

Andersen, L. C., and Jordan, J. L. (1986). Monetary and fiscal actions: A test of their relative importance in economic stabilization. Federal Reserve Bank of St. Louis *Review*, 68(8), 29-44.

Levin, A., Lin, C. F., and Chu, C. S. J. (2002). Unit root tests in panel data: asymptotic and finite-sample properties. *Journal of econometrics*, 108(1), 1-24.

Friedman, M., and Schwartz, A. (1963). *A Monetary History of the United States, 1867-1960*. National Bureau of Economic Research, Inc.

Friedman, M. (1968). The role of monetary policy. *American Economic Review*, 58(1), 1-17.

Meltzer, A. H. (1995). Monetary, credit and (other) transmission processes: A monetarist perspective. *Journal of economic perspectives*, 9(4), 49-72.

Nel, H., Blaauw, D., and Pretorius, A. (2020). Investigating the Hungarian money demand function: Possible implications for monetary policy. *International Journal of Economics and Finance Studies*, 12(1), 71-87. Doi: 10.34109/ijefs.202012105.

Sanya, O. (2019). Financial innovation, money demand function and currency substitution in Africa, *Global Journal of Human-Social Science: Economic*, 19(1), 19-26.

OECD Manual (2009). Measuring capital, OECD, Paris. Available at <http://www.oecd.org/dataoecd/16/16/43734711.pdf>

Gholizadehkivi, O. (2013). *Estimation of money demand function for selected countries; a panel data analysis* (Doctoral dissertation, Eastern Mediterranean University, Famagusta, North Cyprus).

Foresti, P., and Napolitano, O. (2013). Modelling long-run money demand: a panel data analysis on nine developed economies. *Applied Financial Economics*, 23(22), 1707-1719.

Camacho-Gutiérrez, P. (2010). Dynamic OLS estimation of the US import demand for Mexican crude oil. Texas AandM International University, MPRA Paper No. 30608. Retrieved from https://mpra.ub.uni-muenchen.de/30608/1/MPRA_paper_30608.pdf.

Pedroni, P. (2004). Panel cointegration: asymptotic and finite sample properties of pooled time series tests with an application to the PPP hypothesis. *Econometric theory*, 20(3), 597-625.

Pesaran, M. H., Shin, Y., and Smith, R. P. (1999). Pooled mean group estimation of dynamic heterogeneous panels. *Journal of the American statistical Association*, 94(446), 621-634.

Dafe, F., and Volz, U. (2015). Financing global development: The role of central banks. *German Development Institute/Deutsches Institut für Entwicklungspolitik (DIE) Briefing Paper*, 8/2015.

Bahmani, S. (2008). Stability of the demand for money in the Middle East. *Emerging Markets Finance and Trade*, 44(1), 62-83.

Fischer, S. (1977). Long-term contracts, rational expectations, and the optimal money supply rule. *Journal of Political Economy*, 85(1), 191-205.

Saikkonen, P. (1991). Asymptotically efficient estimation of cointegration regressions. *Econometric theory*, 7(1), 1-21.

Sargent, T. J., and Wallace, N. (1975). "Rational" expectations, the optimal monetary instrument, and the optimal money supply rule. *Journal of political economy*, 83(2), 241-254.

- Sriram, S. S. (1999). *Demand for M2 in an emerging-market economy: An error-correction model for Malaysia* (WP/99/173). International Monetary Fund.
- Stock, J. H., and Watson, M. W. (1993). A simple estimator of cointegrating vectors in higher order integrated systems. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 61(4), 783-820.
- Tan, K. Y. (2009). A pooled mean group analysis on aid and growth. *Applied Economics Letters*, 16(16), 1597-1601.
- Sløk, T. (2002). Money demand in Mongolia: a panel data analysis. *IMF Staff Papers*, 49(1), 128-135.
- Mera, V. I., and Pop Silaghi, M. I. (2018). Determinants of the demand for money in CEE Countries: Updated evidence. *Eastern European Economics*, 56(5), 334-357.
- Walter, E. (1995). *Applied econometric time series*. New York: John Wiley and Sons.
- Dou, X. (2018). The determinants of money demand in China. *Cogent Economics and Finance*, 6(1), 1564422-156.
- Mehra, Y. P. (1991). An error-correction model of US M2 demand. *FRB Richmond Economic Review*, 77(3), 3-12.
- Yamden, P. (2011). The determinants of the demand for money in developed and developing countries. *Journal of Economics and International Finance*, 3(15), 771-779.
- Sidik, Z. N., Achsani, N. A., and Pasaribu, S. H. (2018). Financial inclusion and demand for money: A dynamic panel data approach. *Signifikan: Jurnal Ilmu Ekonomi*, 7(2), 137-148.

AKADEMİK ÇALIŞMALARDA SOFİST DÜŞÜNÜRLERE DAİR İÇERİK ANALİZİ

Gökhan ÇELEN *

Ahmet Aykut ALTAY **

ÖZ

Kavramlar bütün çalışma alanlarının temelini oluşturarak, onların gelişimini ve dönüşümünü yönlendirmektedir. Ancak her çalışma alanında üzerinde uzlaşmaya varılmış kavramlar bulunmamaktadır. Özellikle sosyal bilimlerde kavramların anlamlandırılması konusunda görüş birliğine varmak kimi zaman imkânsız gibi görünmektedir. Bu karmaşık durumdan etkilenen sosyal bilim çalışma alanlarından bir tanesi de siyasal düşünceler tarihi alanıdır. Yükseköğretimde siyasal bilgiler, iktisadi ve idari bilimler, iletişim, edebiyat fakülteleri gibi birçok fakültenin müfredatında bulunan bu alan kavramlar ve düşünürler üzerinden ilerlemektedir. Siyasal düşünceler tarihinde önemli yeri olan Antik Yunan polisleri ve düşünürleri Türkçe literatürde üzerinde uzlaşmaya varılamayan konu başlıklarındandır. Sofist kavramı ve sofist olarak nitelenen düşünürler üzerinde yaşanan görüş ayrılıkları Antik Yunan düşünce tarihi üzerine yapılan çalışmalarda önde gelmektedir. Bu çalışma Türkçe literatürde yer alan siyasal düşünce tarihi kitaplarındaki bu görüş ayrılıklarını ortaya koyarak Sofist olarak nitelenen düşünürlerin ele alınış tarzıyla ilgili öneri sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın örneklemini Türkçe literatürde yer alan 34 adet siyasal düşünceler tarihi ve felsefe tarihi kitabı oluşturmaktadır. Bu eserlerin Sofist kavramı ve sofist olarak nitelenen düşünürler üzerine yazılmış bölümleri içerik analiziyle incelenmiştir. Analiz sonucunda sofist kavramı üzerinde nispeten bir uzlaşmaya varıldığı ancak sofist olarak nitelenen düşünürlerin genellemeler ve gruplandırılmalar yapılarak açıklanmasından dolayı sofist kavramı ve sofist olarak nitelenen düşünürler ile ilgili objektif olmayan yorumlamalara neden olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada sofist düşünürlerin genelleme yapılarak ya da gruplandırılarak değil, her bir ismin ayrı ayrı ele alınması gerektiği savunulmuştur. Bu çalışmanın sonucu ile birlikte bu alanda çalışan akademisyenlere konunun işleniş tarzı ile ilgili farklı bir bakış açısı sunmak hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Antik Yunan, Erdem, Retorik, Siyasal düşünceler tarihi, Sofist

* Arş. Gör. , Akdeniz Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

(gokhancelen@akdeniz.edu.tr) 0000-0002-4853-228X

** Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

(ahmetaykutaltay@gmail.com) 0000-0001-5979-1140

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi C. XIII, No. 2. (Nisan 2020)

Geliş: 02.05.2020

Kabul: 24.09.2020

Bu makaleden alıntı yapmak için: Çelen, G. & Altay, A. A. (2020, Ekim). Akademik çalışmalarda sofist düşünürlere dair içerik analizi.

YDÜ SOSBİLDİR, 13(2), 151-168.

ABSTRACT

CONTENT ANALYSIS OF SOPHIST THINKERS IN ACADEMIC STUDIES

Concepts form the basis of all fields of study and guide their development and transformation. However, there are no agreed-upon concepts in every field of study. It sometimes seems impossible to agree on the meaning of concepts, especially in the social sciences. One of the areas of study of social science affected by this complex situation is the history of political thought. In higher education, the curriculum of many faculties such as political sciences, economic and administrative sciences, communication, and the faculties of literature is based on concepts and thinkers. The ancient Greek polis and thinkers, who have an important place in the history of political thought, are among the topics that cannot be agreed upon in Turkish literature. The concept of sophist and the differences of opinion on thinkers who are described as sophist are prominent in studies on the history of ancient Greek thought. This study aims to present suggestions about the way in which thinkers who are considered sophist are dealt with by revealing these differences in the history of political thought books in Turkish literature. The sample of the study consists of 34 books on the history of political thoughts and the history of philosophy in Turkish literature. These works' chapters written on sophist concept and thinkers who are considered sophists were examined within the content analysis method. As a result of the analysis, it is determined that a relatively consensus is reached on the concept of sophist, but that non-objective interpretations of the concept of sophist and the thinkers who are considered sophist are caused by the explanation of the thinkers who are considered sophist by making generalizations and groupings. In this study, it is argued that sophist thinkers should be treated separately instead of generalizing or grouping these thinkers. With the conclusion of this study, it is aimed to offer a different perspective on the way the subject is handled to the academics working in this field.

Keywords: *Ancient Greece, History of Political Thoughts, Rhetoric, Sophist, Virtue*

1. Giriş

Kavramlar, bilimin gelişmesindeki en önemli araçlardandır. Kavramlar aracılığıyla evrensel anlamda araştırmalar ve tartışmalar yapılmaktadır. Düşünce sistemlerinin gelişmesi ve insanoğlunun yeni sistemler üretmesinin kavramlarla sıkı bir bağlantısı vardır. Sosyal bilimler alanında yürütülen bilimsel araştırmaların büyük çoğunluğunda kavramlar hayati bir rol oynamaktadır. Ancak sosyal bilimler alanında başvurulan kavramlar her zaman ve her koşulda aynı içeriğe sahip olmamaktadır. Özellikle siyasal düşünceler alanında yürütülen çalışmalarda, bu durumla sıklıkla karşılaşmaktadır. Bu durumun en önemli sebebi tarihin kazananları ve kaybedenlerinin bakış açlarındaki farklılıklar ve kazanan tarafın entelektüel alanda kurduğu hâkimiyettir. Ancak kazanan tarafların zamana emanet ettiği bazı kavramlar zaman içerisinde farklı çevrelerce farklı içerikleri ifade ederek ortaya çıktığı zamanda ifade ettiği durumun tam tersi bir durumu içerecek anlama bürünmüşlerdir. Doğal olarak kavramlarla nitelenen kişiler de kavramın içeriğindeki dönüşümle birlikte başlangıçta tanımlandıkları durumdan farklı bir noktaya taşınmaktadırlar.

Tarihsel süreçte ortaya çıkan kavramlar ve bu kavramlarla nitelenen kişilere dair yapılan tanımlamalar, farklı statü ve sınıftan düşünürlerin bakış açılarına göre değişiklik göstermektedir. Sosyal bilimler özelinde kavramların belki de en tartışmalı olduğu ve üzerinde fikir birliğine varılması en zorlu disiplinlerden bir tanesi siyaset bilimidir. Siyaset biliminin felsefe ve tarih disiplinleri ile kesiştiği noktada bulunan siyasal düşünceler alanı, insanlığın ilk gününden modern dünyaya değin yaşamış ve fikirleriyle dünyaya yön vermiş insanların düşün dünyalarına odaklanarak, bu kişilerin siyasal düşünce alanına yaptıkları katkıları gün yüzüne çıkarmaya odaklanmıştır. Dünya reel siyasetine ve siyasi düşüncesine yüzyıllar öncesinden etki gösteren ve günümüz sorunlarına ışık tutan düşünürlerin bugünün rakiplerince ele alınması ve bu tarafların kendi düşüncelerine meşruiyet sağlamak amacıyla düşünürlerin kavramlarını yorumlayarak yeniden değerlendirmeleri kavramların üzerinde uzlaşmaya varılamamasının en büyük sebeplerinden bir tanesidir. Kavramların zaman içerisinde geçirdiği dönüşüm ve buna bağlı olarak ortaya çıkmış birbirinden farklı tanımlamalar, siyasal düşünceler tarihi alanındaki kimi akademik çalışmalarda tüm yönleriyle ortaya konmakta iken kimi çalışmalarda ise kavramlara ve kavramlarla nitelenen düşünürlere yönelik belirli bakış açıları benimsenerek araştırmalar yürütülmektedir. Kavramlara ve bu kavramlarla nitelenen düşünürlere dair objektif olmayan bu tutum, farklı düşünce ve bakış açılarına sahip düşünürlerin, belirli sınıflandırmalar ve gruplandırmalarla tanımlanmalarına sebep olmaktadır. Bu tavır ise söz konusu kavram ve kavramla nitelenen düşünürlere dair yapılacak yeni çalışmalarını ya da bu konuda verilen eğitim programlarını objektiflikten uzaklaştırma ihtimalini taşımaktadır.

Siyasal düşünceler tarihi eğitimi, Antik Yunan medeniyetinden başlayarak günümüze kadar düşünce tarihine yer etmiş eserler ve düşünürleri ele alır. Bu eğitimin başlangıcında Antik Yunan siyasal düşüncesinde sofist kavramı ve sofist olarak nitelenen düşünürler önemli yer tutmaktadır. Sofist, etimolojik olarak bilge kişi anlamına gelir (Ağaoğulları, 2006: 78). Kendilerine sofist ismini veren düşünürler, siyasal düşünceler ve düşünce tarihi eğitiminde genellikle sınıflandırmalara tabii tutulmuşlardır. Türkçe yayınlanmış ve siyasal düşünceler alanının en bilinen çalışmalarında sofist düşünürlerin yaşadıkları dönemler (Ağaoğulları, 2006) ve/veya savundukları fikirler (Şenel, 1968) üzerinden gruplandırıldıkları görülmektedir. Ancak sofist düşünürlerin yaşadıkları döneme bakıldığında (İ.Ö. 5-4 yy.) literatürde görülen gruplandırılmaların tutarlı olmadığı; savundukları fikirler üzerinden yapılan gruplandırmalarda da gruplara dahil olan isimlerin savundukları fikirlerin birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Konunun bu şekilde ele alınmasının, objektif olarak aktarılmasına engel teşkil edebileceği düşünülmektedir. Bu

çalışmanın amacı, siyasi düşünceler ve düşünce tarihi eğitiminde kullanılan Türkçe kaynaklarda sofist kavramı ve sofist düşünürlerin nasıl ele alındığını içerik analizi yöntemiyle incelemektir. Böylelikle siyasi düşünceler ve düşünce tarihi eğitiminde objektifliğin sağlanması yolunda literatüre bir öneride bulunmak hedeflenmektedir.

Çalışmada öncelikle Yunan medeniyeti ve Atina polisi kısaca incelenerek sofist kavramı üzerinde durulacaktır. Yöntem kısmında ise siyasi düşünce ve düşünce tarihi eğitiminde kullanılan kaynaklar içerik analizi yöntemi kullanılarak incelenecektir. Bulgular ve yorum bölümünde incelenen kaynaklarda sofist kavramının ele alınıp alınmadığı, sofist düşünürlerin gruplandırılıp gruplandırılmadığı ve sofist düşünürlere yönelik olumlu ve olumsuz bakış açıları aktarılacaktır. Sonuç ve öneriler kısmında analiz sonucunda elde edilen bilgiler üzerinden sofist düşünürlerin aralarında bulunan farklılıklar ortaya konacak ve siyasi düşünceler ve düşünce tarihi eğitiminde sofist düşünürlere dair öneriler sunulacaktır.

2. Yunan Medeniyeti ve Atina Polisi¹

Modern dünyayı felsefi ve siyasi anlamda şekillendiren düşüncelerin kaynağına yöneldiğimizde Antik Yunan dünyasını incelememiz gerekir. Batı literatürünün kabul ettiği şekliyle sistemli felsefenin oluştuğu, demokrasi yönetiminin keşfedildiği ve doğa bilimlerine dair birçok alanda yapılan ilk çalışmalar Antik Yunan medeniyetinde gerçekleştirilmiştir. Yunan medeniyeti, Pers İmparatorluğu'nun Anadolu'yu ele geçirdiği döneme kadar Ege kıyılarında kurulmuş olan polislerde gelişim göstermiştir. Felsefenin başlangıcı olarak kabul edilen, doğa felsefecileri olarak anılan grubun ilk ismi olan Thales ve diğer birçok doğa felsefecisi Anadolu'da bulunan bu polislerde ortaya çıkmıştır (Aster, 1999: 18). Yunan anakarasının Yunan medeniyetinin taşıyıcısı konumuna ulaşması ise yine dönemin en güçlü imparatorluğu olan Pers İmparatorluğu'nun Yunan anakarasını ele geçirme isteği sonrasında gerçekleşmeye başlamıştır.

Pers İmparatorluğu büyük bir ordu ile Yunan anakarasına saldırmış ve Atina polisine kadar ilerlemiştir. Atina polisi, Pers ordusuyla Marathon

---

¹ Polis, Antik Yunan medeniyetindeki siyasi düzenin ismidir. Günümüzde bu kavram şehir/kent devleti ya da site şeklinde tanımlansa da polis örgütlenmesi kentin sınırlarını aşan bir coğrafyayı kapsar. Aristoteles polisin köylerin bir araya gelerek oluştuğunu ve ulaşılması gereken doğal sonuca ulaşıldığını belirtir (Aristoteles, 2006: 9). Thucydides ise, polis kavramını hem açık ve sınırlanmamış bir köyler birleşimini anlatmak, hem de surla çevrilmiş ya da sınırlanmış kent merkezini ifade etmek için kullanmıştır (Berkay, 1989: 184). Bu coğrafi sınırların haricinde polis siyasi bir örgütlenme ve tanrıların kurucusu olduğuna inanılan kutsal bir düzendir.

Savaşı'nda (İ.Ö. 490) karşı karşıya gelmiş ve galibiyet elde etmiştir. Bu galibiyet Atina polisinin Yunan dünyasındaki prestijini önemli ölçüde artırarak Atina polisinin konumunu en üst seviyeye çıkarmıştır (McNeill, 2007: 187). Atina polisinin elde ettiği bu prestij Pers ordularının Yunan anakarasından çıkarılması için oluşturulan birlikte başat bir rol oynamasını sağlamıştır. Yunan dünyasının bir araya gelerek Pers İmparatorluğu'na saldırmaları, Persleri Yunan anakarasının dışına itmelerini sağlamış ve Yunan polisleri Attik Delos Deniz Birliği'ni (İ.Ö. 477) kurarak topyekûn olarak Perslere karşı savaşa girişmişlerdir. Pers İmparatorluğu'nun Hellespont'a (Çanakkale Boğazı) kurduğu ve Anadolu'dan Yunan anakarasına Pers ordusu için lojistik sağlanan geçidin ortadan kaldırılması Deniz Birliği'nin en büyük amacı olmuştur. Bu amaç gerçekleştirildikten sonra Sparta polisi Pers tehdidinin savurulduğunu ve artık Deniz Birliği'nde yer almak istemediğini açıklamış Birlik Atina polisinin kontrolüne geçmiştir. Yunan anakarasında kazanılan zaferler ve sonrasında Deniz Birliği aracılığıyla karşı saldırıya geçiş tüm Yunan dünyasını özelinde ise Atina polisini en parlak zamanlarına taşımıştır (Bonnard, 2011: 217; Rhodes, 2009: 27). Persler bir tehdit olmaktan çıktıktan sonra Birlik her yıl Karadeniz kıyılarına doğru karşı saldırılara geçmiştir. Deniz Birliğinin liderliğini eline geçiren Atina polisi Birlik adına toplanan deniz filosunu kendi amaçları adına kullanmaya başlamıştır. Yunan dünyasında Sparta ve Atina polisi liderliğinde ortaya çıkan ve otuz yıl süren Peleponnesos Savaşları da Atina polisinin Deniz Birliği'nde sergilediği tutumların sonucun da ortaya çıkmıştır. Deniz Birliği'nin kasasını ve Birlik filosu aracılığıyla zenginlikleri Atina polisine taşıyan ve kendi yönetim sistemini Deniz Birliği'nin bünyesindeki küçük ada polislerine dayatan Atina polisi Deniz Birliği üzerinden emperyal bir politika takip etmiştir. Bu politika Yunan dünyasının iki kampının (Sparta ve Atina) da gücünü yitirmesine neden olacaktır.

Bu gelişmelere paralel olarak Atina polisi hem askeri hem de ekonomik anlamda güçlenmiştir. Doğrudan demokrasi yönetimi de Atina polisinin bu en parlak döneminde tüm yurttaşların sisteme dahil olduğu bir seviyeye ulaşmıştır. Bu zenginlik ve farklı yönetim tarzı Atina polisini kültür, sanat ve felsefe ile ilgilenen insanlar için bir çekim merkezi haline getirmiştir. Neredeyse tamamına yakını meteikos (göçmen ya da yabancı) olan ve sofist olarak adlandırılan düşünürler tam olarak bu dönemde Atina polisinde görünmeye başlamışlardır. Sofist kelimesi etimolojik olarak bilge, bilgelik anlamlarına gelmekle birlikte birçok kavramda olduğu gibi bu kavram da zamanla farklı anlamlar kazanmış ya da kavrama farklı anlamlar yüklenmiştir (Ağaoğulları, 2006: 78).

Bu dönemde Yunan dünyası her alanda dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşüm sonrası ortaya çıkan dünyanın ihtiyaçlarını en açık biçimde dile

getiren insanlar, sofist olarak adlandırılan düşünürler ve Sokrates olmuştur (Arslan, 2014: 15-17). İ.Ö. 5. yüzyılın ikinci yarısı (Perikles'in yönetimde ciddi etkilerinin olduğu dönem) "Aydınlanmacı Yüzyıl" olarak tanımlanmıştır (Göçmen, 2016: 98; Kranz, 2014: 200; Gibert, 2000: 27). Yunan aydınlanması denildiğinde Sokrates ve sofist düşünürler ile başlayan (Sokrates de sofist düşünürler gibi pratik sorunlara yoğunlaşmıştır (Porubjak, 2019: 15), insana özgü sorunların ele alındığı felsefi düşünce biçimi dikkate alınmaktadır. Yine tıpkı Batı Avrupa tarihinde bulunan "ansiklopedicilere" benzer şekilde Sofist olarak nitelenen düşünürler de antik Yunan'ın "ansiklopedicileri" olmuşlar ve ayaklı kütüphane misali çalışmışlardır (Copleston, 1997: 76; Taftalı, 2007: 161). Ancak gösterdikleri faaliyetler her zaman olumlu karşılanmamıştır.

3. Sofist nedir ya da kimdir?

Sofist (sophistes: bilgelik öğreten kişi) kelimesi Yunan dilinde sophos (sophia: bilgi) kelimesinden türemiştir. Köken olarak olumlu bir anlama sahip olan kelime zaman içerisinde özellikle konumuzun öznesini oluşturan düşünürler kapsamında olumsuz anlamlarla da kullanılmıştır (Ağaoğulları, 2006: 78). Marx, sophos kavramının karanlık çağlardan Helenistik döneme gelene kadar en az üç kez anlam değiştirdiğini belirtmektedir. Bu dönemler, Yedi Bilgeler dönemi, Sofistler ve Sokrates dönemi ve Helenistik dönemdir (Helenistik felsefe okullarında kavram ulaşılmaya çalışılan bir ideal olarak kullanılmıştır.) (Göçmen, 2016: 95). Yedi bilgeler döneminde kelimenin olumsuz bir anlamı yoktur. Kelimenin olumsuz anlamı çalışmamızın konu edindiği düşünürlerden (sofist düşünürler) rahatsız olan Atinalılar tarafından üretilmiştir (Akgün, 2015: 3; Guthrie, 1999: 72). Geniş anlamda sofist kavramı şair ve filozoflar için kullanılmıştır. Herodotos'un "Tarih" eserinde Atina polisinin ilk anayasası sayılabilecek yazılı kanunları ortaya koyan Solon sofist olarak tanımlanmıştır (Cartledge, 2013: 92). Özel anlamda ise İ.Ö. 5. yüzyılda yaşayan ve bu çalışmada ele alınan düşünürler için kullanılmıştır (Aster, 1999: 98). Sofist kelimesi yaptığı işte yetenekli olan kişilere verilen bir nitelik olarak da kullanılmıştır (Elmalı ve Özden, 2016: 84). Bu nedenle hem çalışmada odaklanılan düşünürler hem de Yunan dünyasının son dönemlerine kadar sofist kelimesi ile tanımlanan birçok insan karşımıza çıkmaktadır (Arslan, 2014: 19).

Bu çalışmada odaklanılan düşünürler kendilerine sofist ismini seçmişler ve sophistes (bilgili, bilen kişi) olduklarını söylemişlerdir. Bu düşünürlerin çoğunluğu bilgiye pratik bir anlam yüklemişler, sadece ansiklopedik bir bilgi değil aynı zamanda çeşitli zanaat ve sanatların da teknik bilgilerini bilmek ve en doğru şekilde uygulamak konusunda kendilerine güvenerek bunu insanlara sunmuşlardır (Platon, 2011a: 39). Kamusal yaşam konusunda bilgi sahibi olduklarını ve "siyasal erdem"i öğretebileceklerini iddia eden sofist düşünürler

(Ağaoğulları, 2006: 79), poliste eğitim konusundaki açığı kapatmak istemişlerdir. Bu isteğin temelinde Atina polisinin doğrudan demokrasi modeliyle yönetilmesi ve sıradan halkın kendisini meclislerde ifade etme ve oyunu kullanırken doğru karar verme ihtiyacının ortaya çıkmış olması yatmaktadır. Atina polisinde aristokrat aileler uzun zaman boyunca siyasi kontrolü ellerinde bulundurmışlar ve çocuklarına kamusal ve idari işlerle ilgili eğitimi aile içerisinde vermişlerdir. Bu sınıfa mensup gençler siyasi konularda aile büyüklerinden öğrendikleri bilgiler sayesinde siyasi yaşamlarına başarılı bir şekilde devam edebilmişlerdir. Oysa demiurgoi (burjuva ya da orta ve üst orta sınıf) sınıfından olanlar ve daha düşük gelir seviyesindeki sınıfa mensup insanlar siyasi yaşam konusunda pratik bilgiye ihtiyaç duymuşlardır. Sofist düşünürler aracılığıyla başlatılana kadar Atina polisinde yurttaşlara siyasi konularda ya da temel eğitim anlamında bir eğitim verilmemiştir. Sofist düşünürlerin özellikle siyasi konular ve retorik konusunda ücret karşılığı dersler vermeleri sofist kavramının siyaset öğretmeni anlamına gelmesini sağlamıştır. Sofist kavramı artık öğretmen anlamında kullanılmaya başlanmış (Şenel, 1968: 105), aristokrat aileler de ücret karşılığı ders veren bu insanlara karşı karalama kampanyası yürütmüşlerdir.

Yunan toplumunda siyasi erdeme sahip olmak bir yurttaş için hayatın en önemli unsuruydu. Platon, “Menon” adlı eserinde Menon’a bir erkeğin erdemini, devlet işlerini ustalıkla yapıp, kendisine zarar vermeden dostlarına yardım etmekten ve düşmanlarına zarar vermekten oluştuğunu söyler (Platon, 2011b: 8). Yurttaşın devlet işlerini ustalıkla yerine getirmek için meclislerde güzel söz söylemeyi öğrenmesi ve görüşlerini karşıt fikirlerde olabilecek olan kalabalıklara karşı savunabilmesi (retorik) gerekiyordu. Bu yetileri ücret karşılığı öğretecek olanlar ise sofist düşünürlerdi. Bu eğitim faaliyeti sonrası sofist düşünürler retorik ustası, politika sanatı ustası olarak tanımlanmaya başlamışlardır. Gorgias retoriği “hiçbir el işi gerektirmeyen, bütün eylem ve etkisi sözler” (Platon, 2015a: 8) olan sanat olarak tanımlar ve “mecliste senatörleri, halk meclisinde ve bütün öteki toplantılarda yurttaşları ikna etme gücüne sahip” (Platon, 2015a: 12) olma şeklinde açıklar.

Sofist düşünürlerin halka pratik bilgiyi ve en önemlisi yurttaşların siyasi hayatlarında başarıya ulaşmalarını sağlayacak yetenekleri öğretmesi demokratik sistemden rahatsız olan aristokratlar tarafından hoş karşılanmamıştır. Aristokratlar, siyasi erdemine kendilerine ait bir ayrıcalık olduğunu, sıradan halkın ya da aristokrat olmayanların siyasi erdeme sahip olamayacağını, bu yüzden de yönetimde söz hakkına sahip olamayacaklarını savunmuşlardır. Sofist kavramının anlamını olumsuz bir çerçeveye sokan ithamlar da yine bu kesim tarafından yönlendirilmiştir. Özellikle Platon, sofist kelimesinin anlamının olumsuz anılmasının başlıca müsebbibidir. Platon

kaleme aldığı eserlerinde sofist düşünürleri, bilgi ticareti yapan, yalan ticareti yapan “zengin delikanlıların peşinde koşan çıkar avcısı” (Platon, 2000: 42), safsatıcı kişiler olarak tanımlamıştır. Bu eserlerde sofist düşünürler insanı utandıracak, rahatsız edecek fikirler öne sürerler ve ahlaken zayıflıkları ile kötü insan olarak küçümsemeyi hak edecek duruma sokulurlar (Arslan, 2014: 19). Sofist düşünürlerin aksine Sokrates, Platon ve ardılları kendilerini filozof olarak adlandırmışlardır. Bu isimlere göre filozof, bilgeliği seven (philos: (sevme, sophia: bilgelik), bilginin dostu, gerçeği arayan kişidir. Buna karşın bazı sofist düşünürler, “konuşmalarında erdemini çıkarından başka çıkar bulunmayan, ama bu iş için bol para alan hoca” (Platon, 2000: 23) şeklinde tanımlanmıştır.

Sofist düşünürlerin birçoğu Atina polisinde eskiden beri süregelen aristokratik değerleri şüphe ile karşılamışlar ve eleştirilerini yurttaşlarla paylaşmışlardır. Aristokratlar poliste kabul görmüş ve kurumsallaşmış değerlere karşı olan fikirlerin polislin gençlerine aktarılmasından ve diğer sınıfların mensuplarına siyaset sanatının inceliklerinin öğretilmesinden çok rahatsız olmuşlardır. Sofist düşünürler ahlak ve hukuk alanlarında da yeni fikirleri gündeme getirerek, bu yeni eleştirileri polislin gençlerine aktarma ve bu alanlarda verdikleri eğitim karşılığında ücret almışlardır. Atina polisinde özellikle aristokrat sınıfa mensup olanlar arasında yaşamını idame ettirmek için emek harcayarak çalışmak ve para kazanmak aşağılık bir iş olarak görülmekteydi. Dolayısıyla sofist düşünürlerin yaptığı iş, daha doğrusu bunun karşılığında ücret almaları, aristokratların normlarına uymamaktaydı. Sofist düşünürlerden eğitim alacak maddi gücü olmayan ve bu sebepten dolayı kamusal ve özel işlerinde bilgi eksikliğinden dolayı zarar gören yurttaşlar da ücret karşılığında ders veren bu kişilerden hoşlanmıyorlardı (Arslan, 2014: 20). Ağaoğulları bu konu ile ilgili “demokrasiyi destekleyen yoksul yurttaşların, kişisel açıdan Sofistlerden kazanacakları hiçbir şey olmadığı gibi, yitirebilecekleri çok şey vardı” (Ağaoğulları, 2006: 81-82) yorumunu yapmıştır. Ancak burjuva olarak adlandırabileceğimiz ticaretle zenginleşen ve doğrudan demokrasi yönetimiyle birlikte ortaya çıkan demiurgoi sınıfının sofist düşünürlerden öğrendiği çok fazla bilgi olmuştur. Aristokrat ailelerden gelen insanlar ailelerinin buldukları konum itibarıyla yönetim organına her zaman yakın olduklarından dolayı meclislerde kendi çıkarlarını diğer yurttaşlara göre daha kolay gözetmişlerdir. Ancak demiurgoi sınıfına mensup insanların çoğunluğu meclislerde çıkarları yönünde konuşma yapmayı ve taraftar sağlamayı sofist düşünürlerden aldıkları eğitim sonucunda elde etmişlerdir. Sofist düşünürler Atina polisinde doğrudan demokrasi sisteminin işletilmesi adına ciddi katkılarda bulunmuşlardır. Fakat bu düşünürlerin çoğunluğu doğru ya da yanlış olma durumundan öte retorik (güzel, etkili konuşma sanatı)

üzerinde durmuşlardır.

Sofist kavramı ve bu kavramla nitelenen kişiler hakkında çok sayıda tanımlama ve yakıştırma yapılmıştır. Günümüz felsefe tarihi ve siyasal düşünceler tarihi kitaplarında da bu yakıştırmalar kimi zaman aynen antik Yunan'da olduğu şekliyle devam etmektedir. Modern literatürde bu sıfatla anılan düşünürler yaşadıkları döneme veya ileri sürdükleri düşüncelere göre gruplar ya da kuşaklar halinde sunulmakta ve birçok kaynakta bu düşünürler hakkında bütüncül yorumlarda bulunmaktadır. Çalışmanın amacı Türkçe literatürdeki bu durumu gözler önüne sermek ve sofist düşünürler arasındaki farklılıkları göz ardı edip, onları gruplandırarak veya genelleme yaparak ele almanın sakıncalarını ortaya çıkarmaktır.

4. Yöntem

Yükseköğretim seviyesinde siyasal düşünceler eğitimi veren programlarda sofist kavramı ve sofist olarak nitelenen düşünürler ile ilgili farklı bir bakış açısı sunmak için yapılan bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma evrenini Türkçe literatürde siyasal düşünceler ve düşünce tarihi alanında kullanılan eserler oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme Türkçe literatürde yer alan felsefe tarihi ve sözlükleri, siyasal düşünceler tarihi kitaplarından erişim sağlanabilen 34 adet eser dahil edilmiştir. Ulaşılan eserlerde sofist kavramı ve sofist olarak nitelenen düşünürlerle yer verilip verilmediği, eğer yer verilmiş ise sofist düşünürlerin bir gruplandırma veya genellemeye tabi tutulup tutulmadığı ve eserlerde sofist kavramı ve sofist düşünürler hakkında olumlu ya da olumsuz bakış açılarına yer verilip verilmediği içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Sofist kavramı ve sofist düşünürlerle yönelik olumlu veya olumsuz değerlendirme, konunun Platon ve ardılarının bakış açısı üzerinden değerlendirilip değerlendirilmediği anlamına gelmektedir.

Eserlerde incelenen sofist düşünürler, düşünce tarihi literatüründe en sık karşılaşılan Protagoras, Gorgias, Hippias, Prodikos, Antiphon, Euthydemos, Thrasymakhos, Alkidamas ve Lykophron'dur. Literatürde Kritias ve Kallikles isimleri de sofist olarak geçmesine karşın, Kritias'ın sofist olarak faaliyet göstermemesi (fiili olarak ücret karşılığı öğretmenlik yapmaması), sadece sofist Gorgias'ın öğrencisi olması; Kallikles isminin de Platon'un bir eserinde sofist olarak tanıtılmasına karşın kesin olarak yaşadığı bilgisine ulaşılamadığından dolayı bu isimler ilgili eserlerde yapılan incelemenin dışında tutulmuştur.

5. Bulgular ve Yorum

Çalışma kapsamında ulaşılan 34 adet Türkçe felsefe ve siyasal düşünceler tarihi kapsamındaki eser belirlenen üç başlık üzerinden analize tabi tutulmuştur. İncelenen eserlerin yazarları, yayımlanma yılları, sofist kavramı ve sofist olarak nitelenen düşünürlere yer verip vermediği, yer vermiş ise sofist düşünürlerin bir gruplandırma veya genellemeye tabi tutup tutmadığı, sofist kavramı ve sofist düşünürler hakkındaki olumlu ve olumsuz bakış açısı Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1’e bakıldığında incelenen 34 eserden 3 tanesinde (%9) sofist düşünürlerle ilgili bilgi yer almamaktadır. Çalışmalarında sofist düşünürlerle dair bilgi veren 31 eserden 21’i (%68) sofist düşünürleri gruplandırmaya tabi tutmuş ve/veya bu düşünürlerle ilgili genellemeler yaparak onları tanımlamışlardır. Yine 31 eserden 27’si (%87) sofist düşünürler ile ilgili yaptıkları yorumlarda olumlu görüş sunmuşlardır. Burada olumlu görüş sunmakla kastedilen ölçüt yapılan yorumların Platon ve ardılları ekseninde olup olmamasıdır. Platon ve ardıllarının sofistliği ve bu mesleği yapan kişileri değerlendirme ölçütleri “Sofist kimdir ya da nedir?” başlığında belirtilmiştir.

İncelenen eserlerin %91’i sofist kavramı ve sofist düşünürlerle yer vermiştir. Bu oran, konunun düşünce tarihi açısından önemini göstermektedir. Sofist düşünürlerle yer veren 31 eserden yalnızca 9 (%29) tanesi sofist düşünürleri gruplandırmadan ya da genelleme yapmadan ele almıştır. Eserlerin kapsamına göre konunun işlenişi bazı çalışmalarda kısa tutulmuştur. İncelemesi yapılan eserlerin büyük bir çoğunluğu konuya objektif yaklaşmaktadır. Ancak birbirinden çok farklı görüşleri olan ve yaşadıkları dönem açısından da herhangi bir gruplandırmaya ya da sınıflandırmaya tabi tutulmaya uygun olmayan bu düşünürler, incelenen kaynakların %68’inde gruplandırılmışlar ya da genelleme yapılarak tek bir grupmuşçasına ele alınmışlardır. Bu durum konunun kapsamının kısa ele alınışından olabileceği gibi konuya bakış açısından da kaynaklanmış olabilir. Sebebi ne olursa olsun sofist düşünürlerle yönelik bu bakış açısı Antik Yunan felsefesini ve tarihinin yanlış yorumlanmasına neden olabilir.

Tablo 1. İçerik Analizi Yapılan Eserlerin İnceleme Başlıklarına İlişkin Durumu

Yazar (yıl)	Eser adı	Sofist düşünürlerle yer verilmiş mi?	Sofist düşünürler gruplandırma ve/veya genellemeye tabi tutulmuş mu?	Sofist düşünürleri değerlendirme olumlu (✓) mu olumsuz (×) mu?
-------------	----------	--------------------------------------	--	--

Birand (1958)	İlkçağ Felsefesi Tarihi	✓	✓	✓
Şenel (1968)	Eski Yunanda Siyasal Düşünüş	✓	✓	✓
Schilling (1971)	Toplumsal Düşünce Tarihi	✓	×	×
Frolov (1991)	Felsefe Sözlüğü	✓	✓	✓
Copleston (1997)	Ön-Sokratikler ve Sokrates	✓	×	✓
Weber (1998)	Felsefe Tarihi	✓	✓	✓
Guthrie (1999)	İlkçağ Felsefesi Tarihi	✓	✓	✓
Aster (1999)	İlkçağ ve Ortaçağ Felsefe Tarihi	✓	×	✓
Störig (2000)	İlkçağ Felsefesi	✓	✓	×
Cevizci (2000)	Felsefe Terimleri Sözlüğü	✓	✓	×
Thilly (2002)	Felsefeye Yolculuk	✓	✓	✓
Gökberk (2004)	Felsefe Tarihi	✓	✓	✓
Ağaoğulları (2006)	Kent Devletinden İmparatorluğa	✓	✓	✓
Tanenbaum ve Schultz (2008)	Siyasi Düşünce Tarihi	×	—	—
Timuçin (2010)	Düşünce Tarihi	✓	✓	×
Yılmaz (2011)	İlkçağ Düşünce ve Uygarlık Tarihi	✓	×	✓
Türk (2011)	Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler	✓	✓	✓
Yetkin (2012)	Siyasal Düşünceler Tarihi 1	✓	×	✓
Wood (2013)	Yurttaşlardan Lordlara	✓	✓	✓
Abramson (2013)	Minerva'nın Baykuşu	×	—	—

Şenel (2014)	Siyasal Düşünceler Tarihi	✓	×	✓
Arslan (2014)	İlkçağ Felsefe Tarihi 2 Sofistlerden Platon'a	✓	✓	✓
Kranz (2014)	Antik Felsefe	✓	✓	✓
Boyacı (2014)	Siyaset Felsefesi Tarihi	✓	✓	✓
Göze (2016)	Siyasal Düşünceler ve Yönetimler	✓	✓	✓
Russell (2016)	Batı Felsefesi Tarihi	✓	✓	✓
Cevizci (2016)	İlkçağ Felsefesi	✓	×	✓
Hegel (2016)	Tarih Felsefesi 3	✓	✓	✓
Elmalı ve Özden (2016)	İlkçağ Felsefesi Tarihi	✓	×	✓
Warburton (2016)	Felsefenin Kısa Tarihi	✓	✓	✓
Beriş (2017)	Siyasal Düşünceler Tarihi	✓	×	✓
Sarıca (2017)	100 Soruda Düşünce Tarihi	✓	✓	✓
Zeller (2017)	Greک Felsefesi Tarihi	✓	×	✓
Arnhart (2018)	Platon'dan Pinker'e Siyasi Düşünce Tarihi	×	—	—

6. Sonuç

Siyasal düşünceler ve düşünce tarihi eğitiminde kullanılan kaynaklarda sofist kavramı ve sofist düşünürlerin nasıl ele alındığını içerik analizi yöntemiyle inceleyen bu çalışmanın sonucunda kaynakların büyük çoğunluğunun sofist kavramı ve sofist düşünürlere yer verdiği görülmektedir. Elde edilen bu sonuç, siyasi düşünceler ve düşünce tarihi eğitiminin başlangıcında sofist kavramı ve sofist düşünürlerin önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

Çalışmada ele alınan sofist düşünürlerin tamamının *meteikos* (göçmen ya

da yabancı) olması ve aynı mesleği yapmaları (ücret karşılığı ders vermeleri) dışında aralarında benzerlik bulunmamaktadır. Bilgiye ulaşma ve toplumsal değerler konularında büyük çoğunluğu şüpheli (septik) tutum sergilemişlerdir. Ancak bu benzerlik onları gruplandırarak ya da genelleyecek bir ölçüt değildir. Bu özelliklerinin dışında literatürde sofist düşünürlerin ortak özellikleri şeklinde sunulan başlıklar sorunludur.

İncelenen kaynakların büyük çoğunluğunda sofist düşünürler “birinci ve ikinci kuşak”, “eski ve geç kuşak”, “birinci ve ikinci nesil”, “eski ve genç kuşak”, “tutucu ve radikal kuşak”, “radikal ve radikal olmayan” şeklinde gruplara ayrılmıştır. Ancak sofist düşünürlerin yaşadıkları dönem farklılaşmadığı için kuşaklar olarak gruplandırmak temelsiz kalmaktadır. Çünkü araştırmada incelenen sofist düşünürlerin hemen hemen hepsi [Alkidamas ve Lykophon (İ.Ö. 4. yy.) hariç] İ.Ö. 5. yüzyılda etkinlik göstermişlerdir.

Bunun yanı sıra sofist düşünürlerin görüşleri birbirlerinden farklı olduğu için radikal ya da tutucu olarak sınıflandırılmaları temelsizdir. Örneğin tutucu kuşak olarak ele alınan Protagoras, Gorgias, Hippias ve Prodikos’un görüşleri ve kullandıkları yöntemler dahi birbirinden farklıdır. Sokratesçi söylem biçimini ya da retorisi kullanan ilk kişi olduğu söylenen (Timuçin, 2010: 205) Protagoras, verdiği eğitim sonrasında öğrencilerine siyasal erdemi öğreteceğini (Platon, 2014a: 36) iddia ederken; Gorgias, “hiçbir şeyin var olmadığı”, “Herhangi bir şeyin var olmuş olsa dahi bilinemeyeceği” ve “herhangi bir şeyin bilinmesi mümkün olsa dahi başkasına iletilemeyeceği”ni (Freeman, 1948: 120; Gibert, 2006: 34) savunmaktaydı. Buradan yola çıkarak sofist düşünürlerin aynı mesleği yapıyor olmaları onları bir grup olarak değerlendirilmelerini mümkün kılmamaktadır.

Literatür her ne kadar sofist düşünürlerin rölativist tutumlarını ortak özellikleri olarak tartışsa da, düşünürlerin rölativist tavırlarında da ciddi farklılıklar vardır. Protagoras, polis ve siyaset söz konusu olduğunda “insan her şeyin ölçüsüdür” ifadesi aracılığıyla göreceliliği sınırlandırmaya çalışırken (Şenel, 1968: 119); Gorgias’ın rölativist tavrı neredeyse nihilizm boyutundadır. Onun için “insanla ilgili bütün işlerin en büyükleri” (Platon, 2015: 10) şeklinde tanımladığı retorik sanatından değerli olan bir şey yoktur. Protagoras, din konusunda agnostik (bilinmezci) bir tavır sergilerken (Freeman, 1948: 118); Prodikos, geçmişte insanların hayatına yararı dokunan kişi ya da varlıkların tanrılaştırıldığını (Arslan, 2014: 53) söylemiştir.

Sofist düşünürlerin söylem farklılıklarından bir diğeri de insanların eşitliği ya da avam-soylu ayrımı konusundaki düşünceleridir. Sofist Antiphon “Yunanlı olsun, barbar olsun, hepimiz her şeyde aynı doğa ile doğuyoruz”

(Freeman, 1948: 137) diyerek hem polisin kanunlarına (*nomos*) karşı doğa yasasının (*physis*) uygulanmasını savunmuş, hem de insanların eşit olduğu mesajını vermiştir. Buna karşın Gorgias'ın panhelenist olduğu ve güçlünün yönetme hakkına sahip olması gerektiğini (Şenel, 1968: 122) savunduğu bilinmektedir. Sofist Alkidamas ise “Tanrı herkesi hür kılmıştır, tabiat kimseyi köle yapmamıştır” (Aristoteles, 1995: 87) sözleriyle kendisinden önceki ve sonraki düşünürlerin hiç ağzına almadığı köleliğin kaldırılması düşüncesini dile getirmiştir. Sofist Lykophron’un “asilliğin parlaklığı pek belli olmayan bir şeydir, şerefi yalnızca kelimelerdedir” (Kranz, 2014: 209) sözleri Aristoteles tarafından *nomos*'un belirlediği kalıtsal ayrıcalıkların, tabii hukukta bulunan insanlığın eşitliği kuralına aykırı olduğunu Lykophron'un vurguladığı şekilde yorumlanmıştır (Aristoteles, 1995: 91). Sofist Euthydemos'un “Her şey, herkese aynı zamanda ve aynı şekilde ve her zaman için aittir” (Platon, 2015b: 29) sözlerinin de ekonomik eşitlik vurgusuyla söylendiği konusunda yorumlar bulunmaktadır.

Çalışma kapsamında incelenen eserlerin büyük çoğunluğu sofist düşünürleri olumlu bir perspektifle ele alarak, Sokrates ve özellikle Platon ve ardıllarının etkisinde kalmamışlardır. Bu sebeple incelenen eserlerin büyük çoğunluğunun konuyu objektif şekilde ele aldığı söylenebilir. Eserlerin birçoğunda hem Platon ve ardıllarının eleştirileri hem de sofist düşünürlerin önemleri ve yaşadıkları dönemlere yaptıkları katkılar sunulmuştur.

Siyasal düşünceler ve düşünce tarihi konularında kaleme alınacak kitap ve makale çalışmalarında ve yükseköğretimde verilen eğitimlerde sofist düşünürlerle yer verilerek konunun kapsamı genişletilmelidir. Sofist düşünürlerle ilgili günümüze ulaşan eserler kısıtlı olsa da siyasal düşünceler ve/veya düşünce tarihindeki birçok ilk söylem bu düşünürlere aittir. Sofist düşünürler, aralarında bulunan farklılıklar göz önüne alınarak her bir isim kendi kapsamında değerlendirilmelidir. Farklı düşünceler ortaya koyan bu düşünürler gruplandırma ve genelleme yapmadan ele alınmalıdır. Yapılacak çalışmalarda sofist düşünürlerin hem prestijlerinin zayıflamasına hem de genellenmesine neden olan aristokratik bakış açıları temelinden değil, dönemlerinin şartları göz önüne alınarak objektif bir tutumla değerlendirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abramson, J. (2013). *Minerva'nun baykuşu batı siyasi düşünce tarihi*. İ. Yıldız (Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Ağaoğulları, M. A. (2006). *Kent devletinden imparatorluğa*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Akgün, K. E. (2015). Filozof, sofist, retor: II. sofistik dönemde sınıflandırma problemi. *Mediterranean Journal of Humanities*, 2, 1-15.
- Aristoteles. (1995). *Retorik*. M. H. Doğan (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aristoteles. (2006). *Politika*. M. Tunçay (Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Arnhart, L. (2018). *Platon'dan Pinker'e siyasi düşünce tarihi*. A. K. Bayram ve M. E. Okutan (Çev.). Ankara: Adres Yayınları.
- Arslan, A. (2014). *İlkçağ felsefe tarihi 2: Sofistlerden Platon'a*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aster, E. Von. (1999). *İlkçağ ve ortaçağ felsefe tarihi*. V. Okur (Çev.). İstanbul: İm Yayın Tasarım.
- Beriş, H. E. (2017). Polis ve Sokrates öncesi düşünce. H. E. Beriş ve F. Duman (Ed.), *Siyasal düşünceler tarihi*. Ankara: Orion Yayınevi.
- Berktaş, H. (1989). *Kabileden feodalizme*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Birand, K. (1958). *İlkçağ felsefesi tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Bonnard, A. (2011). *Antik Yunan uygarlığı İlyada'dan Parthenon'a*. K. Kurtgözü (Çev.). İstanbul: Evrensel Yayınları.
- Boyacı, N. P. (2014). Platon. A. Tunçel ve K. Gülenç (Ed.), *Siyaset felsefesi tarihi Platon'dan Zizek'e* (2. baskı, ss. 23–47). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Cartledge, P. (2013). *Pratikte antik Yunan siyasi düşüncesi*. K. Tanrıyar (Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Cevizci, A. (2000). *Felsefe terimleri sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cevizci, A. (2016). *İlkçağ felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Copleston, F. (1997). *Ön-sokratikler ve Sokrates*. A. Yardımlı (Çev.). İstanbul: İdea Yayınevi.
- Elmalı, O., ve Özden, H. Ö. (2016). *İlkçağ felsefesi tarihi* (5. baskı). İstanbul: Arı Sanat Yayınevi.
- Freeman, K. (1948). *Ancilla to the pre-Socratic philosophers*. New York: Harvard University Press.
- Frolov, İ. (1991). *Felsefe sözlüğü*. A. Çalışlar (Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Gibert, J. (2006). The sophists. C. Shields (Ed.), *The blackwell guide to ancient philosophy* (3. baskı, ss. 27–51). Malden: Blackwell Publishing.
- Göçmen, D. (2016). Eskiçağ Yunan felsefesinde radikal demokrat bir damar. *Evrensel Kültür*, (293), 95–99.
- Gökberk, M. (2004). *Felsefe tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Göze, A. (2016). *Siyasal düşünceler ve yönetimler*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Guthrie, W. K. C. (1999). *İlkçağ felsefe tarihi*. A. Cevizci (Çev.) (2. baskı). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Hegel, G. W. F. (2016). *Tarih felsefesi-3 Yunan ve Roma dünyası*. A. Yardımlı (Çev.). İstanbul: İdea Yayınevi.
- Kranz, W. (2014). *Antik felsefe*. S. Y. Baydur (Çev.). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Mcneill, W. H. (2007). *Dünya tarihi*. A. Şenel (Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Platon. (2000). *Sofist*. C. Karakaya (Çev.). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Platon. (2011a). *Küçük hippias*. F. Akderin (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Platon. (2011b). *Menon*. A. Cevizci (Çev.) (2. baskı). İstanbul: Gündoğan Yayınları.

- Platon. (2014). *Protagoras*. F. Akderin (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Platon. (2015a). *Gorgias*. M. Rifat ve S. Rifat (Çev.) (5. baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Platon. (2015b). *Kratylos*. F. Akderin (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Porubjak, M. (2019). Socrates: A philosophy of mission? *Electryone*, 6(1), 15-27.
- Rhodes, P. J. (2009). Democracy and empire. L. J. Samons (Ed.), *The age of Pericles* (ss. 24–46). New York: Cambridge University Press.
- Russell, B. (2016). *Batı felsefesi tarihi*. A. Fethi (Çev.). İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Sarıca, M. (2017). *100 soruda düşünce tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Schilling, K. (1971). *Toplumsal düşünce tarihi*. N. Önol (Çev.). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Şenel, A. (1968). *Eski Yunanda siyasal düşünüş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Şenel, A. (2014). *Siyasal düşünceler tarihi tarih öncesinde ilkçağda ortaçağda ve yeniçağda toplum ve düşünüş*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Störig, H. J. (2000). *İlkçağ felsefesi Hint Çin Yunan*. Ö. C. Güngören (Çev.). İstanbul: Yol Yayınları.
- Taftalı, O. (2007). Sofist bilgeliğin “empirist” dayanakları üzerine. *Doğu Batı*, 40, 155–163.
- Tanenbaum, D., ve Schultz, D. (2008). *Siyasi düşünce tarihi*. F. Demirci (Çev.). Ankara: Adres Yayınları.
- Thilly, F. (2002). *Felsefeye yolculuk*. İ. Şener (Çev.). Ankara: İzdüşüm Yayınları.
- Timuçin, A. (2010). *Düşünce tarihi: Gerçekçi düşüncenin kaynakları*. (7. baskı, C. 53). İstanbul: Bulut Yayınları.

- Türk, D. (2011). Yurttaş: Siyaset. M. A. Ağaoğulları (Ed.), *Sokrates'ten Jakobenlere batı'da siyasal düşünceler tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Warburton, N. (2016). *Felsefenin kısa tarihi*. G. Ateşoğlu (Çev.). İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Weber, A. (1998). *Felsefe tarihi*. V. Eralp (Çev.). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Wood, E. M. (2013). *Yurttaşlardan lordlara eskiçağdan ortaçağa batı siyasi düşüncesinin toplumsal tarihi*. O. Köymen (Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Yetkin, Ç. (2012). *Siyasal düşünceler tarihi 1*. İstanbul: Gürer Yayınları.
- Yılmaz, F. (2011). *İlkçağ düşünce ve uygarlık tarihi*. Ankara: Berikan Yayınları.
- Zeller, E. (2017). *Grek felsefesi tarihi*. A. H. Aydoğan (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

KURUM BAKIMINDAN AYRILAN BİREYLERİN TOPLUMSAL YAŞAMA UYUM SORUNLARININ “SOSYAL HİZMETLER” BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Emine SADAK *

Filiz YILDIRIM **

ÖZ

Ebeveyn uyarıcı eksikliği, güvenli olmayan bağlanma, düşük benlik algısı, özsaygı düşüklüğü, şiddet eğilimi, zihinsel, bedensel ve bilişsel gelişimde gerilik gibi kurum bakımında çocukluk döneminde yaşanan sorunlar ilerleyen yıllarda çocukların pek çok sosyal sistem ile (okul, kendi kurdukları aile, iş yeri) ilişkilerine olumsuz yansımaktadır. Bu nedenle korunma gereksinimi olan bu bireyleri güçlendirmek üzere sorunlar karşısında baş etme becerileri geliştirmeleri ve kendi yaşamlarının kontrolünü sağlamaları için hem kurum bakımındaki hem de kurum bakımı sonrasındaki sosyal hizmetler önemlidir. Mevcut sorunlar ile kurum bakımından ayrılan bu bireylerin toplumsal yaşama uyum sağlamaları daha zor olmaktadır. Buradan hareketle mevcut derleme çalışmanın temel amacı, kurum bakımından ayrılan bireylerin toplumsal/bağımsız yaşama geçmelerinin önündeki engelleri açıklamaktır. Böylece Türkiye’de bu bireylerin sorunlarına yönelik yürütülen/yürütülmesi gereken kurum bakımı sürecindeki ve sonrasındaki sosyal hizmetlerin önemini tartışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hizmet, Bağımsız Yaşam, Çocuk Refahı, Kurum Bakımı, Sosyal Politika

ABSTRACT

EVALUATION OF ADAPTATION PROBLEMS OF INSTITUTIONAL CARE LEAVERS TO SOCIETAL LIFE IN THE CONTEXT OF SOCIAL SERVICES

The problems experienced during childhood in institutional care such as absence of parental stimulus, insecure attachment, low sense of self, low self-esteem, tendency to violence, retardation in mental, physical and cognitive development are negatively reflected on the relationships of children with numerous social systems (school, family they have founded, workplace) in the following years. Hence, to strengthen these individuals in need of protection; both in-institutional care and post-institutional care social services are important for them to develop skills to tackle with problems and to maintain control over their own

* Diyarbakır Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Diyarbakır

(sadak.emine@gmail.com) 0000-0002-4297-9814

** Doç.Dr., Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü

(fyildirim@ankara.edu.tr) 0000-0002-6987-9485

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi C. XIII, No. 2. (Ekim 2020)

Geliş: 08.07.2020

Kabul: 25.09.2020

Bu makaleden alıntı yapmak için: Sadak, E. & Yıldırım, F. (2020, Ekim). Kurum bakımından ayrılan bireylerin toplumsal yaşama uyum sorunlarının “sosyal hizmetler” bağlamında değerlendirilmesi. *YDÜ SOSBİLDİR*, 13(2), 169-191.

lives. It is more difficult for these institutional care leavers with the existing problems to adapt to social life. From this perspective, the main objective of current review is to explain the obstacles of institutional care leavers in transition to societal/independent life. Thus, it discusses the importance of in-institutional care and post-institutional care social services which are conducted/need to be conducted for the problems of these individuals in Turkey.

Keywords: *Social Work, Independent Life, Child Welfare, Institutional Care, Social Policy*

1. Giriş¹

Her ülkenin çocuk koruma sistemine göre devlet korumasından ayrılan çocuklar için kullandığı terminoloji farklılaşmaktadır. Örneğin Macaristan ve Norveç kurum bakımından ayrılan genç grubu için “koruma sonrası” terimini kullanmaktadır. Norveç aynı zamanda bu grubu (“önceden” devlet korumasında olan gençler) “çocuk refahı müracaatçıları” olarak ifade etmektedir. Almanya ise bu grup için “korumadan ayrılanlar” terimini kullanmaktadır (Cameron, Thomas Coram Research Unit and Ucl Institute of Education, 2016). Bu derleme çalışmada ise “kurum bakımından ayrılan birey” kavramı, korunma kararına neden olan koşulların ortadan kalkması halinde reşit olmadan ya da reşit olduktan sonra korunma kararı kaldırılan bireyi tanımlamak için kullanılmıştır. Ülkemizde bu bireylerin kurum bakımından ayrılma koşulları 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu (1983) ile belirlenmiştir. Çocuğun kurum bakımından ayrılması; yaş, eğitim ve sağlık gibi koşullara bağlı olarak farklılık göstermektedir. Kurum bakımında olup 18 yaşını tamamlayan çocukların korunma kararları ortaöğrenime devam edenlerde 20 yaşına kadar, yükseköğrenime devam edenlerde 25 yaşına kadar uzatılabilmektedir. Öğrenime devam etmeyen 18 yaşını doldurmuş çocukların bir iş ya da meslek sahibi olarak kendilerine yeterli hale gelmeleri için 20 yaşına kadar korunma kararları uzatılabilmektedir. Bireyler arasında korunma kararı kalkmış; ancak tek başına yaşamını sürdüremeyecek durumda bulunan kız çocukları, kurumca himaye edilmektedirler. Bedensel, zihinsel ve ruhsal engellilikleri nedeniyle sürekli bakıma ihtiyacı olan ve çalışmayan çocukların korunma kararları da uzatılabilmektedir (2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, 1983).

Korunma gereksinimi olan bu bireyler bağımsız yaşama geçiş sürecinde ekonomik, sosyal, psikolojik, duygusal, toplumsal pek çok sorun yaşayarak toplumsal yaşama uyum sağlamada zorlanmaktadırlar. Bu noktada özellikle belirtilmelidir ki bu bireylerin kurum bakımından sonra yaşadıkları sorunlar;

---

¹ Bu çalışma, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı'nda 2019 yılında kabul edilen “Kurum bakımından ayrılan bireylerin çalışma yaşamına uyum düzeylerinin eğitim durumuna göre incelenmesi” başlıklı yüksek lisans tezinin bir bölümünü oluşturmaktadır.

destekleyici aile ortamından uzakta yaşam sürdürmeleri ve kurum bakımı sürecindeki sosyal hizmetlerin yetersizliği ile yakından ilişkilidir. Aile ortamından uzakta yaşamını sürdüren bu çocuklar, kurum bakımına gelmeden önce genellikle istismara uğramış ya da ihmal edilmiş olmaktadır (Bass, Behrman, ve Shields, 2004). İhmal ve istismarı önlemek, ihmal ve istismarın yaşanması durumunda ise çocuğun korunmasını ve gelişimini sürdürmesini sağlamak ve böylece topluma faydalı bireyler yetiştirmek, çocuk refahı politikalarına verilen önem ile ilişkilidir. Bu politikalarda iyilik hali kavramı, çocuğun aile ortamında yetişmesini desteklemenin yanında sağlıklı bir kişilik oluşumuna katkıda bulunmayı da kapsar. Çocuğun korunmasının ve gelişiminin desteklenmesi amacıyla yürütülen bazı politikalar her ne kadar çocuğu korumak, çocuğun sağlıklı bir ortamda büyümesini sağlamaya yardımcı olmak için var olsa da çocuğun aile ortamından uzakta yaşaması bazı sorunları beraberinde getirebilmektedir. Özellikle ebeveyn uyaran eksikliği, güvensiz bağlanma, düşük benlik algısı, özsaygı düşüklüğü, şiddet eğilimi, zihinsel, bedensel ve bilişsel gelişimde gerilik gibi kurum bakımında çocukluk döneminde yaşanan sorunlar ilerleyen yıllarda bu çocukların pek çok sosyal sistem (okul, kendi kurdukları aile, iş yeri) ile ilişkilerine olumsuz yansımaktadır (Bıyıklı, 1982; Dozier vd., 2012; Erkan, 1995; Johnson vd., 1996; Karataş, 2017; Kesen ve Daşbaşı, 2015; Kutlu, 1992; Washington, 1989; Kardeş, 2018). Bu nedenledir ki kurum bakımı sürecindeki çocukların olası sorunlarını engellemek, mevcut sorunlarına çözüm üretmek, sorunlar karşısında baş etme becerileri geliştirmelerine ve kendi yaşamlarının kontrolünü sağlamalarına destek olmak için sosyal hizmetlere önem vermek gerekmektedir. Bu sorunlar ile kurum bakımından ayrılan bireylerin toplumsal yaşama uyum sağlamaları daha zor olmaktadır (Buchanan, 2014; Gwenzi, 2015). Buradan hareketle mevcut derleme çalışmanın temel amacı, bu bireylerin toplumsal/bağımsız yaşama geçmelerinin önündeki engelleri/sorunları açıklamaktır. Böylece Türkiye’de bu bireylerin sorunlarına yönelik yürütülen/yürütülmesi gereken kurum bakımı sürecindeki ve sonrasındaki sosyal hizmetlere farkındalık kazandırarak bu hizmetlerin önemini tartışmaktır.

2. Ülkemizde “Korunma Gereksinimi Olan Çocuk” Kavramı

Çocuğun beden, ruh, zihin sağlığının korunması ve geliştirilmesi yanında sağlıklı bir ortamda yaşaması, eğitim sistemine dâhil olması, sosyal sistemlerle sağlıklı bağlar kurması, kendine yetebilen bir birey haline gelmesi oldukça önemlidir. Özellikle ailenin parçalanması ile birlikte çocuğun yaşadığı ihmal, ailesi tarafından çocuğa güvenli ve sağlıklı bir ortamın sunulmaması, ailesi ya da çevresi tarafından çocuğa uygulanan istismar, ebeveyn vefatı sonrası bakım

ihtiyacının karşılanamaması, ailede yaşanan ekonomik yoksunluk gibi durumlar çocuğun, koruma sistemlerinden herhangi birine dahil edilmesine neden olmaktadır (Duyan, 2010).

Türkiye’de çocuğa yönelik koruma ve bakım sistemleri çok eski dönemlere dayanmaktadır. Çocuğun korunmasına ilişkin yasal boyutun temeli 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu’na (1983) dayanır. Bu kanuna göre Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından çocuğun korunması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu kanunda korunma gereksinimi olan çocuk; “koruma ihtiyacı olan çocuk” biçiminde tanımlanarak ruhsal, bedensel ve ahlaki gelişimi ile güvenli bir ortamda yaşamasının tehlikede olması olarak ifade edilmiştir. Daha sonra çıkarılan ve çocuğa yönelik günümüz sosyal hizmet modellerini belirleyen 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nda (2005) ise bir önceki tanımda belirtilen; çocuğun bedensel, ruhsal ve ahlaki gelişimi ile güvenlik ihtiyacının yanında çocuğun sosyal ve duygusal gelişiminin de tehlikede olmasını, ihmal ya da istismara maruz kalmasını içerecek biçimde bu kavramın kapsamı genişletilmiştir.

3. Ülkemizde Çocuk Koruma Sistemine İlişkin Yasal Düzenlemeler

Ülkemizde mevcut çocuk koruma sisteminin temelini; Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989), Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982), Türk Medeni Kanunu (2001), 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu (1983) ve 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu (2005) oluşturmaktadır.

- *Çocuk Hakları Sözleşmesi*

Uluslararası alanda kabul gören Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989) ülkemizin de aralarında bulunduğu taraf devletler tarafından imzalanarak çocuğun dil, din, ırk, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin çocukların yüksek yararının ve iyilik hallerinin korunmasını esas almaktadır.

- *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın (1982) 41. ve 61. maddeleri de ailenin ve çocuğun korunmasına ilişkin devletin görev ve sorumluluklarına vurgu yaparak “korunmaya muhtaç çocuk” kavramına değinmesi açısından önem arz etmekte olup çocuğun topluma kazandırılmasını ve buna yönelik gerekli tedbirlerin alınmasını vurgular.

- *Türk Medeni Kanunu*

Türk Medeni Kanunu (2001) da çocuk koruma sistemlerine ilişkin önemli bir yasal düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kanunun (Türk Medeni Kanunu, 2001) özellikle 346. ve 347. maddelerinde çocuğun korunmasına özel önem verilmekte ve gereken önlemlerin alınması, çocuğun

menfaatleri doğrultusunda aile yanına ya da bir kuruma yerleştirilmesi, hâkim yetkisine bırakılmıştır (Türk Medeni Kanunu, 2001).

- *2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu*

Doç. Dr. Ertan Kahramanoğlu'nun da katkılarıyla çıkarılan 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu (1983) sosyal hizmet uygulamalarını tek bir çatı altında toplamaktadır (Yolcuoğlu, 2009). Bu kanun ile muhtaç durumdaki kişilerin aile ortamında, aile bütünlüğü korunarak aynı ve nakdi yardımlarla desteklenmesi hedeflenmektedir (Yıldız, 2001).

1983 yılında yürürlüğe giren bu yasa ile Sağlık ve Sosyal Yardımlar Bakanlığı bünyesinde Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Bu anlamda kanun, sosyal hizmetin en temel dayanağı olarak kabul edilmektedir. Ayrıca bugünkü sosyal hizmet uygulamalarının şekillenmesinde büyük bir etkiye sahiptir. Yürürlüğe girdiği günden bugüne çeşitli değişikliklere uğrayan bu kanuna ilişkin 2011 yılında çıkarılan 633 Sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (2011) ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü kapatılarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuştur. Bu Kanun Hükmünde Kararname ile 2828 sayılı kanunda "Sosyal Hizmetler Kanunu" olarak isim değişikliğine gidilmiştir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 2011).

- *5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu*

Korunma gereksinimi olan çocuklara yönelik çıkarılan, korunma gereksinimi olan ve suça sürüklenen çocuğun korunmasını ve haklarının güvence altına alınmasını sağlayan 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu (2005) 15.07.2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanun kapsamında çocuk, korunma ihtiyacı olan çocuk ve suça sürüklenen çocuk olarak belirtilmiştir.

5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu (2005) ile çocuğun yüksek yararı göz önünde bulundurularak çocuğun öncelikli olarak kendi ailesi yanında desteklenmesi vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu (2005) ile koruyucu, önleyici ve destekleyici tedbirler ön plana çıkmıştır. Bu tedbirler; danışmanlık, eğitim, sağlık, bakım ve barınma olarak ifade edilmektedir. Buna göre danışmanlık tedbiri hem çocuğun gelişimini desteklemek hem de çocuğun bakım ve sorumluluğunu üstlenen kişilere çocuk yetiştirilmesine ilişkin konularda rehberlik yapmak için verilen bir hizmettir. Eğitim tedbiri, çocuğun herhangi bir eğitim kurumuna devam etmesini sağlamak için verilen bir tedbir kararıdır. Sağlık tedbiri, madde kullanan ya da bedensel ve ruhsal sağlık sorunları yaşayan ve bir nedenle tedavi ve

rehabilitasyon süreci aksayan çocuklara yönelik uygulanan bir tedbirdir. Bakım tedbiri, herhangi bir nedenle ailesi tarafından bakım ve sorumluluğu yerine getirilmeyen çocukların bir kuruma ya da koruyucu aile ve evlat edinme gibi aile destekli hizmet modellerinden yararlanmasına ilişkin uygulanan bir tedbirdir. Barınma tedbiri ise kalacak yeri olmayan ve hayati tehlike yaşayan, çocuğu olan ve hamile kadınlara sağlanan barınma hizmetini kapsamaktadır (5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu, 2005).

4. Ülkemizde Korunma Gereksinimi Olan Çocuğa Yönelik Sosyal Hizmet Modelleri

Ülkemizde çocuk koruma sistemine ilişkin mevcut hizmet modellerine bakıldığında genel olarak aile yanında destek ve kurum bakımı olarak temel iki sosyal hizmet modeli bulunmaktadır.

i. Aile Yanında Bakım Modelleri

Korunma gereksinimi olan çocukların aile yanında desteklenerek bakımının sağlanabilmesine ilişkin geliştirilmiş sosyal hizmet modelleri mevcuttur. Ülkemizde bu modeller arasında sosyal ve ekonomik destek, koruyucu aile ve evlat edinme yer almaktadır. 2005-2017 yılları arasında kurum bakımında kalmakta iken 11.485 çocuk, aile yanına döndürülmüştür (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2018a).

- *Sosyal ve Ekonomik Destek*

Ailenin yaşadığı yoksulluk nedeniyle çocuğun bakımının sağlanamadığı durumlarda, çocuğun temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla aileye verilen sosyal ve ekonomik destek hizmetidir. Bu yolla çocuğun koruma ve bakım altına alınmasına gerek duyulmadan kendi ailesi yanında bakımının sağlanması ve oluşabilecek risklere karşı ailenin ve çocuğun izlenmesi amaçlanmıştır (Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik, 2015). Aynı zamanda kuruluş bakımından ayrılan çocuklar da sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlandırılmaktadırlar (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2017). Günümüzde toplam 125.258 çocuğa aile yanında destek hizmeti verilmiştir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2019).

- *Koruyucu Aile*

Koruyucu Aile Yönetmeliği (2012) ile yürürlüğe giren bu sosyal hizmet modeli, korunma gereksinimi olan çocuğun bakım ihtiyacının aile ortamında sağlanmasını hedefler. Koruyucu aile olmaya aday ailelerin seçimi ve bu ailelere verilen eğitimler Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

tarafından gerçekleştirilmektedir. Çocuğun koruyucu aileye yerleştirilmesinden itibaren gelişimi ve aile yaşamı belirli aralıklarla izlenmektedir. Koruyucu aile yanına yerleştirilen çocuğun; bakımına, eğitimine ve yetiştirilmesine ilişkin bütün harcamalar devlet tarafından aileye ödenmektedir (Koruyucu Aile Yönetmeliği, 2012). Günümüzde 5.967 koruyucu aile bulunmakta olup 7.259 çocuğun, koruyucu aile yanında bakımı sağlanmaktadır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2019).

- *Evlad Edinme*

Ülkemizde evlat edinme, temel dayanağını Türk Medeni Kanunu'ndan (2001) almaktadır. Türk Medeni Kanunu'nun (2001) 305.-320. maddelerine göre evlat edinme kuralları işletilmektedir. Bu kanunun (Türk Medeni Kanunu, 2001) 306. maddesi gereğince evlat edinecek kişilerden evli olanların en az 5 yıl süre ile evli olmaları, evli olmayan kişinin ise 30 yaşını doldurmuş olması gerekmektedir. Evlat edinme sürecinin başlatılabilmesi, evlat edinilecek çocuğun evlat edinecek aile yanında en az bir yıl yaşamış olması koşuluna bağlıdır. Bu koşul Evlat Edinme Öncesi Geçici Bakım Sözleşmesi'ne göre gerçekleştirilmekte, aile yanına yerleştirilen çocuk bir yıl süre ile izlenmektedir. Bu bir yıllık süreci başarılı bir biçimde tamamlayan aileler evlat edinme sürecine alınmaktadırlar (Küçüklerin Evlat Edindirilmesinde Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzük, 2009; Türk Medeni Kanunu, 2001). Ülkemizde 2019 yılı Aralık ayı verilerine göre toplam 17.403 çocuk, evlat edinme hizmetinden faydalanmıştır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2019).

- ii. *Kurum Bakımı Modelleri*

Çocuğun aile yanında kalmasının mümkün olmadığı yani aile yanında kalmasının çocuğu ihmale ve istismara maruz bırakacağı ya da suça sürükleyeceği durumlarda çocuğa, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu (2005) kapsamında bakım tedbiri uygulanmaktadır. Böylece çocuk; yaşına, cinsiyetine ve durumuna uygun bir kuruma yerleştirilir. Osmanlı döneminden günümüze kadar çeşitli kuruluşlar bu amaçla hizmet vermiştir. Ülkemizde var olan yurt ve yuva olarak adlandırılan kuruluşlar kapatılarak yerine ev tipi sosyal hizmet modeline uygun kuruluşlar açılmıştır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2017). Günümüzde hizmet veren bu kuruluşlar çocuk evleri, çocuk evleri sitesi ve çocuk destek merkezi olarak sıralanabilir. Korunma gereksinimi olan çocukların bu kurumlardan birine yerleştirilmesi ise "Çocuk Koruma İlk Müdahale ve Değerlendirme Birimleri"ndeki uzmanların ilk değerlendirmelerine dayanır. Günümüzde 13.867 çocuk, kurum bakımı altında bulunmaktadır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2019).

- *Çocuk Koruma İlk Müdahale ve Değerlendirme Birimleri*

Bu birimler, herhangi bir nedenle sosyal hizmet kuruluşlarına intikal eden korunma gereksinimi olan çocuklar hakkında uygun sosyal hizmet modeli belirleninceye kadar hizmet veren birimlerdir. Bu birimlerde uzman tarafından çocuğa yönelik ilk değerlendirme yapılarak söz konusu çocuk, aileye teslim edilmekte ya da uygun bir yatılı kuruluşa yerleştirilmektedir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2018b; Bilgin ve Yetimoğlu, 2018). Kız ve erkek çocuklara en az 6, en fazla 20 kapasiteyle yatılı hizmet veren bu birimler çocukların geliş nedenlerine göre ayrı bölümlerden oluşmaktadır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetlerine İlişkin 2012/15 sayılı Genelgesi, 2012). Ülkemizde bu hizmet 57 ildeki toplam 80 birim aracılığıyla gerçekleştirilmektedir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2018b).

- *Çocuk Evleri Sitesi*

Site içerisinde kurulmuş müstakil evlerden oluşan bir bakım modelidir. Bu model ile 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu (1983) ve 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu (2005) kapsamında haklarında korunma ve bakım tedbiri kararı alınan 0-18 yaş arası korunmaya gereksinimi olan çocuğa hizmet verilmektedir. Site içerisinde bulunan her evde belirli yaş gruplarında ve cinsiyette, 5-8 arasında çocuk kalmaktadır (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, 2008). Ülkemizde 2019 yılı Aralık ayı verilerine göre 112 çocuk evleri sitesi ve bu sitelerde kalan 6.132 çocuk bulunmaktadır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2019).

- *Çocuk Evleri*

2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu (1983) ile 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu (2005) kapsamında haklarında korunma ya da tedbir kararı verilen 0-18 yaş arası korunma gereksinimi olan çocukları korumak, bir iş ya da meslek sahibi yapmak, izlemek ve desteklemek üzere bulunan kuruluşlardır. Aile yaşamına en yakın hizmet modeli olan çocuk evleri, kurum hizmetinden farklı olarak apartman dairesinden ya da müstakil evlerden oluşmaktadır. Her evde yatak odası alanlarında her bir çocuğa 4m2 düşecek sayıda çocuk ve onlardan sorumlu personel bulunmaktadır (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, 2008). Şavlı(2018)'nin yaptığı bir araştırmada bu modelin çocuklara aile ortamı sağladığı ve onlarda aidiyet duygusunu

geliştirdiği belirlenmiştir. Başer (2013) çocuk evlerinin, çocukların sağlıklı gelişim göstermesinde etkili bir hizmet modeli olduğunu belirterek bu modelin yaygınlaştırılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Günümüzde bu hizmeti vermekte olan 1.192 çocuk evi ve bu evlerde kalan 6.164 çocuk bulunmaktadır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2019).

- *Çocuk Destek Merkezleri*

Çocuk Destek Merkezleri, suça sürüklenen ya da suç mağduru çocuklara yönelik bir hizmet modelidir. Bu kuruluşlar, haklarında korunma ve bakım tedbiri verilen psiko-sosyal desteğe ihtiyaç duyan çocuklara geçici süreliğine hizmet sunmaktadır (Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği, 2015). Bu merkezler ile suç mağduru, suça sürüklenen ve risk altındaki çocukların psiko-sosyal destek hizmetinden faydalandırılarak toplumla bütünleşmelerini sağlamak amaçlanmaktadır. Çocuk Destek Merkezleri 11-14 ve 15-18 yaş gruplarında farklı ihtisas alanlarına göre hizmet vermektedir. Çocuk Destek Merkezleri'nde psiko-sosyal destek sürecini sağlıklı bir biçimde tamamlayan çocuklar kısa sürede aile yanına döndürülmektedirler. Aile yanına döndürülmesi mümkün olmayan çocuklar ise diğer sosyal hizmet modellerinden faydalandırılmaktadırlar (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2017). Günümüzde bu hizmeti veren merkez sayısı 65'tir ve bu merkezlerden hizmet alan 1.571 çocuk bulunmaktadır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2019).

5. Kurum Bakımındaki Çocukların Sorunları ve Sosyal Hizmetler

Ülkemizde 1982 yılında kurulan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü ile kurumsal kimliğe kavuşan sosyal hizmetin ana hizmet odağından biri çocuk refahıdır. Zira sosyal hizmet uygulayıcıları; çocuğun sağlıklı beden, zihin ve psikolojik gelişimi için mikro, mezo ve makro düzeyde çalışmalar yürütmektedirler. Kurum bakımı hizmetine alınan çocuğun yaşadığı travmalar ve ebeveyn yoksunluğunun izlerinin silinmesi öncelikli olarak başarılı mikro ve mezo düzeydeki sosyal hizmet müdahalelerine bağlıdır. Kurum bakımından ayrılan bireyin sorunlarının çözümlenmesi, azami düzeye indirilmesi ve ortadan kaldırılması için kurum bakımı sürecindeki çocuklara ve gençlere yönelik hizmetlerin sosyal hizmet uzmanları tarafından etkili bir biçimde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının mikro ve mezo düzeyde gerçekleştirmesi gereken müdahaleler kurum bakımı sürecinin çocuk üzerinde yarattığı olumsuz etkileri azaltmaya yöneliktir. Uzmanların çocukla mikro düzeyde yapacağı bireysel

görüşmeler çocuğun kurum bakımı sürecine ilişkin travmalarının iyileşmesinde etkilidir. Bunun yanında sosyal hizmet uzmanlarının mezzo ve makro düzeyde de etkili müdahaleler gerçekleştirmeleri önemlidir. Bu anlamda çocuğun kurum bakımında kaldığı süre içerisinde çocuk-aile görüşmelerinin ve grup çalışmalarının yapılması bireyi ileriki yaşamına hazırlaması açısından gereklidir. Mikro ve mezzo düzeydeki müdahalelerin yanında kurum bakımı sürecinin boşluklarını/eksikliklerini gidermeye yönelik projeler, politikalar ve yasal düzenlemeler de bu bireylere yönelik etkili sosyal hizmetlerin planlanması ve uygulanması açısından önem arz eder. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarının göz ardı etmemesi gereken makro uygulamalar mevzuattaki ve uygulamalardaki eksikliklerin giderilmesinin ve sosyal hizmet uygulamalarının iyileştirilmesinin önünü açan önemli sosyal hizmet müdahaleleri arasında yer alır (Duyan, 2010).

Kurum bakımının olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik ülkemizde oluşturulan politikalar bu olumsuz etkileri ortadan kaldıracak yeterliliğe ulaşmamıştır. Zira ülkemizde her ne kadar çocuk koruma sisteminin niteliği iyileştirilmeye çalışılsa da kurum bakımı deneyiminin, çocukların gelişiminde olumsuz yönde etkileri olduğu bilinmektedir (Şimşek, Erol, Öztıp ve Özcan, 2008; Sarıaltın, 2017). Şimşek ve arkadaşlarının (Şimşek vd., 2008) yaptıkları bir araştırmada kurum bakımında ve aile yanında büyüyen çocuklar saldırganlık, depresyon, anksiyete, hiperaktivite açısından karşılaştırılmışlardır. Buna göre kurum bakımında büyüyen çocukların bu tür davranışları sergileme düzeylerinin daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Yüksel (2016) ise 0-3 yaş grubunda kurum bakımına alınan çocukların daha fazla depresyon, kaygı bozukluğu, somatizasyon ve obsesif kompulsif bozukluk yaşadığını belirlemiştir. Kutlu'nun (1998) kurum bakımı deneyimi olan çocukların özsaygı düzeyi konusunda gerçekleştirdiği araştırmada, bu çocukların arkadaşlarıyla olan ilişki düzeylerinin, gelecek beklentilerinin ve akademik başarılarının özsaygı düzeyi üzerinde önemli bir belirleyici olduğu bulunmuştur. Kurum bakımındaki ve ailesi ile birlikte yaşayan çocukların özsaygı (Kutlu, 1992; Washington, 1989) ve benlik kavramı (Erkan, 1995) üzerine yapılan araştırmalarda çocukların bu konuda daha düşük puan aldıkları belirlenmiştir. Cebe (2005) kurumlarda kalan 13-19 yaş arası çocukların benlik saygısı, kaygı ve depresyon durumlarını araştırmıştır. Kurum bakımındaki çocukların aile ortamında büyüyen çocuklardan daha düşük benlik saygısı düzeyine ve dolayısıyla yüksek düzeyde sürekli anksiyete ve depresyon düzeyine sahip olduklarını ortaya koymuştur. Özellikle çocuklarda görülen bu duygusal ve davranışsal sorunlara yönelik güçlendirme yaklaşımının kullanılması çocukta var olan davranışsal sorunların çözümünde etkili olmaktadır.

Güçlendirme yaklaşımının temelini bakıldığında bireyin, kendi yaşamı üzerinde söz sahibi olmasına yardımcı olmak yatmaktadır (Paslı, 2017). Sosyal hizmet uzmanlarının müdahalelerinde dikkate alınması gereken bu yaklaşım, bireyin çocukluk döneminden başlamak üzere yaşamının her alanında etkin olmasına yardımcı olacak bir yaklaşımdır. Barker (1999)'a göre güçlendirme yaklaşımı bireyin yaşamında değişim yaratmak için sahip olduğu gücü açığa çıkarmaya odaklanır. Bu gücün ortaya çıkmasına yardımcı olacak kişilerden biri de sosyal hizmet uzmanlarıdır.

Kurum bakımının, çocuğun duygusal ve davranışsal gelişimine etkileri olduğu kadar bedensel ve zihinsel gelişimine de etkileri bulunmaktadır. Johnson ve arkadaşları (Johnson vd., 1996) Romanya'daki çocukların her 3 aylık kurum bakımı için yaklaşık 1 aylık büyüme kaybettiklerini, eski Sovyetler Birliği'ndeki çocukların ise her 5 aylık kurum bakımı için 1 aylık büyüme gecikmesi gösterdiklerini tespit etmiştir. Özellikle küçük yaşta kurum bakımına alınan çocuklarda uyaran eksikliğine bağlı olarak zihinsel ve bedensel gelişimin olumsuz etkilendiği görülmektedir. Bıyıklı (1982) tarafından yapılan 7-11 yaş arasındaki çocuklara yönelik araştırma, bu çocukların aile yanındaki çocuklara göre ebeveyn ilgi ve sevgi eksikliği nedeniyle zihinsel ve psiko-sosyal gelişim düzeyinin düşük olduğunu ortaya koymuştur. Costa (2012) da özellikle erken yaşta (0-3 yaş arasında) kurum bakımına alınan bireylerde yaşanan uyaran eksikliğinin, motor becerilerde ve zihinsel gelişimde geriliğe, bilişsel performansta düşüklüğe ve düşük IQ puanlarına neden olduğunu belirtmiştir.

Kurum bakımı deneyiminin sosyalleşme sürecine, arkadaşlık ilişkilerinin gelişim düzeyine, güvenli bağlanma ilişkisi kurulmasına da etkisi bulunmaktadır. Kutlu (2005) kurum bakımı deneyimi olan öğrencilerin yalnızlık düzeyi üzerine yaptığı bir çalışmada cinsiyet, anne ve babanın birarada olma durumu, kuruma geliş yaşı, kurumda kalma süresi, ailelerin ya da yakınların ziyaret sıklığı gibi değişkenlere göre yalnızlık düzeylerinin önemli düzeyde yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle bireyin aile, okul gibi sistemlerle ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi için çocuğun içinde bulunduğu sistemlerle ve çevresi ile etkileşiminin irdelenmesi gerekmektedir. Böyle bir müdahalede sosyal hizmet uzmanları ekolojik ve sistem kuramını temel alırlar. Zira ekolojik yaklaşım, bireyi çevresi içerisinde ele alır. Bu yaklaşımda çevre faktörlerinin kişi üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceği üzerinde durularak sosyal hizmet uzmanlarının var olan koşulların değiştirilmesine yönelik sadece bireyi değil bireyi çevresiyle birlikte ele alması gerektiği düşüncesi odağa alınır. Diğer bir ifadeyle bireyde var olan olumsuz davranış örüntülerinde çevresel faktörlerin etkisi araştırılarak bu faktörlere bağlı koşulların değiştirilmesiyle davranış değişimine olan inanç, bu

yaklaşımın temelinde yer alır (Turan, 2012).

Sistem kuramı ise birey ve diğer sistemler arasındaki dinamikleri, etkileşimleri bir bütün olarak ele alır. Her sistemin alt sistemleri mevcuttur ve her sistem birbiriyle etkileşim içerisindedir. Özellikle çocuk refahı alanında çalışan uzmanların çocuğu ele alırken diğer sistemleri göz ardı etmemeleri gerekir. Kurum bakımındaki bir çocuğun okul, aile, hastane gibi sistemlerle ilişkilerini de önemsemeleri ve bu sistemlerle etkileşime girmeleri önem arz eder (Duyan, 2010).

Kurum bakımı, çocuklar için zor bir süreçtir. Bu nedenle kurum bakımı sürecinde çocuğun sosyal hizmet uzmanlarının gözetiminde desteklenmesi, kurum bakımı sonrasında karşılaşılabilecek sorunların en aza indirilmesi için etkili olabilir (Kesen ve Daşbaş, 2015).

6. Kurum Bakımından Ayrılan Bireylerin Toplumsal Yaşama Uyum Sorunları ve Sosyal Hizmetler

Kurum bakımında kalma sürecindeki dezavantajlar, çocukların sadece kurum bakımı sürecindeki değil kurum bakımı sonrasındaki yaşamını da etkilemektedir. Öyle ki çocukluk döneminde yaşanan travmaların sonraki yaşam dönemlerine de olumsuz yansması mümkündür. Buchanan (2014) Güney Galler'deki kurum bakımından ayrılan 16-21 yaş arası 38 genç birey üzerinde bir araştırma yürütmüştür. Katılımcıların birçoğu geçmişlerinde yaşadıkları travmaların, mevcut yaşamlarını etkilediğini belirtmişlerdir. Gwenzi (2015) Zimbabve'nin başkenti Harare'de bir araştırma yapmıştır. Araştırma, kurumdaki sosyal hizmetlerin ve kurum bakımı modelinin kurumdaki ayrılan bireylerin yaşamlarında etkisinin olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca bu çalışmada ülkedeki ekonomik krizin bu bireylere sunulan sosyal hizmetlerin kalitesini düşürdüğü ve buna bağlı olarak kurum bakımından ayrılan gençlere yönelik yetersiz sosyal hizmetlerin bu bireylerin toplumsal yaşama geçişlerinde zorluklar yaşamalarına neden olduğu vurgulanmıştır. Bu bireylerin bağımsız bir yaşama hazırlıksız oldukları, kurum bakımından ayrıldıktan sonra kurum tarafından takiplerinin gerçekleştirilmediği belirlenmiştir. Bazı bireylerin ise kurum bakımından önce buldukları aynı ya da daha kötü koşullarda yaşamlarını sürdürdükleri bulunmuştur. Dublin'de 18-25 yaş arası 20 bireyle yapılan başka bir araştırma (Kilkenny, 2012) da Gwenzi'nin (2015) çalışması ile paralellik göstermekte, kuruma ait sosyal hizmetlerin gençlerin toplumsal yaşama uyum sağlamaları için önemli bir belirleyici olduğunu desteklemektedir. Bu bireyler kurum bakımı sonrası yaşamlarını destekleyecek aile ve sosyal ağlarının olmamasının ve devlet tarafından verilen bakım sonrası desteklerin onları evsizlik, madde

bağımlılığı, düşük eğitim düzeyi ve işsizlik riski altında yaşama gibi sorunlara maruz bıraktığını ve bu desteklerin, ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli olmadığını belirtmişlerdir. Araştırma sonucunda bu bireylerin kurum bakımı sonrasındaki koşullarının; kurum bakımı sürecindeki toplumsal yaşama hazırlık hizmetlerinin yeterli olma durumu, gençlerin kurum bakımı sürecine katılım düzeyi, sunulan bakım sonrası konut / konaklama türü, gençlerin maddi kaynaklarının varlığı ya da yokluğu ile yakından ilişkili olduğunu ifade etmişlerdir.

Son yıllarda ülkemizde yapılan bir araştırma (Varol, 2017) da kurum bakımı sırasında ve sonrasında rehberlik ve izleme hizmetinin bireylere verilmediğini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca bu durumun, kurum bakımından ayrıldıktan sonra bireyin topluma uyum sürecini olumsuz etkileyen önemli bir faktör olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ülkemizde kurum bakımından ayrılan bireylerin barınma ve ekonomik sorunlar, sağlık güvencesizliği, etiketlenme/dışlanma, iş yaşamı ve evlilikle ilgili pek çok sorunla karşılaştıkları göz önünde bulundurulduğunda sadece kurum bakımındaki değil kurum bakımı sonrasındaki sosyal hizmetlerin de bu bireyler için önemli olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

i. Etiketlenme / Dışlanma

Kurum bakımı deneyimi olan bireylerin yaşadığı önemli sorunlardan biri etiketlenme ve toplumun kendinden olmayanı dışlama eğilimidir. Hayat Sende Derneği (2014)'nin raporuna göre bu bireylere yapılan etiketleme, bakımın gerçekleştiği kurumda bebeklik döneminden itibaren başlayarak okulda, medyada, toplumda devam etmekte ve bu durum, bu bireylerin kendilerini etiketlemelerine de neden olmaktadır. Bireylerin kurum bakımı sonrası toplumsallaşma sürecinde karşılaştığı bu zorluk, sosyal yaşamında olduğu kadar iş yaşamında da maruz kaldığı bir durumdur. Özellikle 3413 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununa Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun (1988) ile işe yerleşen bireylerin yerleştikleri kurumdaki personeller tarafından ayrıcalıklı olarak görülmeleri iş yerinde ötekileştirilmelerine ve kurum bakımı deneyimi nedeniyle etiketlenmelerine neden olmaktadır (Boduroğlu, 2016). Böylece bu bireylerin kendilerini gizleme eğiliminde olmaları da mümkün hale gelmektedir (Çayır, 2019). Bu bireylerin etiketlenmelerinin önüne geçilmesi için kurum bakım hizmetlerinde çocuklara yönelik sosyokültürel ve sportif faaliyetler artırılarak koruma altındaki bireyin kurum içerisinde ve dışarısında daha fazla kişi ve grupla etkileşim içerisine girmeleri, sağlıklı iletişim ve etkileşim kurma becerisi kazanmaları açısından önemlidir (Boduroğlu, 2016). Yanardağ (2019)'ın da vurguladığı gibi aile,

arkadaş ve sosyal çevrelerinden destek gören, kurum bakımı hizmetinden yararlanırken yaşam becerilerini öğrenmiş, sosyal ve sportif faaliyetlerle uğraşan bireylerin hizmet aldıkları kuruluştan ayrıldıktan sonra karşılaştıkları psiko-sosyal güçlükleri yönetebilmeleri mümkün olmaktadır. Buradan hareketle bu bireylerin karşılaştıkları psiko-sosyal sorunların çözümünde destek mekanizmalarının oldukça önemli olduğu açıktır.

ii. Barınma

Kurum bakımından ayrılan birey, kurum dışında birlikte yaşayabileceği bir ailesinin ya da yakınının olmaması durumunda özellikle işe yerleşinceye kadar kalacak yer sıkıntısı yaşamaktadır. Bu süreçte bir yakınının yanında kalmaya başlayan bireyler ise aile içinde maruz kaldıkları ayrımcı tutum ve davranışlar nedeniyle evsiz kalabilmektedirler. Zira Boduroğlu'nun (2016) araştırması bu bireylerin; akrabalarının yanında kısa süreli kalabildiklerini, sonrasında ise buldukları geçici iş yerlerinde, camilerde, hastanelerde ve parklarda kaldıklarını göstermektedir. Kurum bakımından ayrılan bu bireylerin işe yerleştirilinceye kadar kendilerini güvende hissedecekleri bir barınma yerinin olması ve özellikle temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda desteklenmeleri, yaşamlarını sürdürebilmeleri açısından önem arz eder (Boduroğlu, 2016).

iii. Sosyal Güvencesizlik

Kurum bakımı sonrasında yaşanan diğer bir sorun ise sosyal güvencesizliktir. Bireyin kurum bakımı sürecindeki sosyal güvencesi, kurum tarafından karşılanmaktadır. Kurum bakımından ayrılan bireyin işe yerleşinceye kadar geçen süre boyunca sağlık güvencesinin olmaması sağlık hizmetlerine erişimde sorun yaşamasına neden olmaktadır (Boduroğlu, 2016). Ayrıca kurum bakımı sürecinde daha önce psikolojik ya da psikiyatrik tedavi görenler olduğu düşünüldüğünde bu bireylerin sağlık hizmetlerine erişebilmeleri daha önemli hale gelmektedir. Nitekim Turgut ve Özkan (2019)'ın bu bireyler üzerinde yaptığı araştırma sonuçları bu saptamayı desteklemektedir. Bu nedenle ekonomik sorunlar ve iş yaşamındaki sorunlar başlıkları altında da belirtildiği gibi bu bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için ekonomik olarak birilerine bağımlı, açlık sınırında ve sosyal güvencesiz olarak yaşamamaları adına kurum bakımından ayrılmadan önce işe yerleştirilmeleri, dolayısıyla iş ve meslek sahibi olmaları önemlidir.

iv. Ekonomik Sorunlar

Kurumdan ayrılan bireyler bir işe yerleşinceye kadar geçen sürede ekonomik sıkıntı yaşayabilmektedirler. Bu sorunun önüne geçebilmek için

Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik (2015) ile hakkında bakım tedbiri uygulanan, yaş sınırını doldurması nedeniyle kurum bakımından ayrılarak eğitime devam eden ya da iş ve meslek sahibi olamayan ve eğitime devam etmeyenlere ekonomik destek sağlanmaktadır. Ancak ekonomik destek tutarı, en yüksek devlet memuru aylığının ek gösterge dahil tutarının %40'ı oranında cüzi bir miktara karşılık gelmektedir (Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik, 2015). Ayrıca bu bireyler işe yerleştirildikten sonra da para yönetimini bilmemelerine bağlı olarak önemli geçim sıkıntıları yaşayabilmektedirler. Zira bazı bireyler kira borçları, satın alımlardaki zorluklar ya da kredi geri ödemeleri nedeniyle borçlanmaktadırlar (Baker, 2017). Ayrıca bu bireylerin yaşadıkları ekonomik sorunlar sadece onların yoksullaşmasına/işsizlik yaşamasına değil madde bağımlılığı gibi uzun yıllar tedavi gerektiren sorunları yaşamalarına da neden olabilir. Kurum bakımından ayrılan bireylerin yaşadığı bu sorunlar göz önünde bulundurulduğunda kurum bakımından ayrılmadan önce bu bireylerin toplumsal yaşama hazırlık programları kapsamında bütçe yönetimi, dolandırıcılık, madde kullanımı, meslek sahibi olma gibi konularda bilinçlendirilmeleri gerekir (Turgut ve Özkan, 2019).

v. İş Yaşamında Sorunlar

Kurum bakımından ayrılan bireylerin kurum bakımı sürecinin yarattığı özgüven eksikliği, içe kapanıklık, anksiyete gibi psiko-sosyal sorunlar bireylerin iş yaşamında problem çözme ve iş ilişkisi kurma becerisini etkilemektedir. Öyle ki kurum bakımı deneyimine sahip olmak, iş yaşamına katılım ile başlayan ve iş yaşamına uyum sürecini olumsuz etkileyen önemli belirleyicilerdir (Gökçearsan-Çifci vd., 2016).

Kurum bakımı deneyimi olan bireylerin iş yaşamına ilişkin araştırmalar (Akçay-Elçin, 2013; Boduroğlu, 2016; Gökçearsan-Çifci vd., 2016; Hayat Sende Derneği, 2018; Varol, 2017; Yıldız, 2001) meslek seçimi konusunda bu bireylere yönelik kurum bakımı sürecindeki yetersiz sosyal hizmetlerin iş yaşamına uyum düzeyini düşürdüğünü göstermektedir. Ayrıca kurum bakımı deneyimi olan bireyi iş yaşamına hazırlamada kariyer planlaması ve mesleki eğitime ilişkin yetersiz sosyal hizmetler, bireyin işe yerleşme garantisiyle eğitim sürecini önemsememesine ve bu nedenle yardımcı hizmetler kadrolarında işe başlamasına, yaptıkları işe ve çalışma ortamına uyum sağlayamamasına neden olmaktadır (Boduroğlu, 2016; Hayat Sende Derneği, 2018). Bu nedenle bu bireylerin kanundan doğan haklarının kurum bakımında iken bu bireylere anlatılması gerekir. Ayrıca bu bireylere; okul başarısı ve ilgi alanlarına yönelik meslekler konusunda bilgi verilerek meslek elemanları ile

birlikte bu çocukların gelecek planlaması yapabilmeleri önemlidir (Erbay, Altındağ ve Çelik, 2018). Ayrıca okul yıllarında bu bireylerin akademik başarılarının düşük olması, ebeveyn eksikliğinin izleri ya da yaşadıkları travmalar başta olmak üzere pek çok nedene bağlı olabilir. Bu nedenle kurum bakımında iken bu bireylerin akademik başarıları takip edilmelidir. Böylece bu bireylerin yüksek eğitim düzeyinde kurum bakımından ayrılarak daha yüksek statülü ve ilgi alanlarına yönelik işlere yerleştirilmeleri ve dolayısıyla iş yaşamlarına uyum sağlamaları mümkün hale gelebilir.

vi. Evlilik İle İlişkili Sorunlar

Kurum bakımından ayrılan bireyler, kurum bakımı geçmişine bağlı olarak evlilik süreci ve sonrasında da pek çok sorunla karşılaşabilmektedirler. Özellikle yurtda yetişmiş olan bireylerin birbirine yönelik yaptığı ayrımcılık ve etiketleme çok yaygındır. Devlet korumasında yetişmiş bir bireyin, devlet korumasında yetişmiş başka bir bireye “Yurtda yetişmiş biriyle asla evlenmem” gibi etiketlemelerde bulunması bu etiketlemenin en çarpıcı örneğidir (Hayat Sende Derneği, 2014). Ayrıca Turgut ve Özkan’ın (2019) yaptıkları araştırmada bu bireylerin önemli bir bölümü, kurum bakımı geçmişine bağlı olarak evliliklerinin boşanma ile sonuçlandığını ifade etmişlerdir. Bu araştırmada (Turgut ve Özkan, 2019) kurum bakımından henüz kendi ayakları üzerinde duramayacak kadar gençken, yaş sınırına bağlı olarak kurumdan çıkartılan bu bireylerin hayatlarını sürdürülebilirlik için çok kısa sürede erken yaşta evlenmelerinin evlilik hayatındaki pek çok soruna da yansıtılabileceği vurgulanmıştır. Bu nedenle kurum bakımından ayrılan bireylerin sağlıklı evlilik yapabilmeleri için kurum bakımından ayrılmadan önce eş seçimi, evlilik, çocuk bakımı gibi konularda evlilik hayatına hazırlanmaları gerektiği belirtilmektedir.

7. Sonuç

Ülkemizde kurum bakımından ayrılan bireylere yönelik sosyal hizmet mevzuatının ve bu mevzuat ışığında şekillenen sosyal hizmetlerin kurum bakımı sonrasında bu bireylerin toplumsal yaşama uyum sağlamalarını kolaylaştırması gerekmektedir. Zira mevzuatta yer alsa da hem kurum bakımı sürecindeki hem de kurum bakımı sonrasındaki sosyal hizmetlerin uygulamada gerçekleştirilmediği ya da bu hizmetlerin yetersiz olmasına bağlı sorunlar yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Erbay ve arkadaşlarının (Erbay vd., 2018) da belirttiği gibi sosyal hizmetlerde en önemli sorunlardan biri, izleme/takip çalışmalarıdır. Oysa korunma gereksinimi olan bu bireylerin toplumsal yaşama ve dolayısıyla geleceğe en iyi şekilde hazırlanmaları için kurum bakımında olduğu kadar bakım sonrasında da rehberlik ve izleme

çalışmalarının zamanında, daha işlevsel ve etkili bir biçimde yürütülmesi şarttır. Bu nedenle sadece sosyal hizmet uzmanlarının değil bu alanda çalışan diğer profesyonel meslek uzmanlarının (politikacı, psikolog gibi), mevzuatın boşluklarına ya da uygulanmamasına bağlı olarak korunma gereksinimli bu bireylerin, bağımsız yaşama geçişlerini zorlaştıran her bir sorunu araştırmaları gerekmektedir. Çünkü bu çalışma da göstermiştir ki ülkemizde bu konuda yapılan pek çok araştırma olmakla birlikte bu bireylerin yaşadıkları sorunlara çözüm üretmek ve dolayısıyla sosyal politikalara ışık tutmak için daha fazla araştırmaya ve dolayısıyla kanıt temeline ihtiyaç vardır. Çünkü Broad (2007)'in da belirttiği gibi tek tip bir “bakım çocuğu” yoktur. Çocukların pek çoğu istismar ve ihmal ya da işlevsiz aileler nedeniyle bakım altına alınırlar. Aynı zamanda bu çocuklar farklı ailelerden gelirler ve farklı yaşlarda farklı kurum bakımına alınırlar (Broad, 2007). Buradan hareketle kurum bakımındaki bu çocukların kendi içinde biricik olduğunu bilmek, yaşadıkları sorunların kaynaklarının farklı olabileceğinin bilincinde olmak ve bu sorunları, yaşadıkları çevre içinde değerlendirmek gerekir. Bu bireylerin ihtiyaçlarını/sorunlarını bütüncül bir biçimde kendi bağlamı içinde belirlemek ise kurum bakımından ayrıldıktan sonraki olası sorunlarını engellemek ya da bu sorunları zamanında çözüme kavuşturmak adına önem arz eder.

Ayrıca özellikle belirtilmelidir ki her çalışan gibi kurum bakımından ayrılan bireyler de çalıştıkları kurumlarda sorunlar yaşayabilmektedirler. Bu sorunlara çözüm üretme noktasında iş yerindeki çalışan destek hizmetleri önemli bir alternatif olabilir. Ancak ülkemizde özellikle kamuya bağlı iş yerlerinde çalışan destek hizmetlerinin kurumsallaşmadığı ve sistemli olarak yürütülmediği söylenebilir. Kurum bakımından ayrılan bireyleri de içerecek biçimde her kurumda aile sorunları, finans yönetimi, kişilerarası ilişkiler gibi çalışanların sorunlarına yönelik destek hizmetlerinin verilmesi önemlidir. Böylece çalışanların toplumsal/bağımsız yaşama uyumunu sağlamada hem insani hem de ekonomik sermaye açısından bu desteklerin kurumlarda önemli bir yatırım alanı olması gerektiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu (1983, 24 Mayıs). *Resmi Gazete* (Sayı: 18059). Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2828.pdf>, Kasım 13, 2018, kaynağından alınmıştır.

3413 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununa Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun (1988, 25 Şubat). *Resmi Gazete* (Sayı: 19742). Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2828.pdf>, Kasım 13, 2018, kaynağından alınmıştır.

5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu (2005, 3 Temmuz). *Resmi Gazete* (Sayı: 25876). Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf>, Mayıs 9, 2019, kaynağından alınmıştır.

633 Sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (2011, 2 Kasım). Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/06/20110608M1-1..pdf>, Kasım 10, 2018 kaynağından alınmıştır.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2017). Türkiye’de çocuklara yönelik koruyucu ve önleyici politikaları değerlendirme çalıştay raporu (ÇHGM Yayını No.05). E. Kömür ve A. Güngör (Ed.), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: <https://ailevecalisma.gov.tr/media/13308/turkiye-de-cocuklara-yonelik-koruyucu-ve-onleyici-politikalari-degerlendirme-calistayi-raporu.pdf>, Eylül 9, 2020 kaynağından alınmıştır.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2018a). Çocuk hizmetleri istatistikleri: yılsonu verileri. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. Erişim adresi: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/istatistikler/2018-5c62a51c75b1f.pdf>, Haziran 21, 2019, kaynağından alınmıştır.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2018b). Erişim adresi: <https://ailevecalisma.gov.tr/chgm/haberler/cocuk-koruma-ilk-mudahale-ve-degerlendirme-birimlerine-yonelik-calistayimiz-kizilcahamam-da-yapildi/#>, Eylül 4, 2020, kaynağından alınmıştır.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2019). 2019 Ekim, Kasım, Aralık E-Bülteni. Aile, Çalışma ve

Sosyal Hizmetler Bakanlığı. Erişim adresi: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/chgm/yayinlar/>, Temmuz 5, 2020, kaynağından alınmıştır.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetlerine İlişkin 2012/15 Sayılı Genelgesi (2012, 7 Mayıs). Erişim adresi: <https://ailevecalisma.gov.tr/chgm/mevzuat/genelge/>, Eylül 4, 2020, kaynağından alınmıştır.

Akçay-Elçin, Ş. (2013). *Türkiye’ de korunmaya muhtaç çocukların istihdamı üzerine bir araştırma* (Yüksek lisans tezi). Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara.

Baker, C. (2017). *Care leavers’ views on their transition to adulthood a rapid review of the evidence*. London: Coram Voice.

Barker, R. (1999). *Social work dictionary*. Washington DC: NASW.

Bass, S., Behrman R.E., and Shields, M. K. (2004). Children, families, and foster care: analysis and recommendations. *The Future of Children*, 14(1), 4-29.

Başer, H. (2013). *Çocuk refahı alanında yeni hizmet modeli “çocuk evleri”* (Yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Bıyıklı, L. (1982). *Yetiştirme yurduna yuvadan gelen 7-11 yaş çocukların zihinsel ve psiko-sosyal gelişimlerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Doçentlik Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bilgin, Ö. ve Yetimoğlu, E.N. (2018). Çocuk koruma ilk müdahale ve değerlendirme birimleri: Birime teslim edilen çocuklara ilişkin bir araştırma. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 25-50.

Boduroğlu, G. (2016). *Kurum bakımından ayrılan bireylerin yaşamın düzenlenmesi ve uyum sürecinde karşılaştığı sorunlar ve sosyal destek kaynakları* (Yüksek lisans tezi). Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Broad, B. (2007). *Care leavers in transition. Dfes Youth Strategy Review*. Leicester: Youth Affairs Unit, De Montfort University, England.

Buchanan, A. (2014) *The experience of life story work: reflections of young people leaving care*. Wales: Cardiff University.

Cameron, C., Thomas Coram Research Unit, and UCL Institute of Education. (2016). Leaving care and employment in five European countries: An undocumented problem. Innsbruck: SOS Children's Villages International Programme and Strategy.

Cebe, F. (2005). *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu yetiştirme yurtlarında barınan çocukların "benlik saygısı", "depresyon", "kaygı" skorlarının ailesi yanında kalan çocuklarla karşılaştırılması* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.

Costa, M. (2012). De-institutionalisation and quality alternative care for children in europe: lessons learned and the way forward. Brussels: Eurochild. Erişim adresi: http://www.bevaikunamu.lt/wp-content/uploads/2013/12/DI_Lessons_Learned.pdf

Çayır, H. (2019). *Kurum bakımı geçmişi olan bireylerin kurum bakımı deneyimleri ve etiketlenme durumları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.

Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği (2015, 29 Mart). *Resmi Gazete* (Sayı: 29310). Erişim adresi: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/yonetmelikler/cocuk-destek-merkezleri-yonetmeli.pdf>

Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989). Erişim adresi: https://www.unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarınaDairSozlesme.pdf

Dozier, M., Zeanah, C. H., Wallin, A. R., and Shaffer, C. (2012). Institutional care for young children: review of literature and policy implications. *Social Issues and Policy Review*, 6(1), 1-25.

Duyan, V. (2010). *Sosyal hizmet temelleri yaklaşımları müdahale yöntemleri*. Ankara: Aydınlar Matbaacılık.

Erbay, E., Altındağ, Ö. ve Çelik, M.A. (2018). Sosyal hizmetler kanunu kapsamında kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilenlerin yaşam kalitesi: Ankara ili örneği. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 22(3), 845-874.

Erkan, G. (1995) *Korunmaya muhtaç çocuklar çocuk yuvalarında bir araştırma*. Ankara: TC Başbakanlık Gençlik Spor ve Genel Müdürlüğü Yayınları.

Gökçearsan-Çifci, E., Kardeş, T., Zubaroglu-Yanardağ, M. ve Akgün, R.

(2016). Kurum bakımı deneyimi olan bireylerin iş ve yaşam doyumlarının incelenmesi üzerine bir araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 37, 9-31.

Gwenzi, G. D. (2015). *Factors influencing the transition from institutional care to independence for young care leavers in Harare: a social service professional and care giver perspective*. Ireland: University College Cork.

Hayat Sende Derneği. (2014). Kurum bakımından topluma geçişte gençler çalıştayı. Erişim adresi: <http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/k/u/kurumbakimindan-topluma-geciste-gencler-calistayi.pdf>, Haziran 25, 2019, kaynağından alınmıştır.

Hayat Sende Derneği (2018). Korumadan ayrılan bireylerin istihdam olanaklarının değerlendirilmesi çalıştayı sonuç raporu. Erişim adresi: <https://www.hayatsende.org/uploads/2018/4/17/bd8e174692bd1481ee1a7d4cea2cba48.pdf>, Ekim 10, 2018, kaynağından alınmıştır.

Johnson, D. E., Albers, L. H., Iverson, S., Mathers, M., Dole, K., Georgieff, M. K., ... and Miller, L. C. (1996). Health status of us adopted eastern european (EE) ORPHANS.† 792. *Pediatric Research*, 39(4), 134-134.

Karataş, Z. (2017). Bağlanma kuramı açısından kurum bakımının çocuklar üzerindeki etkileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(4), 867-875.

Kesen, N. F. ve Daşbaşı, S. (2015). Çocuk yuvası ve yetiştirme yurdu deneyimi olan yetişkinlerde şiddet eğilimi üzerine bir araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 26(2), 73-85.

Kilkenny, M. (2012). *The Transition to Adulthood and Independence: A Study of Young People Leaving Residential Care* (Doctoral dissertation) School of Social Sciences and Law, Dublin Institute of Technology. doi:10.21427/D77K6H

Koruyucu Aile Yönetmeliği (2012, 14 Aralık). *Resmi Gazete* (Sayı: 28497). Erişim adresi: <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uploads/pages/yonetmelikler/koruyucu-aile-yonetmeli.pdf>, Aralık 12, 2018, kaynağından alınmıştır.

Kutlu, M. (1992). *Yetiştirme yurdunda ve ailesi yanında kalan öğrencilerin özsayıgı düzeylerini etkileyen bazı değişkenler* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Kutlu, M. (1998). Yetiştirme yurdu öğrencilerinin özsayıgı düzeylerinin

incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 22(10), 25-30.

Kutlu, M. (2005). Yetiştirme yurdu yaşantısı geçiren lise öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(24), 89-109.

Küçüklerin Evlat Edindirilmesinde Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzük (2009, 25 Şubat). *Resmi Gazete* (Sayı: 27170). Erişim adresi: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/tuzukler/kucuklerin-evlat-edinilmesinde-aracilik-faaliyetlerinin-yurutulmesine-iliskintuzuk.pdf>, Nisan 1, 2019, kaynağından alınmıştır.

Paslı, F. (2017). Cinsel istismara uğrayan çocukların ekolojik sistem yaklaşımı açısından incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(2), 39-53.

Sarıaltın, D. M. (2017). *Kurum bakımındaki çocuklara ilişkin sistemin sosyal refah çalışanları gözüyle değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (2008, 5 Ekim). *Remi Gazete* (Sayı: 27015). Erişim adresi: <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uploads/pages/yonetmelikler/cocuk-evleri-calisma-usul-ve-esaslari-hakkinda-yonetmelik.pdf>, Aralık 28, 2018, kaynağından alınmıştır.

Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik (2015, 3 Mart). *Resmi Gazete* (Sayı: 29284). Erişim adresi: <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uploads/pages/yonetmelikler/sosyal-ve-ekonomik-destek-hizmetleri-hakkinda-yonetmelik.pdf>, Aralık 12, 2018, kaynağından alınmıştır.

Şavlı, H. (2018). *Çocuk evlerinde kalan korunmaya muhtaç çocukların sosyalizasyonu Küçükçekmece örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Şimşek, Z., Erol, N., Öztop, D. ve Özcan, Ö. Ö. (2008). Kurum bakımındaki çocuk ve ergenlerde davranış ve duygusal sorunların epidemiyolojisi; ulusal örnekleme karşılaştırmalı bir araştırma. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19(3), 235-246.

Turan, N. (2012). *Birey ve aile ile sosyal hizmet*. V. Duyan (Ed.), Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayın.

Turgut A. Ş. ve Özkan, Y. (2019). Kurum bakımından ayrılmış bireylerin sosyodemografik özellikleri ile kurum bakımı sonrası yaşadıkları sorunlar arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 24(3), 748-763.

Türk Medeni Kanunu (2001, 22 Kasım). *Resmi Gazete* (Sayı: 24607). Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>, Aralık 15, 2018, kaynağından alınmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982, 9 Kasım). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>, Aralık 15, 2018, kaynağından alınmıştır.

Varol, B. (2017). *Kurum bakımı deneyimi olan yetişkinlerin iş yaşamına uyumları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Washington, G. (1989). *10-12 yaş grubu korunmaya muhtaç yuva çocuklarında denetim odağı algısı ve kendine saygı duygusu* (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Yanardağ, U. (2019). Kurum bakımı hizmetlerinden yararlanmış bireylerin kurum bakımı sonrası yaşam deneyimleri üzerine nitel bir araştırma. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 60-77.

Yıldız, H. (2001). *Yetiştirme yurtlarından ayrılanların iş hayatında karşılaştıkları sorunlar* (Yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Yolcuoğlu, İ. G. (2009). Türkiye’de çocuk koruma sisteminin genel olarak değerlendirilmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 5(18), 43- 58.

Kardeş, T. Y. (2018). *Çocukluk çağında kurum bakımı deneyimi olan evli bireylerin bağlanma stillerinin ve aile ilişkilerinin incelenmesi* (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yüksel, Z. (2016). *Kurum bakımında kalmış yetişkinlerde bağlanma biçimleri ve ruhsal sorunlar* (Yüksek lisans tezi). Disiplinlerarası Sosyal Psikiyatri Anabilim Dalı.

YAYIN İLKELERİ

1. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*'nin kısa adı *YDÜ SOSBİLDER*'dir.
2. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünün resmi yayın organı olup hakemli ve akademik bir dergidir.
3. Sosyal bilimlerin tüm alanlarına açık olan dergimiz, Türkçe ve İngilizce dilinde yazılmış araştırma ve derleme türü bilimsel çalışmalar yayımlamaktadır.
4. *YDÜ SOSBİLDER*'e yayımlanmak üzere gönderilen yazılar özgün, daha önce yayımlanmamış, aynı anda birden fazla dergiye değerlendirilmek üzere gönderilmemiş olmalıdır. Makalenin aynı anda birden fazla dergiye gönderildiği tespit edildiği takdirde yayın süreci durdurulur ve makalenin dergi ile ilişkisi kesilir.
5. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, yayımlanmak üzere kabul edilen makalelerin yayım haklarına sahiptir.
6. *YDÜ SOSBİLDER*'e gönderilen makaleler arasında özellikle Etik Kurul kararı gerektiren klinik ve deneysel insan ve hayvanlar üzerindeki çalışmalar için etik kurul onayı alınmış olmalı, bu onay makalede belirtilmeli ve belgelenmelidir.
7. Dergimizde yayımlanan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlarına aittir. Yasal, hukuksal, ekonomik ve etik sorumlulukların muhatabı yazardır. Yazıların yayımlanması, derginin ya da üniversitenin bu görüşleri savunduğu anlamına gelmez.
8. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, altı (6) ayda bir olmak üzere yılda iki (2) sayı yayımlanmaktadır.
9. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* makale kabul ve değerlendirme sürecinin her aşamasında, hakemlerin ve yazarların isimlerinin saklı tutulduğu çift-kör hakemlik sistemini kullanmaktadır. Makaleler değerlendirilmek üzere alanındaki iki hakeme gönderilir. Hakem raporlarından biri olumlu, diğeri olumsuz olduğu takdirde, yazı, üçüncü bir hakeme gönderilebilir veya Yayın Kurulu, hakem raporlarını inceleyerek nihai kararı verebilir.
10. Yazarlar, eserlerini derginin belirlediği makale yazım kurallarına göre ve APA 6 (American Psychological Association) standartlarına uygun olarak hazırlamalıdır.
11. Yazarlar *YDÜ SOSBİLDER*'e gönderilmek üzere makale dosyası ve yazar bilgi dosyası hazırlamalıdır. Makale dosyası yazar bilgisini içermez. Yazar bilgisi, makalenin adıyla birlikte ayrı bir dosya olarak hazırlanır. Yazar bilgi dosyası ayrıca yazarların ORCID numaralarını da içermelidir.
12. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*'ne yazı gönderilebilmesi için dergi.neu.edu.tr adresinden Makale Takip Sistemi'ne üye olunması ve

makalelerin buradan gönderilmesi gerekmektedir. Eklenen yazılarda isim veya yazarın kimliği ile ilgili bilgilere yer verilmemelidir. Yazarlara ait bilgiler, yayın aşamasında editör tarafından eklenir.

13. Dergimize gönderilen yazılarda Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu'na uyulmak zorunluluğu vardır. Yayın Kurulu tarafından yazının bütünlüğünü etkilemeyecek düzeltmeler yapılabilir.
14. Yayın ilkelerine uygun olmayan makaleler hakem değerlendirme sürecine alınmayacaktır.
15. Yazıları yayımlanan yazarlara yayımlanan makalenin 2 adet dergi bedelsiz olarak gönderilir.
16. Yayını kabul edilen yazarlardan imzalı telif devir formu alınır.

PUBLICATION RULES

1. Near East University Journal of Social Sciences is abbreviated as NEU SOSBILDER.
2. Near East University Journal of Social Sciences is the official publication of Near East University Graduate School of Social Sciences and is a scholarly academic and peer-reviewed journal.
3. The journal is open to all areas of social sciences, in particularly, research and literature review of types which is written in both Turkish and English languages.
4. Articles submitted to NEU SOSBILDER should be original contributions and should not be published elsewhere or should not be under consideration for any publication at the same time. If an article is submitted with more than one journal at the same time, the evaluation and publication processes will be discontinued.
5. Near East University Journal of Social Sciences acquires the publishing rights of the accepted articles.
6. The papers sent to NEU SOSBILDER must have the approval of the ethics committee for the studies on clinical and experimental issues on people and animals. This confirmation should be specified and documented in the article.
7. The opinions expressed in the published articles belong to their authors. The publication of articles does not mean that the Near East University or Journal of Social Sciences defends these views.
8. The journal is published twice a year, in every six (6) months.
9. Near East University Journal of Social Sciences uses a double-blind peer review process, in which the names of the referees and authors are kept secret at every stage of the process. The articles are sent to two referees in the area for publication. If one of the referee reports is positive and the other is unfavorable, the article may be sent a third referee or the Editorial Board may make a final decision by examining the referee reports.
10. The articles submitted to the NEU SOSBILDER should be organized according to APA 6 standards of writing and citation, as stated in article writing rules.
11. Authors should prepare article file and author information file for submission. Article file does not include author information. Author information will be uploaded as a separate file together with the name of the article. The author information file must also contain ORCID numbers.
12. To be able to submit a letter to the NEU SOSBILDER, it is necessary to register to Article Tracking System at dergi.neu.edu.tr and send the articles from here.

Information on the identity of the author or the author should not be included. The information of the authors is added by the editor at the publication stage.

13. Articles sent to our journal must comply with the TDK Writing Guide. Corrections can be made by the Editorial Board which will not affect the integrity of the article.
14. The articles that do not meet the publication principles will not be taken into the peer review process.
15. Authors whose articles published in the journal are entitled to 2 free copies of the issue in which their article appears.
16. Authors with accepted manuscripts will be sent a Copyright form that should be signed by the author and sent back to the Editor.

YAYIN ETİĞİ VE YAYIN GÖREVİNİ KÖTÜYE KULLANMA BEYANI

Bu yayın etiği rehberi, COPE şeffaflık ve en iyi uygulama ilkeleri ve COPE davranış kuralları ile tamamen uyumludur.

Editörlerin sorumlulukları Yayın kararları

Dergide hangi makalelerin yayınlanacağına karar vermek editörün sorumluluğundadır. Yazarların el yazması metinlerini değerlendiren editör, ırk, cinsiyet, cinsel yönelim, dini inanç, etnik köken, vatandaşlık ya da politik felsefelerinden bağımsız olarak değerlendirecektir. Alınacak karar, makalenin doğruluğu, geçerliliği ve önemi ile derginin kapsamının uygunluğuna dayanacaktır. İftira, telif hakkı ihlali ve intihal ile ilgili mevcut yasal gereklilikler de dikkate alınmalıdır.

Gizlilik

Editör veya herhangi bir editoryal görevli, ilgili yazar, hakemler, potansiyel hakemler, diğer editör danışmanları ve yayıncılardan başka kimseye bir sunum hakkında bilgi ifşa etmemelidir.

Açıklama ve Çıkar Çatışmaları

Sunulan bir makalede açıklanan yayınlanmamış malzemeler, yazarın açık yazılı izni olmaksızın editörün veya yardımcılarının kendi araştırmalarında kullanılamaz.

Hakemlerin sorumlulukları Editoryal Kararlarına Katkı

Hakem değerlendirmesi süreci editörün kararlarını vermede editör ve editör kuruluna yardımcı olur. Ayrıca yazının hazırlanmasında yazara da hizmet edebilir.

Çabukluk

Araştırmayı incelemek için yeterli nitelikte olmayan veya bir makalede yazılan ya da derhal gözden geçirmenin imkânsız olacağını bilen seçilmiş herhangi bir hakem, editöre bildirmeli ve inceleme sürecinden mazurunu istemelidir.

Gizlilik

İnceleme için alınan tüm yazılar gizli belgeler olarak değerlendirilmelidir. Mahremiyete uymalı ve editör tarafından izin verilenler dışındaki makale bilgilerini paylaşmamalıdır.

Nesnellik Standartları

Yorumlar nesnel olarak yapılmalıdır. Yazarın kişisel eleştirisi uygun değildir. Hakemler görüşlerini destekleyici argümanlarla ifade etmelidir.

Kaynakların Kabulü

Hakemler, makalede atıfta bulunulan yayınlanmış çalışmanın referans bölümünde gösterilmediği durumları tespit etmelidir. Diğer yayınlar, türetilmiş gözlem veya değişkenlerin kaynağında olup olmadığını belirtmelidir. Hakemler, editöre, dikkate alınan yazılar ile kişisel bilgileri olan diğer basılı makaleler arasında önemli bir benzerlik veya örtüşme olduğunu bildireceklerdir.

Açıklama ve Çıkar Çatışması

Hakem değerlendirmesi yoluyla elde edilen bilgi veya fikirler gizli tutulmalı ve herhangi bir avantaj için kullanılmamalıdır. Gönderilen bir makalede açıklanan yayınlanmamış materyaller, editörün veya yardımcılarının kendi araştırmalarında kullanılamaz. Hakemler, rekabete dayalı, işbirliğine dayalı veya diğer ilişkilerle veya gazetelere bağlı yazar, şirket veya kurumlarla ilişkili çıkar çatışmaları olan makaleleri dikkate almamalıdır.

Yazarların görevleri Raporlama Standartları

Yazarlar, yapılan işin doğru bir açıklaması ve önemi hakkında nesnel bir tartışma sunmalıdır. Temel veriler kâğıtta doğru şekilde gösterilmelidir. Bir makale, başkalarının işi çoğaltmasına izin vermek için yeterli ayrıntı ve referanslar içermelidir. Hileli veya bilerek yanlış beyanlar etik olmayan davranışlar yaratır ve kabul edilemez. İnceleme ve profesyonel editoryal makaleler de doğru ve nesnel olmalı ve editörlerin görüşleri açıkça belirtilmelidir.

Veri Erişimi ve Saklama

Yazarların, editör incelemesi için bir makale ile bağlantılı olarak ham veriler sunmaları istenebilir ve eğer uygunsa, bu verilere halka açık erişim sağlamaya ve her durumda, bu verilerin yayımlandıktan sonra makul bir süre depolanması için hazırlanmalıdır.

Özgünlük, İntihal ve Kaynakların Kabulü

Yazarlar, çalışmalarının orijinal olmasını sağlamalıdır ve yazarlar başkalarının çalışmalarını ve/veya sözlerini kullanmışlarsa, uygun şekilde atıf yapılmalıdır. Bildirilen çalışmanın niteliğini belirlemede etkili olan yayınlar da belirtilmelidir. İntihal, her türlü etik olmayan yayıncılık davranışını oluşturur ve kabul edilemez.

Çoklu, Yedekli veya Eşzamanlı Yayın

Bir yazar, genellikle aynı araştırmayı birden fazla dergi veya birincil yayın olarak tanımlayan makaleleri yayınlamamalıdır. Aynı makalenin aynı anda birden fazla dergiye sunulması, etik olmayan yayın davranışını beraberinde getirir. Genel olarak, bir yazar, başka bir dergide daha önce yayınlanmış bir el yazması metinlerini sunmamalıdır.

Başka herhangi bir telif hakkı bulunmayan materyal başka bir yerde yayınlanamaz.

Ayrıca, dergi tarafından incelenen yazılar telif hakkıyla korunan yayınlara yeniden gönderilmemelidir. Bununla birlikte, bir el yazması metin göndererek, yazar(lar) yayınlanan materyalin haklarını korur. Telif hakkı yazarlarla (CC-BY) kalır, böylece metinlerinin nihai olarak yeniden yayınlanmasına karar verebilirler. Birincil referans ikincil yayında belirtilmelidir.

[<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/>], diğerlerinin çalışmayı kopyalamasına, dağıtmasına ve iletmesine izin verdiği gibi, işin uyarlanması ve ticari kullanımının sağlanmasıdır.

Kağıtın Yazarlığı

Yazarlık, bildirilen çalışmanın düşünce, tasarım, icra veya yorumuna önemli katkılarda bulunanlarla sınırlı olmalıdır. Tüm katkıda bulunanlar ortak yazar olarak listelenmelidir. Yazar, katkıda bulunan tüm yazarların ve davetsiz misafirlerin yazar listesine dâhil edilmesini sağlar.

Araştırma projesinin belirli yönlerinde başkalarının bulunduğu yerlerde, onlar kabul edilmeli veya katkıda bulunanlar olarak listelenmelidir. Tüm ortak yazarlar makalenin son halini görmüş ve onaylamışlardır ve yayın için sunmayı kabul etmişlerdir.

Açıklama ve Çıkar Çatışması

Tüm yazarlar, makalelerinin sonuçlarını veya yorumunu etkileyecek şekilde yorumlanabilecek finansal veya diğer finansal çıkar çatışmalarını açıklayan bir açıklama içermelidir. Proje için tüm mali destek kaynakları açıklanmalıdır. Potansiyel çıkar çatışmaları mümkün olan en erken aşamada açıklanmalıdır. Okuyucular, araştırmayı kimin finanse ettiği ve fon verenlerin araştırmadaki rolü hakkında bilgilendirilmelidir.

PUBLICATION ETHICS AND PUBLICATION MALPRACTICE STATEMENT

This guideline for publication ethics is fully consistent with the COPE Principles of Transparency and Best Practice Guidelines and the COPE Code of Conduct.

Editors' responsibilities Publication decisions

It is the editor's responsibility to decide which of the articles will be published in the journal. The editor, who evaluates the authors' manuscripts, will evaluate them irrespective of their race, gender, sexual orientation, religious belief, ethnic origin, citizenship or political philosophies. The decision to be made will be based on the authenticity, validity and importance of the paper and the appropriateness of the scope of the journal. Existing legal requirements concerning slander, copyright infringement and plagiarism should also be considered.

Confidentiality

The editor or any editorial staff should not disclose information about a submission to anyone other than the relevant author, reviewers, potential reviewers, other editorial consultants and publisher. The editors will ensure that the materials reviewed are kept confidential.

Disclosure and conflicts of interest

Unpublished materials described in a submitted article cannot be used in the editor's or their assistants' own investigations without the express written permission of the author.

Reviewers' responsibilities Contribution to editorial decisions

The peer-review process assists the editor and editorial board in making editorial decisions. It can also serve the author in the preparation of the manuscript.

Promptness

Any selected referee who feels unqualified to review the research reported in a manuscript or knows that its prompt review will be impossible should notify the editor and excuse from the review process.

Confidentiality

All manuscripts received for review should be considered as confidential documents. They must comply with confidentiality and do not share article information other than those permitted by the editor.

Standards of objectivity

Reviews should be made objectively. The author's personal critique is not appropriate.

Referees must express their views with supporting arguments.

Acknowledgement of sources

Reviewers should identify situations where the relevant published work referred to in the article is not shown in the reference section. Other publications should indicate whether the derived observation or variables are together with their source. Reviewers will report to the editor an important similarity or overlap between the manuscripts considered and other published papers with which they have personal information.

Disclosure and conflict of interest

Information or ideas obtained through peer review should be kept confidential and should not be used for any advantage. Unpublished materials described in a submitted article cannot be used in the editor's or their assistants' own investigations. Reviewers should not consider manuscripts that have conflicts of interest linked to competitive, collaborative, or other relationships or to any of the authors, companies, or institutions affiliated to newspapers.

Authors' duties and reporting standards

Authors should present an accurate account of the work done and an objective discussion of its significance. The basic data should be shown correctly on the paper. An article should contain enough detail and references to allow others to replicate the job. Fraudulent or knowingly misrepresentations create unethical behaviour and are unacceptable. Review and professional editorial articles should also be accurate and objective and editors' opinion should be clearly stated.

Data access and retention

Authors may be asked to provide raw data in connection with an article for editor review, and, if appropriate, should be prepared to provide public access to such data and in any case, should be prepared for storage of such data for a reasonable period of time after publication.

Originality, plagiarism and acknowledgement of sources

Authors should ensure that their work is original, and if authors have used others' work and/or words, it should be appropriately cited. Publications that are effective in determining the nature of the reported work should also be indicated. Plagiarism constitutes unethical publishing behaviour in all forms and is unacceptable.

Multiple, redundant or concurrent publication

An author should not publish articles that generally describe the same research in more than one journal or primary publication. Submission of the same article to more than one journal at the same time brings with it unethical publishing behavior. In general, an author should not present a previously published manuscript for consideration in another journal.

No other copyrighted material may be published elsewhere. In addition, manuscripts reviewed by the journal should not be re-sent to copyright-protected publications. However, by submitting a manuscript, the author(s) retains the rights of the published material. The copyright remains with the authors (CC-BY), thus they can decide about eventual republication of their text. The primary reference must be cited in the secondary publication.

[<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/>], which allows others to copy, distribute and transmit the work as well as to adapt the work and to make commercial use of it.

Authorship of the paper

Authorship should be limited to those who make significant contributions to the thought, design, execution or interpretation of the reported work. All contributors should be listed as co- authors. The author ensures that all contributing authors and intruders are included in the list of authors.

Where there are others involved in certain aspects of the research project, they should be accepted or listed as contributors. All co-authors have seen and approved the final version of the paper and have agreed to its submission for publication.

Disclosure and conflicts of interest

All authors should include a statement explaining financial or other financial interest conflicts that may be interpreted to affect the results or interpretation of their articles. All financial support sources for the project should be explained. Potential conflicts of interest should be explained at the earliest possible stage. Readers should be informed about who funded the research and about the role of the fund-givers in the research.

Fundamental errors in published works

When an author discovers a major mistake or mistake in his published work, it is obliged to inform the editor or publisher immediately and to work with the editor to withdraw or correct the paper. If the editor or publisher learns of a published work from a third party that contains a significant error, the author must immediately withdraw the manuscript or correct it or prove the authenticity of the original document to the editor.

References

Graf, C.; Wager, E.; Bowman, A.; Fiack, S.; Scott Lichter, D. and Robinson, A. (2007). Best practice guidelines on publication ethics: a publisher's perspective. *International journal of clinical practice*, 61, 1-26. Retrieved from journal_editors_Mar11.pdf

YAZIM KURALLARI

1. YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, hakemli bir dergidir ve Nisan ve Ekim aylarında olmak üzere yılda iki kez yayımlanır.
2. Derginin yayım dili Türkçe ve İngilizcedir.
3. Dergide yayımlanan tüm yazıların yayın hakları Yakın Doğu Üniversitesine devredilmiş olur. Dergide yayımlanan her türlü yazıdan yapılacak alıntılarda kaynak gösterilmesi zorunludur.
4. YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi'ne gönderilen yazılar özgün olmalı, başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere başka bir yere gönderilmemiş olmalıdır. Gönderilen yazının bir başka biçimi yayımlanmak üzere incelenmek için bir başka yayımcıya gönderilmiş, ya da yayımlanmış, ya da yayımlanacak ise yazar bunu yazısını dergiye gönderdiğinde açıkça belirtmelidir.
5. Yayımlanmak üzere dergiye gönderilen yazılar, yayın kurulu tarafından ilk değerlendirmesi yapıldıktan sonra iki-kör hakeme gönderilir. Hakemlerden gelecek rapor doğrultusunda yazının basılmasına, yazardan makalesinde düzeltme istenmesine ya da basılmamasına yayın kurulu karar verir. Yayım kararı yazara (birden çok yazar varsa, adı ilk belirtilmiş olana) en kısa zamanda bildirilir. Yayımlanmayan makaleler yazarlara geri gönderilmez.
6. Hakem değerlendirmesinin tarafsızlığını sağlamak için hakemlere gönderilen yazıda yazarın kimliğine ilişkin herhangi bir bilgi olmamalıdır. Yazarlar makalelerinin başlığını, ad, soyadı, unvan, bağlı oldukları kurum adı, posta adresi, telefon ve e- posta adreslerini ayrı bir kâğıda yazarak bir kapak sayfası hazırlayıp makaleleri ile birlikte göndermelidir. Hakemlere gönderilecek metinde makalenin başlığı, makale metni, Türkçe ve İngilizce özetler bulunmalı, kimlik bilgileri yer almamalıdır.
7. Dergide yayımlanması istenilen metinler MS Word dokümanı olarak elektronik ortamda e-mail eki olarak ya da CD olarak aşağıdaki adreste doğrudan Editör'e gönderilmelidir. Yazarlar isterlerse buna ek olarak metnin yazılı kopyasını da gönderebilirler. Yazılı metinler A4 kâğıdının bir tarafına 2 satır aralığı ile yazılmalı ve bütün sayfalara birbirini izleyen numaralar verilmelidir.
8. Ana dili İngilizce olmayan yazarlar, İngilizce yazdıkları metinleri göndermeden önce ana dili İngilizce olan bir uzmana okutup gerekli düzeltmeleri yaptırmalıdır.
9. Yazıları yayımlanan yazarlara yayımlanan makalenin bir adet dergi bedelsiz olarak gönderilir.
10. YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi'ne gönderilen makalelerin yazım ve biçim koşulları bakımından son denetimlerinin yazar tarafından yapıldığı, yazarın makalenin disketteki ya da CD'deki biçimiyle basılmasına onay verdiği kabul edilir.

11. Makale dergi editörlüğüne teslim edildikten sonra baskı düzeltmeleri için yazara geri gönderilmez. YDÜ, Sosyal Bilimler Dergisi yazım ve biçim kurallarına uygun olmayan makaleler hakeme gönderilmez ve basılmaz.
12. Gönderilen metnin tamamı daktilo harfleri ve tek satır aralığı ile A4 kâğıdının alt ve üstünde 5cm, yanlarda 4 cm boşluk kalacak şekilde yazılmış olmalıdır.
13. Makalelerin 5.000-10.000 kelime (derleme makaleler hariç) uzunlukta olması gerekmektedir. 10000 kelimedenden fazla olan metinler ancak özel koşullarda kabul edilir.
14. Makale, italik harfler ile içerden yazılmış yaklaşık 120-180 kelimedenden oluşan, temel savını ve varılan sonucu betimleyen bir öz ile başlamalıdır. Öz'e makale içeriğini karakterize eden en fazla 5 anahtar sözcük veya deyim eşlik etmelidir.
15. Metin 12 punto büyüklükte Times New Roman yazı tipi ile yazılmalıdır. Makale başlığı 14 punto, Times New Roman yazı tipi, bold ve ana metinden ayrı olmalıdır. Alt başlıklar 12 punto, Times New Roman, bold ve metinden ayrı olmalıdır. İkincil alt başlıkların altındaki alt başlıklar 12 punto, Times New Roman, bold ve italik olmalı ve paragrafın ilk cümlesinin başında yer almalı ve bir nokta ile sonlanmalıdır.
16. Bütün çizelge, grafik ve diyagramlara şekil denilmeli ve birbirini izleyen numaralar verilmelidir. Tablolar olanaklar elverdiği ölçüde az sayıda olmalı ve sadece çok gerekli bilgiler içermelidir. Her şekil ve tabloya Arap rakamları ile bir numara verilmeli ve numaradan sonra başlığı yazılmalıdır ve metin içinde atıf yapılmalıdır.
17. Kaynaklara gönderiler dipnot biçiminde olmamalı, ilgili kaynak(lar) metinde ayrıç içine alınarak (yazar soyadı, yayım yılı: -gerekliyse- sayfa numarası/ ya da ilgili sayfalar/bölüm) biçiminde gösterilmelidir.
18. Metin içindeki gönderiler ve metne ilişkin ek açıklamalar dipnotlarda gösterilebilir.
19. Metinde gönderi yapılan kaynakların tümü, makalenin en sonuna yerleştirilecek bir kaynakçada yer almalı, gönderi yapılmayan kaynaklar bu listeye konulmamalıdır. Dergi, kitap, derleme, sempozyum adları açık olarak ve italik (ya da koyu renkte) yazılmalıdır.
20. Kaynakça APA 6 kaynak gösterme esasları doğrultusunda hazırlanmalıdır. Metin içi gönderme ve atıflar tam metnin diline uygun verilmelidir. Türkçe tam metin için Türkçe kaynak gösterme usul ve esasları, İngilizce tam metin için İngilizce kaynak gösterme usul ve esasları dikkate alınmalıdır (<https://apastyle.apa.org>).
21. Yazarlar yayımlanmak üzere dergiye gönderilen yazıları ile birlikte taahhütname ile telif devir formlarını da indirdikten sonra imzalayarak tarayıcı vasıtası ile taratıp yazıları ile birlikte göndermelidirler.
22. Yazarlar makalelerinde ORCID tanımlayıcılarını eklemelidirler. ORCID tanımlayıcısı olmayan yazarlar ilgili linkten kayıtlarını yapabilirler.

ARTICLE SUBMISSION GUIDELINES

1. NEU Journal of Social Sciences is a peer-reviewed journal and is published twice a year in April and October.
2. The publication language of the journal is Turkish and English.
3. Copyrights of all articles published in the journal are transferred to Near East University. References must be given in the excerpts from all kinds of articles published in the journal.
4. Manuscripts submitted to NEU Journal of Social Sciences must be original, not published elsewhere or sent to another place for publication. If another version of the submitted manuscript was sent to another publisher for review or published, or if it is to be published, the author must make it clear when he/she sends his/her article to the journal.
5. The manuscripts sent to the journal for publication are sent to the two-blind referees after their initial evaluation by the editorial board. The editorial board decides whether the manuscript should be published in accordance with the report coming from the referees, whether the author is required to correct the article or not. The publication decision shall be notified to the author (if there is more than one author, the first of which is mentioned) as soon as possible. Unpublished articles are not returned to the authors.
6. In order to ensure the impartiality of the referee's assessment, there should be no information on the author's identity in the article submitted to the referees. Authors should write the title of their articles, first name, last name, title, institution name, mailing address, telephone and e-mail addresses on a separate sheet of paper, prepare a cover page and send them with their articles. Turkish and English abstracts should be included in the text to be sent to the referees. The text to be sent to the referees should include the title of the article, the text of the article, abstracts in Turkish and English, and no identifying information.
7. The manuscripts should be sent to the Editor directly as an MS Word document as an e-mail attachment or as a CD. Authors can also send a written copy of the text if they wish. Written texts should be written on one side of A4 paper with two intervals and all pages should be given consecutive numbers.
8. Authors whose native language is not English should have a native English reviewer for editing and make the necessary corrections before submitting texts in English.
9. The authors whose articles are published are sent one free of charge from the published journal.
10. It is accepted that the final audits of the articles submitted to the NEU Journal of Social Sciences are done by the author and that the author consents to print the article in its format on a floppy disk or a CD.

11. Once the manuscript is submitted to the journal editor, it is not returned to the author for print corrections. Articles that do not comply with the rules of NEU, Journal of Social Sciences are not sent to the referee and not printed.
12. All text sent should be written with typewriter letters with a single-spaced space of 5cm on the bottom and top of A4 paper and 4cm on the sides.
13. Articles should be 5,000-10,000 words long (excluding review articles). Texts with more than 10000 words are only accepted under special circumstances.
14. The article should begin with an abstract consisting of 120-180 words written in italic letters and describing the basic argument and the conclusion reached. The abstract should be accompanied by a maximum of 5 keywords or phrases that characterize the content of the article.
15. The text should be written in 12-point Times New Roman font. The title of the article should be 14 points, Times New Roman font, bold and separate from the main text. Subheadings should be 12-point, Times New Roman, bold and separate from text. Subheadings under secondary subheadings should be 12-point, Times New Roman, bold, and Italic and should be at the beginning of the first sentence of the paragraph and end with a point.
16. All charts, graphs and diagrams should be called figures and given successive numbers. Tables should be small to the extent possible and should contain only very necessary information. Each figure and table should be given a number with Arabic numerals and its title should be written after the number and should be cited in the text.
17. References should not be in footnote format, but the relevant source(s) should be enclosed in parentheses in the text (author's last name, publication year: -if necessary- page number/or related pages/section).
18. Submissions within the text and annotations of the text can be shown in the footnotes.
19. All references submitted in the text should be included in a bibliography to be placed at the end of the article, and non-submitted references should not be placed on this list. The names of journals, books, reviews and symposia should be written in italics (or bold).
20. The bibliography should be prepared in accordance with APA 6 reference guidelines. In-text references and citations should be given in accordance with the language of the full text. For full-text of Turkish, procedures and principles of Turkish references, for full text in English, procedures and principles of English references should be considered (<https://apastyle.apa.org>).
21. Authors along with the manuscripts sent to the journal for publication should download the commitment and copyright transfer forms and after they sign they should scan with the scanner and sent them together.
22. Authors should include ORCID identifiers in their articles. Authors who do not have an ORCID identifier can register from the relevant link (<https://orcid.org/>).